

व्हॉल्यूम 1 मुद्दे 12
इंग्रजी

पंचायत राज मंत्रालय
भारत सरकार

लोक नियोजन
मोहीम - प्रत्येकाची
योजना. सर्वासाठी
विकास

75
Azadi Ka
Amrit Mahotsav

ग्रामोदय संकल्प

गिरिजा सिंग
पंचायती राज आणि
ग्रामीण विकास मंत्रालय

नरेंद्र मोदी
पंतप्रधान

कपिल मोरेश्वर पाटील
पंचायत राज राज्यमंत्री

या अंकात

• ग्रामपंचायत विकास आराखडा... • राष्ट्रीय स्तरावरील अभिमुखता कार्यशाळा... • अर्थशास्त्र आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा...

**आर्थिक वर्ष (2021-22) साठी लोक
योजना मोहिमेतील उपलब्धी
(10-08-2022 रोजी)**

योजना EgramSwarajमध्ये अपलोड केली आहे (2022- 23)

GPDP- 254357 · BPDP- 4910 · ZPDP- 360

योजनेला सभेत मंजूरी

GPDP- 260854 · BPDP- 5239 · ZPDP- 433

नोडल अधिकारी नियुक्त केले: 7464

सूत्रधारांची नियुक्ती केली: 312876

GPs- 266683 · BPs- 5689 · ZPs- 523

लाईन डिपार्टमेंट नोडल ऑफिसर्सची नियुक्ती: 162

आघाडीच्या कार्यकर्त्यांना नामांकन: 1392399

सर्व आयोजित: 307657

GPs- 263830 · BPs- 5354 · ZPs- 478

**सभेची प्रतिमा <http://gdpd.nic.in/>
वर अपलोड केली आहे : 671900**

GPs- 261867 · BPs- 5270 · ZPs- 445

सामग्री:

मुख्य संपादक:

सुनील कुमार, IAS
सचिव
पंचायत राज मंत्रालय

संपादक:

डॉ. बिजयकुमार बेहरा,
IES
आर्थिक सल्लागार

संपादकीय सहाय्य:

आलोक पंड्या
अंजनी कुमार तिवारी

3

माननीय मंत्री
महोदयांचा
संदेश

4

माननीय
राज्यमंत्र्यांचा
संदेश

5

माननीय
सचिवांचा
संदेश

7

ग्रामपंचायत विकास आराखडा:
ती गरज आणि परिणाम आहे

9

पीपल्स प्लॅन कॅम्पेन 2021
वर राष्ट्रीय स्तरावरील
अभिमुखता कार्यशाळा

14

इंडो-गंगेच्या मैदानी राज्यांमध्ये पंचायत विकास योजनांद्वारे आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा
28-29 ऑक्टोबर 2021, भोपाळ, मध्य प्रदेश

PESA राज्यांमधील पंचायत विकास योजनांद्वारे आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा
22-23 नोव्हेंबर 2021 रोजी जयपूर, राजस्थान येथे आयोजित करण्यात आली आहे.

20

किनारी राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये पंचायत विकास योजनांच्या माध्यमातून आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा
11 - 12 नोव्हेंबर 2021, मंगळुरु, कर्नाटक

हिमालयीन राज्यांमध्ये पंचायत विकास योजनांद्वारे आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा
28-29 नोव्हेंबर 2021 डेहराडून, उत्तराखंड येथे

मध्ये पंचायत विकास योजनांच्या माध्यमातून आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा ईशान्येकडील राज्ये
13-14 डिसेंबर 2021 आगरतळा, त्रिपुरा येथे

पंचायत दृष्टी महोत्सव:
आसाम राज्याचा अनुभव

ग्रामोदय संकल्पणे परिवर्तन अनुभवी अनुवादकांद्वारे केले गेले आहे आणि पंचायती राज मंत्रालयाच्या अंतर्गत राज्य ग्रामीण विकास संस्थेने (SIRD) रीतसर परीक्षण केले आहे. सोप्या आणि सामान्यपणे बोलल्या जाणाऱ्या शब्दात अर्थ सांगण्याचा प्रयत्न करून, कोणतीही अनवधानाने चूक किंवा चूक, जर काही असेल तर, भाषांतरात आढळून आलेले हे अज्ञानतेपणाचे आहे आणि कोणत्याही भावना दुखावण्याचा हेतू नाही आणि म्हणून माफ केले जाऊ शकते.

ग्रामोदय संकल्पमध्ये प्रसिद्ध झालेल्या लेखांमधील लेखांमध्ये लेखकांनी व्यक्त केलेली मते त्यांची स्वतःची आहेत. ते सरकार किंवा ते ज्या संस्थेसाठी काम करतात त्यांचे विचार प्रतिबिंबित करत नाहीत. लेखांमध्ये दिलेल्या तथ्ये आणि कल्पनांसाठी लेखक स्वतः जबाबदार आहे.

75
Azadi Ka
Amrit Mahotsav

गिरिराज सिंग
GIRIRAJ SINGH

सत्यमेव जयते

75
आजादी का
अमृत महोत्सव

ग्रामविकास आणि पंचायती राज मंत्री ना
भारत सरकार
कृषी भवन, नवी दिल्ली
MINISTER OF
RURAL DEVELOPMENT AND PANCHAYATI RAJ
GOVERNMENT OF INDIA
KRISHI BHAWAN, NEW DELHI

संदेश

'जन योजना अभियान - सबकी योजना, सबका विकास' या विषयावर 'ग्रामोदय संकल्प' मासिकाचा 12वा अंक प्रकाशित होत आहे, ही अत्यंत आनंदाची बाब आहे.

ग्रामपंचायतींना त्यांच्याकडे उपलब्ध संसाधनांचा वापर करून गावाच्या आर्थिक विकासासाठी आणि सामाजिक न्यायासाठी ग्रामपंचायत विकास आराखडा (GPDP) तयार करणे घटनात्मकरित्या बंधनकारक आहे. ग्रामविकासाची सर्वसमावेशक आणि क्रॉस-सेक्टर विकासाभिमुख ब्लू प्रिंट तयार करण्यासाठी पंचायतींना सक्षम करण्यासाठी, पंचायती राज मंत्रालय दरवर्षी जन योजना अभियान मोहीम राबवते आणि प्रोत्साहन देते.

या वर्षी देखील 2 ऑक्टोबर 2021 पासून, राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या जयंती पासून, त्यांच्या मृत्यू दिनांक 31 जानेवारी 2022 पर्यंत, संपूर्ण देशात 'जन योजना अभियान' सुरू करण्यात आले आणि ही कौतुकाची बाब आहे जी 2022-23 या वर्षात 2.55 लाखांहून अधिक ग्रामपंचायती, 3,305 ब्लॉक पंचायती आणि 242 जिल्हा पंचायतींनी त्यांचे विकास आराखडे तयार करून ई-ग्राम स्वराज पोर्टलवर अपलोड केले आहेत.

शाश्वत विकास उद्दिष्टे स्थानिकीकरण करणे आणि 2030 पर्यंत ते साध्य करणे हे आमचे ध्येय आहे. हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी 'ग्रामपंचायती', तळागाळातील लोकशाही संस्थांची भूमिका निर्णायक आणि शक्तिशाली आहे. पंचायत विकास योजना या उद्दिष्टाच्या दिशेने निर्देशित करायच्या आहेत.

ग्रामोदय संकल्पाच्या या अंकाचा मुख्य मजकूर निवडून आलेल्या पंचायत प्रतिनिधींसाठी उपयुक्त ठरेल, अशी मला आशा आहे, लोक योजना मोहिमेशी संबंधित उपक्रम आणि पंचायत विकास आराखडा तयार करण्याच्या मोहिमेअंतर्गत आयोजित केलेल्या राष्ट्रीय आणि प्रादेशिक स्तरावरील कार्यशाळांचे परिणाम, पदाधिकारी आणि ग्रामीण जनतेला त्यांच्या भविष्यातील योजना तयार करताना एकमेकांकडून शिकण्याचे माध्यम प्रदान करणे.

B.12

(GIRIRAJ SINGH)

Office : 'G' Wing, Ground Floor, Krishi Bhawan, New Delhi-110001, Tel.: 011-23383548, 23782373, 23782327, Fax : 011-23070309

Resl. : 27, Lodhi Estate, New Delhi, Ph.: 011-24626783, 24655677

75
Azadi Ka
Amrit Mahotsav

कपिल मोरेश्वर पाटील
राज्य मंत्री
पंचायती राज मंत्रालय
भारत सरकार

KAPIL MORESHWAR PATIL
MINISTER OF STATE
MINISTRY OF PANCHAYATI RAJ
GOVERNMENT OF INDIA

75
Azadi Ka
Amrit Mahotsav

संदेश

'ग्रामोदय संकल्प'चा 12वा अंक 'जन योजना अभियान - सबकी योजना, सबका विकास' या विषयावर केंद्रित आहे हे जाणून मला आनंद झाला.

आपले राष्ट्रपिता म्हणाले होते की, पंचायतींची सत्ता जितकी जास्त तितके लोकांचे भले होईल. भारतीय राज्यघटनेच्या सत्तरव्या दुरुस्तीने पंचायतींना अधिकारांचे अधिक हस्तांतरण करून विकेंद्रीकरणाच्या अधिकाराला गती दिली आहे.

तळागाळातील विकासासाठी नियोजन प्रक्रियेशी संबंधित समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी, पंचायती राज मंत्रालय दरवर्षी सामाजिक-आर्थिक विकास, सामाजिक न्याय, पर्यावरणीय समतोल, सार्वजनिक सेवा वितरण, सुशासन इ. या प्रमुख उद्दिष्टांसह समग्र पंचायत विकास आराखडा (PDP) तयार करण्यासाठी जन योजना अभियान (PPC) आयोजित करते. योजना वर्ष 2022-23 साठी जन योजना अभियान 2 ऑक्टोबर 2021 ते 31 जानेवारी 2022 या कालावधीत आयोजित करण्यात आले होते.

या वर्षी भारताच्या स्वातंत्र्याच्या 75 व्या वर्धापन दिनानिमित्त, लोक योजना मोहीमेने संयुक्त राष्ट्रांनी निश्चित केलेल्या शाश्वत विकास उद्दिष्टांच्या स्थानिकीकरणावर आणि ग्रामीण स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या स्तरावर ते साध्य करण्यासाठी अधिक जोर देऊन वेग घेतला.

मला खात्री आहे की ग्रामोदय संकल्पचा हा अंक लोक योजना मोहीम आणि पंचायत विकास आराखड्याशी संबंधित माहिती पंचायत, निवडून आलेले पंचायत प्रतिनिधी आणि इतर भागधारकांना भविष्यातील मजबूत योजना तयार करण्यासाठी प्रसारित करेल..

(Kapil Moreshwar Patil)

Office: Room No. 392, 'E' Wing, 3rd Floor, Krishi Bhawan, New Delhi-110001
Residence: 05, Duplex North Avenue, New Delhi-110001
Phone: 011-23782143, 23782548, 23782518 E-mail id: mospanchayatraj@gmail.com

सुनील कुमार, आई.ए.एस.
SUNIL KUMAR, IAS

सत्यमेव जयते

सचिव
भारत सरकार
पंचायती राज मंत्रालय
SECRETARY
GOVERNMENT OF INDIA
MINISTRY OF PANCHAYATI RAJ

संदेश

सरकारी योजनांचे विविध पैलू, कार्यक्रम आणि प्रकल्पांच्या अंमलबजावणीचे अनुकरणीय मॉडेल आणि ग्रामीण नागरिकांपर्यंत यशोगाथा पोहोचवण्याच्या उद्देशाने पंचायती राज मंत्रालय "ग्रामोदय संकल्प" हे त्रैमासिक मासिक प्रकाशित करत आहे. विशेषतः ग्रामपंचायतींचे निवडून आलेले प्रतिनिधी जे त्यांची शासन क्षमता निर्माण करण्यास मदत करतात.

गावांच्या सर्वांगीण विकासासाठी, शाश्वत विकास उद्दिष्टे साध्य करण्याच्या दिशेने ठोस तरतुदीसाठी पंचायत विकास योजना तयार करणे अपरिहार्य आहे. पंचायत राज मंत्रालय 2018 पासून ग्रामपंचायत विकास योजनांना (GPDP) मोठ्या लोकसहभागाच्या मोहिमेद्वारे प्रोत्साहन देत आहे, ज्याला 'पीपल्स प्लान कॅम्पेन (PPC) म्हणतात. 'ग्रामोदय संकल्प'चा 12वा अंक 'लोक योजना मोहिमेवर (PPC) केंद्रित आहे.

2019-20 या आर्थिक वर्षासाठी 2.39 लाख GPDP तयार केल्यामुळे 2 ऑक्टोबर 2018 रोजी मंत्रालयाने सर्व 29 राज्ये आणि 6 केंद्रशासित प्रदेशांचा समावेश करून लोक योजना मोहिम (PPC) सुरू केली. विकास आराखडा तयार करण्यासाठी हे अभियान आता ब्लॉक आणि जिल्हा स्तरावरील सर्व पंचायतींच्या स्तरावर विस्तारले आहे. 2022-23 आर्थिक वर्षासाठी, या मोहिमेद्वारे, 2.55 लाख ग्रामपंचायती, 3,305 ब्लॉक पंचायती आणि 242 जिल्हा पंचायतींनी त्यांचे पंचायत विकास आराखडे तयार केले आहेत आणि ग्रामसभेच्या बैठकीत मंजूर केले आहेत.

ग्रामोदय संकल्पच्या या अंकात, PPC आणि पंचायत विकास योजना तयार करण्यासाठी आयोजित केलेल्या राष्ट्रीय आणि प्रादेशिक स्तरावरील कार्यशाळांच्या परिणामांसह लोक योजना मोहिमेशी संबंधित उपक्रमांचा सर्वसमावेशक समावेश करण्यात आला आहे.

मला आशा आहे की हा मुद्दा पंचायत प्रतिनिधी, अधिकारी आणि ग्रामीण जनतेला एकमेकांकडून शिकण्यासाठी उपयुक्त ठरेल.

(Sunil Kumar)

कृषि भवन, डॉ राजेंद्र प्रसाद रोड, नई दिल्ली-110001, KRISHI BHAWAN, DR. RAJENDRA PRASAD ROAD, NEW DELHI-110001

Tel. : 011-23389008, 23074309 Fax : 011-23389028 E-mail : secy-mopr@nic.in

ग्रामपंचायत विकास आराखडा: त्याची गरज आणि परिणाम

*पंचायती राज मंत्रालय

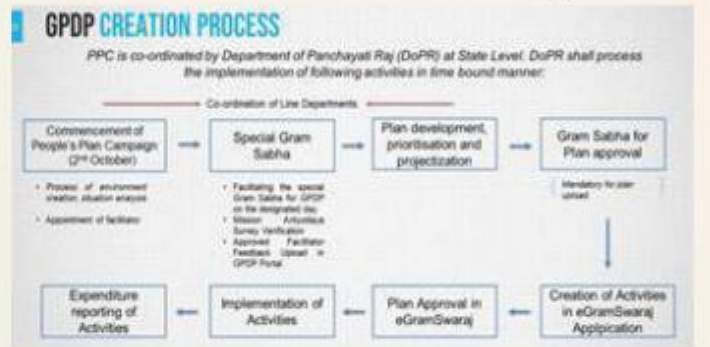
उत्क्रांतीच्या दीर्घ प्रक्रियेतून अस्तित्वात आलेली पंचायती राज व्यवस्था भारतातील विकेंद्रित लोकशाहीला सूचित करते. पंचायती राज संस्था (PRIs) ही तळागाळातील लोकशाही विकेंद्रीकरणाची प्रमुख साधने आहेत आणि ग्रामीण विकास आणि अधिकारांच्या विकेंद्रीकरणासाठी महत्त्वाची यंत्रणा प्रदान करतात. PRIs कडे स्व-शासनाच्या संस्था म्हणून पाहिले जाऊ शकते जे नियोजन आणि विकास प्रक्रियेत लोकांचा सहभाग सुलभ करेल.

ग्रामीण भागातील लोकांच्या जीवनाचे आर्थिक आणि सामाजिक कल्याण सुधारण्याच्या उद्देशाने ग्रामीण भागाचा विकास ही एक सर्वसमावेशक आणि बहुआयामी संकल्पना आहे, ज्यामध्ये कृषी आणि संलग्न क्रियाकलाप, सामाजिक-आर्थिक पायाभूत सुविधा, सामुदायिक सेवा आणि सुविधा आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे, ग्रामीण भागातील मानव संसाधन विकास यांचा समावेश आहे. एक घटना म्हणून, ग्रामीण विकास हा विविध भौतिक, तांत्रिक, आर्थिक, सामाजिक-सांस्कृतिक आणि संस्थात्मक घटकांमधील व्यवहारांचा अंतिम परिणाम आहे. हे देखील दिसून आले आहे की विकेंद्रीकरणाची प्रक्रिया संपूर्ण राज्यांमध्ये अत्यंत परिवर्तनशील आहे. MoPR ने मिशन अंत्योदय सर्वेक्षणाचा उपयोग करण्यासाठी ग्रामीण विकास मंत्रालय (MoRD) सोबत भागीदारी केली आहे आणि नियोजन व्यायामादरम्यान गंभीर अंतर ओळखले आहे.

मंत्रालयाने 2 ऑक्टोबर ते 31 डिसेंबर 2018 या कालावधीत 'सबकी योजना सबका विकास' म्हणून पहिली लोकयोजना मोहीम मराबवली. या वर्षीही मोहीम 02 ऑक्टोबर 2021 पासून सुरू होईल आणि 31 जानेवारी 2022 पर्यंत चालेल. एकच एकात्मिक योजना तयार करणे, स्थानिक गरजांना प्रतिसाद देणारी आणि अकराव्या अनुसूची मध्ये सूचीबद्ध केलेल्या सर्व 29 क्षेत्रांच्या अभिसरणाद्वारे तयार करणे, जे पंचायतींना सोपवायचे आहे आणि इतर विभागां द्वारे विविध योजना आणि कार्यक्रम / उपक्रम एक त्रितकरणे, स्थानिक प्राधान्य क्रमानुसार हे अभियानाचे अंतिम उद्दिष्ट आहे. 2018 पासून, गेल्या तीन वर्षांच्या मोहिमे पासून 91% पेक्षा जास्त ग्रामपंचायतींनी पुढील वर्षा साठी यशस्वी रित्यात्यांचे GPDP तयार केले आहेत. 2020 साठी, पंचायती राज मंत्रालयाने GPDP सह 95% GPs ची विक्रमी संख्या गाठली

मोहिमेदरम्यान, स्थानिक क्षेत्र नियोजनाला पुन्हा चालना देण्यात आली आहे आणि पुढील आर्थिक वर्षासाठी म्हणजेच 2022-23 साठी ग्रामपंचायत विकास आराखडा (GPDP) तयार करण्यासाठी तळागाळात ग्रामसभांची रचना करण्यात आली आहे. पंचायती राज संस्था (PRI) आणि राज्यातील संबंधित विभाग विभाग यांच्यात एकत्रीकरणामुळे ग्रामसभा स्तरावर नियोजन करण्यासाठी ही मोहीम एक गहन आणि संरचित व्यायाम आहे. या मोहिमेत प्रभावीपणे सहभागी

होणारे काही प्रमुख विभाग म्हणजे ग्रामीण विकास विभाग, शिक्षण विभाग, पेयजल व स्वच्छता विभाग, आरोग्य विभाग आणि कृषी विभाग.

प्रतिमा 1: GPDP निर्मिती चक्र

योजनांमध्ये सर्व आर्थिक, सामाजिक आणि भौतिक बाबींचा समावेश असेल आणि ग्रामीण भागातील सामाजिक-आर्थिक परिवर्तनाचे उद्दिष्ट असेल. GPDP नियोजन प्रक्रिया ग्रामीण भारतातील तीन परस्परसंबंधित आयामांमध्ये विद्यमान विकास आव्हानांना लक्ष्य करेल.

- आर्थिक परिमाण:** गरिबी दूर करणे आणि रोजगाराच्या संधी निर्माण करणे. गरीब आणि कमी उत्पन्न असलेल्या ग्रामीण कुटुंबांना सहभागी होण्यासाठी आणि देशाच्या आर्थिक विकास प्रक्रियेचा लाभ घेण्यासाठी क्षमता आणि संधी दोन्ही प्रदान करणे.
- सामाजिक परिमाण:** गरीब आणि कमी उत्पन्न असलेल्या कुटुंबांचा आणि वंचित गटांचा सामाजिक विकास, सामाजिक निर्देशकांमधील असमानता दूर करणे, लैंगिक समानता आणि महिला सक्षमीकरणाला चालना देणे आणि असुरक्षित गटांसाठी सामाजिक सुरक्षा जाळे प्रदान करणे.
- राजकीय परिमाण:** ग्रामीण भागातील गरीब आणि कमी उत्पन्न असलेल्या लोकांना, ज्यात महिला आणि अनुसूचित जाती आणि जमाती समुदायांचा समावेश आहे, त्यांना गावपातळीवर आणि त्यापुढील पंचायत प्रक्रियेत प्रभावीपणे आणि समान रीतीने सहभागी होण्यासाठी संधी प्रदान करणे.

या मोहिमेने प्रभावी ग्रामसभेत DAY-NRLM अंतर्गत 31 लाख निवडून आलेल्या पंचायत नेत्यांची आणि 5.25 कोटी SHG महिलांची भूमिका मजबूत केली आहे. ग्रामपंचायतींमध्ये लावण्यात येणार्या सार्वजनिक माहिती फलकांमुळे ग्रामपंचायतींच्या विल्हेवाटीवर ठेवलेल्या निधीचा विविध योजनांतर्गत विकासासाठी वापर करण्याबाबत पारदर्शकता येईल. मिशन अंत्योदय ग्रामपंचायतींसाठी केल्याप्रमाणे सामाजिक आणि आर्थिक विकासाच्या आधारावर ग्रामपंचायतींची क्रमवारी गाव आणि ग्रामपंचायत स्तरावरील अंतर ओळखण्यात मदत करेल आणि GPDP साठी पुराव्यावर आधारित नियोजन आणि अंमलबजावणीवर पद्धतशीर जोर देण्यास मदत करेल.

INTERVENTIONS

COMMUNITY MOBILIZATION

EMERGENCY BIOD PLANNING

- Utilizing GAP REPORT to assess and mitigate the development in critical areas.
- Use of data: Dashboards such as Panchayat Decision Support System (PDSS) and Planning & Reporting Dashboard have been devised for simplified analysis.

SELF HELP GROUPS & COMMUNITY MOBILIZATION

- VNRPs to be discussed mandatorily.
- SHGs to help in improving social development.
- Targeted attendance @ 10 %

ENDING BIOD PLANNING

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL

- SDG to form the overall planning goal for this year.
- Emphasis on NO HUNGER goal.
- Mandatory addition of at least one Sankalp by GP for planning.

MOBILIC PLANNING

- Plans to not just include 3 or 4 sectors.
- Convergence: All Central and State level schemes to be added in Resource Envelope

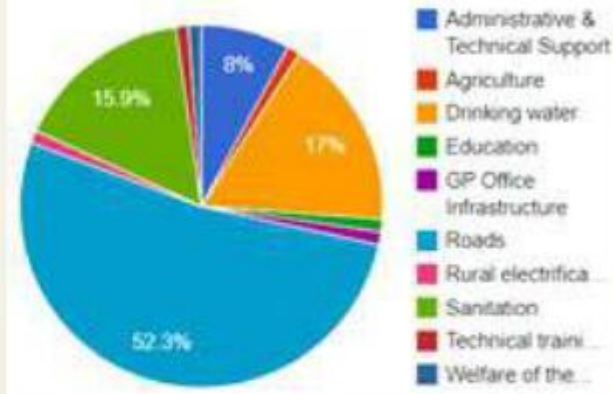
प्रतिमा 2: सुधारित GPDG साठी MoPR द्वारे हस्तक्षेप

राज्ये, जिल्हा, गट आणि ग्रामपंचायतींमधील नियोजनाच्या स्थितीचे विश्लेषण करण्यासाठी, पंचायतींना अनेक संसाधने उपलब्ध करून देण्यात आली आहेत. या विश्लेषणात्मक संसाधनांसह, PRI संसाधन लिफाफा आणि ग्राम पंचायतींमध्ये घेतलेल्या क्रियाकलापांचे 360-अंश दृश्य पाहू शकतात.

तपशील	2018	2019	2020	2021
GPDG ची संख्या	2,50,079	2,46,998	2,56,122	2,40,618
उपक्रमांची संख्या	90,89,965	82,00,092	58,30,222	85,32,382
बजेटची रक्कम (कोटी मध्ये)	1,91,121	1,65,023	1,37,438	1,02,200

Total GDPG: 1 Total Number of Activities: 88

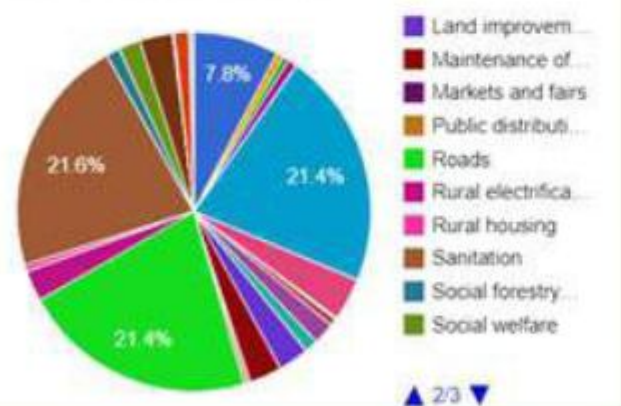
Sector-Wise Activities Distribution

प्रतिमा3: देशभरातील क्रियाकलाप वितरणाचा विश्लेषणात्मक अहवाल

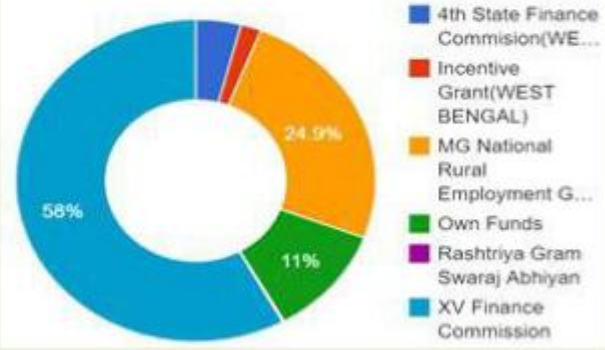
Total GDPG: 240922 Total Number of Activities: 4366591

Sector-Wise Activities Distribution

Total funds in Resource Envelope: Rs.:27,607,243
Total funds in Resource Envelope: Cr.: 2.761

Resource Envelope-Scheme Wise

सर्व केंद्रीय आणि राज्यस्तरीय योजनांच्या समावेशाद्वारे सर्वांगीण नियोजन सुनिश्चित करण्यासाठी, MoPR ने सर्व ग्रामपंचायतींना वर्षासाठी मिळालेल्या निधीची रक्कम जोडणे बंधनकारक केले आहे. त्यामध्ये जिल्ह्यांना त्यांच्या संबंधित जीपींना मदत आणि समर्थन करण्यास सूचित करण्यात आले आहे.

पश्चिम बंगालमधील गावासाठी नमुना GPDG येथे पाहिला जाऊ शकतो. ग्रामपंचायतीने आर्थिक वर्ष 2021-22 साठी रस्ते, स्वच्छता, प्रशासकीय सहाय्य आणि पेयजल यांसारख्या क्षेत्रात 88 उपक्रम जोडले आहेत. या GP साठी संसाधन लिफाफा रक्कम INR 2.76 कोटी आहे. केंद्र सरकारच्या योजना, राज्य सरकारच्या योजना आणि स्वतःचा निधी यांचा समावेश होतो.

राष्ट्रीय ग्रामीण विकास आणि पंचायती राज संस्था (NIRDPR) देखील PRI साठी क्षमता निर्माण आणि प्रशिक्षण सहाय्य प्रदान करण्यासाठी MoPR सह सहयोगी आहे. नोडल ऑफिसर आणि फॅसिलिटेटरचे प्रशिक्षण संपूर्ण प्रशिक्षणात डेटाचा वापर आणि वापर आणि योजनांच्या अभिसरणावर भर देण्यात आला आहे.

पीपल्स प्लॅन कॅम्पेन 2021 वर राष्ट्रीय स्तरावरील अभिमुखता कार्यशाळा

NIRDPR, हैदराबाद

परिचय

ग्रामपंचायत स्तरावर प्रभावी नियोजनासाठी आणि राज्य/केंद्रशासित प्रदेशांच्या पीआरआयचे निवडून आलेले प्रतिनिधी आणि कार्यकर्ते यांना पाठिंबा देण्यासाठी पंचायती राज मंत्रालयाने ग्रामीण विकास मंत्रालय आणि NIRD&PR यांच्या सहकार्याने अभिमुखता आणि प्रादेशिक कार्यशाळा आयोजित केल्या होत्या. लोक योजना मोहिमेचा दुसरा टप्पा 2 ऑक्टोबर 2019 रोजी मोठ्या जोमाने आणि उत्साहाने सुरू करण्यात आला. सर्वसमावेशक GPDP तयार करण्यासाठी ग्रामपंचायतींच्या नियोजकांना मदत करण्याच्या उद्देशाने देशभरात दोन राष्ट्रीय स्तरावरील कार्यशाळा आणि पाच क्षेत्रीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आल्या होत्या. 2020 मधील पीपल्स प्लॅन मोहीम कोविड-19 साठीच्या आजारामुळे ऑनलाइन पद्धतीने आयोजित करण्यात आली होती. राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांना PPC शी संबंधित क्रियाकलाप पार पाडताना त्यांच्या संबंधित राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांनी तयार केलेल्या कोविड-19 प्रोटोकॉलचे पालन करण्याची विनंती केली होती. सर्वसमावेशक ग्रामपंचायत विकास योजना (GPDP), ब्लॉक पंचायत विकास योजना (BPDP) आणि जिल्हा यांच्या निर्मितीसाठी देशभरात मोहीम राबवण्यासाठी 13 सप्टेंबर 2021 रोजी NIRDPR, 2 ऑक्टोबर 2021 ते 31 जानेवारी 2022 पर्यंत PRIs द्वारे पंचायत विकास योजना (DPDP) हैदराबाद येथे PPC-2021 वरील पहिली राष्ट्रीय स्तरावरील अभिमुखता कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती.

स्वागत शोध:

स्वागतपत्ता:

डॉ. जी. नरेंद्र कुमार, महासंचालक, एनआयआरडीपीआर यांनी राज्य आणि केंद्रशासित प्रदेशातील सर्व संसाधन व्यक्ती, प्राध्यापक आणि प्रतिनिधींचे स्वागत केले आणि राष्ट्रीय कार्यशाळेचा संदर्भ स्पष्ट केला. त्यांनी यावर्षाच्या PPC च्या विस्तारित व्याप्तीवर प्रकाश टाकला ज्याने प्रथमच PRI च्या तीनही स्तरांना त्याच्या कक्षेत आणले आहे. त्यांनी नमूद केले की NIRDPR उपक्रमांच्या प्रकल्पीकरणासाठी PMI (प्रोजेक्ट मॅनेजमेंट इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडिया), आर्थिक विश्लेषणासाठी ICAI (इन्स्टिट्यूट ऑफ चार्टर्ड अकाउंटंट ऑफ इंडिया) यासारख्या नामांकित संस्थांसोबत विविध भागीदारीद्वारे विकेंद्रित नियोजन मजबूत करण्याचा प्रयत्न करत आहे.

लोक योजना मोहीम 2021 - एक आढावा:

राष्ट्रीय कार्यशाळेसाठी टोन सेट करण्यासाठी, सुश्री रेखा यादव यांनी पार्श्वभूमी, उद्दिष्टे, प्रक्रिया, GPDP ची गेल्या काही वर्षातील प्रगती आणि BPDP आणि DPDP ची सद्यस्थिती याबद्दल बोलले.

तिने MoPR चे दृष्टीकोन मांडले आणि नमूद केले की "ग्रामीण परिवर्तनाचा आधार पंचायतींच्या स्तरावर आहे आणि उशिराने निधीच्या वितरणात वाढ झाल्यामुळे पंचायतींची भूमिका लक्षणीय बनली आहे".

हे पुढे अधोरेखित करण्यात आले की केवळ XIV FC ची मार्गदर्शक तत्त्वे पुरेशी नाहीत हे लक्षात घेऊन PPC मिशन मोडमध्ये सुरू करण्यात आले. PPC स्वीकारल्यानंतर, अपलोड केलेल्या GPDP ची संख्या 2018 मध्ये 59,000 वरून 2,50,000 वर लक्षणीय वाढ झाली आहे.

ग्रामसभांचा अभाव, कमी उपस्थिती, लाइन विभागांचा अपुरा सहभाग, मर्यादित क्षेत्रांना असमान वाटप आणि GPDP उपक्रमांची संथ अंमलबजावणी यासारख्या मागील PPC मोहिमेतून मिळालेले धडे तिने अधोरेखित केले

पीपल्स प्लॅन कॅम्पेन 2021 साठी संदर्भ सेट करणे:

डॉ. चंद्रशेखर कुमार, पंचायती राज मंत्रालयाचे अतिरिक्त सचिव यांनी आपल्या भाषणाची सुरुवात पंचायतींना पीएफएमएस सारख्या नवीन उपाययोजनांद्वारे करण्यात आलेल्या उपलब्धींवर प्रकाश टाकून केली ज्यामध्ये 59,000 कोटी रुपयांचे व्यवहार झाले. त्यांनी पुढे विनंती केली की ज्या राज्यांना सिस्टममध्ये प्रवेश नाही त्यांनी ते लवकरात लवकर करावे.

योजना, अंमलबजावणी आणि देखरेख प्रक्रियेतील गुणवत्ता सुधारण्यासाठी ब्लॉक, जिल्हा आणि राज्य स्तरावरील PMU पूर्णपणे कार्यान्वित करणे आवश्यक आहे, जिल्हांचे क्षेत्रीय आणि अंतर विश्लेषण करण्यासाठी SIRD ची क्षमता सुधारणे आवश्यक आहे यावर त्यांनी भर दिला. GP/ब्लॉक/जिल्हा/स्तरावरील प्रशिक्षण क्षमतेला DPRC, SPRC आणि SIRD स्तरावरील प्रशिक्षक, MT, RP आणि विद्याशाखांच्या पुरेशा संख्येच्या दृष्टीने तातडीने सुधारणे आवश्यक आहे. अहवाल सादर करण्यासाठी या संदर्भात एक समिती स्थापन करण्यात आली, जी सुधारित RGSA मध्ये समाविष्ट केली जाईल.

PRI चे प्रभावी कामकाज ग्रामीण-शहरी अंतर भरून काढू शकते - सचिव, ग्रामीण विकास मंत्रालय:

Shri Nagendra Nath Sinha, Secretary, Ministry of Rural Development

भाषणाच्या सुरुवातीला श्री नागेंद्र नाथ सिन्हा, सचिव, ग्रामीण विकास मंत्रालय यांनी PPC मोहिमेसाठी पुढाकार घेतल्याबद्दल MoPR आणि NIRDPR चे आभार मानले आणि त्यांनी बिहारचे उदाहरण देऊन स्थानिक मालकीच्या महत्त्वावर जोर दिला.

भाषणाच्या सुरुवातीला श्री नागेंद्र नाथ सिन्हा, सचिव, ग्रामीण विकास मंत्रालय यांनी PPC मोहिमेसाठी पुढाकार घेतल्याबद्दल MoPR आणि NIRDPR चे आभार मानले आणि त्यांनी बिहारचे उदाहरण देऊन स्थानिक मालकीच्या महत्त्वावर जोर दिला. त्यांनी नमूद केले की पंचायती राज संस्थांद्वारे योग्यरित्या वापरले जाणारे गुणवत्ता नियंत्रण आणि नियंत्रणाची व्याप्ती यामुळे संस्थांच्या वितरण पद्धतीमध्ये मोठा फरक पडतो. त्यांनी नमूद केले की, ग्रामीण-शहरी दरी विविध क्षेत्रातील गुंतवणुकीची पातळी, तसेच प्रशासनाचा दर्जा, परिसरात उपलब्ध सुविधा आणि सेवांचा स्तर यामुळे निर्माण झाली आहे. PRI चे प्रभावी कार्य हे ग्रामीण-शहरी अंतर भरून काढू शकते पुढे, त्यांनी सांगितले की शाश्वत विकास उद्दिष्टे अमूर्त आहेत आणि ग्रामपंचायती आणि स्थानिक सरकारच्या इतर स्तरांच्या दृष्टीकोनातून ते ठोस केले पाहिजेत. त्यांनी नमूद केले की सरकार आणि विभागांच्या विविध स्तरांनी उपजीविका आणि रोजगाराच्या संधी निर्माण करण्यावर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे.

PPC 2021 साठी सर्व स्तरावरील हजारो तळागाळातील कामगारांच्या प्रयत्नांची आवश्यकता आहे - सचिव

Shri Sunil Kumar, Secretary, Ministry of Panchayati Raj

पंचायत राज मंत्रालय

श्री सुनील कुमार, सचिव, पंचायती राज मंत्रालय यांनी सांगितले की, आम्ही PPC मध्ये सुरुवातीपासून केलेल्या प्रयत्नांवर लक्ष केंद्रित केले आहे आणि आम्ही टेक ऑफ स्टेजवर आहोत. GPDP च्या ऑन बोर्डिंग आणि पायाभूत सुविधांच्या अडचणी असतानाही PFMS स्वीकारण्याच्या बाबतीत GP ने केलेल्या कामगिरीचे त्यांनी पुढे कौतुक केले. त्यांनी नमूद केले की कोविड-19 देखील योजना तयार करताना चांगले परिणाम मिळविण्यात थांबू शकले नाही

Secretary, MoPR said the PPC 2021 requires the efforts of सचिव, MoPR म्हणाले की, PPC 2021 साठी सर्व स्तरावरील हजारो तळागाळातील कामगारांच्या प्रयत्नांची आवश्यकता आहे, विशेषतः ग्रामीण विकास मंत्रालये, पंचायती राज आणि इतर मंत्रालये जसे की शिक्षण, आरोग्य आणि महिला आणि बाल विकास इत्यादी. ग्रामसभेच्या सहभागाचे पुनरुज्जीवन करण्यासाठी स्वयंसहाय्यता गटाचे सदस्य महत्त्वपूर्ण ठरू शकतात. हे साध्य करण्यासाठी बचत गटांची ग्रामसभांबाबतची धारणा बदलली पाहिजे. त्यांनी पुढे अधोरेखित केले

की एमओपीआरने 10% मतदारांचा सहभाग अनिवार्य करून ग्रामसभा दोलायमान बनवण्यासाठी जारी केलेला नवीनतम सल्लागार आहे.

पंचायत अध्यक्ष किंवा पंचायत सचिव हे ग्रामपंचायतीचे समानार्थी शब्द असल्याचे त्यांनी नमूद केले. त्यांच्यातील संबंध तोडले पाहिजेत आणि ग्रामपंचायतींनी उपेक्षित लोकांपर्यंत पोहोचले पाहिजे आणि पंचायतीमधील संसाधने ओळखून त्यांच्या गरजा पूर्ण केल्या पाहिजेत.

लाइन मंत्रालयांद्वारे सादरीकरण

श्रीमती. नीता केजरेवाल, ग्रामीण विकास मंत्रालयाच्या सहसचिव

- ग्राम गरिबी निवारण आराखडा (VPRP), तयारीची प्रक्रिया आणि समोर येणारी प्रमुख आव्हाने यांचा तिने उल्लेख केला. तिने पुढे बचत गटांच्या महत्त्वपूर्ण कामगिरीवर प्रकाश टाकला आणि नमूद केले की सुमारे 1.1 कोटी बचत गट सदस्यांनी ग्रामसभेत भाग घेतला.
- तिने नमूद केले की बचत गट (SHG) आणि त्यांच्या ग्राम संस्था (VO) प्रशिक्षित समुदाय संसाधन व्यक्तींच्या सहाय्याने VPRP तयार करतील. VPRP GPDP सह एकत्रित केले जाईल. हे केंद्र आणि राज्य स्तरावर PR आणि RD विभागांमध्ये चांगले अभिसरण सक्षम करेल. हे GPDP चे प्रभावी नियोजन आणि अंमलबजावणी साध्य करण्यासाठी भाषांतरित केले पाहिजे.

श्री मनीष गर्ग, सहसचिव, शिक्षण मंत्रालय

- त्यांनी MoE मध्ये उपलब्ध असलेल्या विविध योजना, प्रमुख हस्तक्षेप आणि अभिसरणाची गरज यावर चर्चा केली.
- त्यांनी समग्र शिक्षा या शालेय शिक्षणाच्या एकात्मिक योजनेअंतर्गत विविध घटकांचे तपशीलवार वर्णन केले. त्यांनी पुढे नमूद केले की कार्यक्रममात 11 घटक आहेत आणि ते राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (NEP) नुसार आहे..
- विविध हस्तक्षेपांसाठी आणि अभिसरणाच्या भविष्यातील व्याप्तीसाठी MoRD आणि MoPR सह समग्र शिक्षा अंतर्गत सुरू असलेल्या अभिसरण प्रयत्नांवर त्यांनी भर दिला.
- त्यांनी स्थानिक पातळीवर शून्य गळती आणि शाळाबाह्य मुले राहू नयेत यासाठी पीआरआय आणि स्थानिक सरकारच्या महत्त्वावर भर दिला

श्री. अतुल कोतवाल, कार्यकारी संचालक, आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण मंत्रालय

- त्यांनी सर्वसाधारणपणे आरोग्याच्या निर्धारकांचे सत्र सुरू केले आणि पुढे स्पष्ट केले की सध्याची आरोग्य सेवा वितरण रचना, उपलब्ध आरोग्य योजना आणि देशात राबविण्यात येणारे राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रम.
- आरोग्य क्षेत्रात ग्रामपंचायतींच्या महत्त्वाच्या भूमिकेवर त्यांनी भर दिला ज्यामध्ये नियोजन, असमानता दूर करणे, जागरूकता वाढवणे आणि समुदायांना एकत्रित करणे आणि क्रॉस-सेक्टरल सहकार्यासाठी समर्थन प्रदान करणे समाविष्ट आहे
- आयुष्मान मित्र म्हणून नावनोंदणी करण्यासाठी संगणक हाताळण्यास परिचित असलेल्या समुदाय सदस्यांना प्रोत्साहन देण्याच्या आणि तयार करण्याच्या महत्त्वावर त्यांनी भर दिला. हे

आयुष्मान मित्र समुदायात AB-PMJAY बद्दल जागरूकता पसरवण्यासाठी मदत करतील

- त्यांनी सांगितले की, ग्रामपंचायतीने स्वयं-सहायता गट आणि उद्योजकांना, विशेषतः SC/ST/विविध-अपंग यांसारख्या दुर्बल घटकांतील अर्जदारांना PMBJK स्थापन करण्यासाठी प्रोत्साहित केले पाहिजे. त्यांनी पुढे नमूद केले की PMBJK च्या स्थापनेची औपचारिकता पूर्ण करण्यासाठी स्वयंसहाय्यता गटांनी मदतीसाठी हाताशी धरले पाहिजे.

श्री डी चंद्र शेखर, संचालक, सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योग मंत्रालय

- त्यांनी PMEGP, SFURTI, ASPIRE, NATIONAL SC-ST यांसारख्या सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योग मंत्रालयाच्या महत्त्वाच्या कार्यक्रमांवर चर्चा केली. ते पुढे म्हणाले की नमूद केलेल्या कार्यक्रमांमध्ये PRI साठी अभिसरण संधींना भरपूर वाव आहे.
- त्यांनी पुढे नमूद केले की, वरील योजना/कार्यक्रमांचे एकत्रीकरण केल्याने देशभरात रोजगार निर्मिती साध्य करण्यात मदत होईल जे पंचायती राज मंत्रालयाचे मुख्य केंद्र आहे.
- त्यांनी सांगितले की PRI SFURTI क्लस्टरसाठी अंमलबजावणी करणार्या एजन्सी म्हणून काम करू शकतात, कारागीर आणि इतर आश्रित भागधारकांना जास्तीत जास्त प्रभावासाठी एकत्र आणू शकतात.

डॉ. सी पी रेड्डी, सीनियर ऍड. कॉम. (WD) जमीन संसाधन विभाग

- त्यांनी भारतातील पावसावर आधारित शेतीच्या सद्यस्थितीची चर्चा केली, भारतातील 84 टक्के ग्रामीण गरीब, बहुसंख्य आदिवासी लोकसंख्येसह, पावसावर अवलंबून असलेल्या भागात राहतात.
- त्यांनी प्रधानमंत्री कृषी सिंचाई योजनेच्या पाणलोट विकास घटकाचे (WDC-PMKSY) महत्त्व आणि विविध उपक्रमांवर प्रकाश टाकला
- त्यांनी पाणलोट व्यवस्थापनातील P R I आणि ग्रामसभांच्या भूमिकेवर चर्चा केली. त्यांनी सांगितले की पाणलोट समित्या (WC) गावपातळीवर आहेत आणि GS, WC द्वारे, वापरकर्ता शुल्क गोळा करण्यासाठी एक यंत्रणा स्थापन करते. हे टिकाऊपणा मजबूत करेल.

श्री अरुण बरोका, अतिरिक्त सचिव, जल संसाधन मंत्रालय

- त्यांनी ग्रामीण स्थानिक स्वराज्य संस्थांमध्ये (RLB) स्वच्छता सुधारण्यासाठी 15 व्या FC बद्ध अनुदानाचा वापर करण्याच्या विविध बारकावे प्रकाशात टाकल्या आहेत. त्यांनी पुढे नमूद केले की स्वच्छ भारत मिशन-ग्रामीण (SBM-G), ही केंद्र पुरस्कृत योजना आहे जी राज्ये आणि ग्रामीण संस्थांच्या प्रयत्नांना पूरक आहे.
- त्यांनी स्पष्ट केले की, आता आम्ही SBM च्या दुसऱ्या टप्प्यात आहोत ज्यांचे उद्दिष्ट 2024-25 पर्यंत ODF स्थिती टिकवून ठेवण्याचे असेल.
- त्यांनी नमूद केले की SBM(G) मुख्यतः विविध निधी स्रोतांच्या अभिसरणावर आधारित आहे जसे की SBM(G) साठी भारत सरकार आणि राज्य सरकारांकडून अर्थसंकल्पीय वाटप, RLB साठी 15 व्या वित्त आयोगाचे अनुदान.

- त्यांनी पुढे जोर दिला की SBM(G) आणि 15 व्या वित्त आयोगाचे स्वच्छतेसाठी बंधलेले अनुदान हे SBM(G) अंतर्गत निर्धारित केलेल्या उद्दिष्टांच्या यशासाठी आणि RLB ला स्वच्छतेसाठी बांधलेले अनुदान वाटप करण्याच्या उद्देशाच्या पूर्ततेसाठी सर्वोपरि आहे.

- RLB साठी अनुदान मिळविण्यासाठी,

- ◆ 2021-22 आणि 2022-23 दरम्यान रिलीझसाठी, किमान 25 टक्के RLB कडे मागील वर्षासाठी त्यांची तात्पुरती खाती आणि मागील वर्षाच्या आधीच्या वर्षासाठी लेखापरीक्षित खाती असावीत, सार्वजनिक डोमेनमध्ये ऑनलाइन उपलब्ध आहेत. 2023-24 पासून रिलीझसाठी, RLB कडे अनिवार्यपणे 100 टक्के तात्पुरती आणि ऑडिट केलेली खाती ऑनलाइन उपलब्ध असतील.
- ◆ ज्या राज्यांनी अद्याप देय राज्य वित्त आयोग (SFC) ची स्थापना केलेली नाही त्यांनी SFC ची स्थापना करणे आवश्यक आहे, त्यांच्या शिफारशींवर कृती करणे आवश्यक आहे आणि मार्च, 2024 रोजी किंवा त्यापूर्वी राज्य विधिमंडळासमोर त्यावरील कारवाईचे स्पष्टीकरणात्मक ज्ञापन सादर करणे आवश्यक आहे. मार्च, 2024 नंतर, या अटीची पूर्तता न करणाऱ्या राज्याला कोणतेही अनुदान दिले जाणार नाही

- बद्ध अनुदान प्राप्त करण्यासाठी;

- ◆ स्वच्छता आणि पिण्याच्या पाण्याच्या पुरवठ्यासाठी गाव/ब्लॉक/जिल्हाच्या वार्षिक कृती आराखड्या GPDP/BDP/DDP मध्ये परावर्तित केल्या जातात आणि eGramSwaraj मध्ये अपलोड केल्या जातात
- ◆ बद्ध अनुदान वापराचे तपशील eGramSwaraj वर अपलोड केले आहेत.

5. पुरावा-आधारित आणि डेटा-चालित पंचायत नियोजन

डॉ. अंजन कुमार भांजा, सहयोगी प्राध्यापक, निरदपार

- त्यांनी पंचायत स्तरावर पुराव्यावर आधारित नियोजनाची गरज स्पष्ट केली आहे आणि नमूद केले आहे की आवश्यक आणि पुरेसा डेटा वापरून योजना तयार केल्या पाहिजेत, ग्राउंड वास्तविकता आणि वास्तविक गरजांचा पुरावा म्हणून.
- ते म्हणाले की सर्वोत्तम उपलब्ध डेटा, माहिती आणि ज्ञानाचा वापर वास्तववादी निर्णय घेण्यासाठी केला जातो आणि गावकऱ्यांच्या जीवन आणि उपजीविकेची चांगली आणि सत्य माहिती गुणवत्ता योजनेचा आधार आहे.
- ते म्हणाले की सर्वोत्तम उपलब्ध डेटा, माहिती आणि ज्ञानाचा वापर वास्तववादी निर्णय घेण्यासाठी केला जातो आणि गावकऱ्यांच्या जीवन आणि उपजीविकेची चांगली आणि सत्य माहिती गुणवत्ता योजनेचा आधार आहे.
- त्यांनी GPDP/BPDP/DPDP तयार करण्यासाठी नियोजनासाठी वापरल्या जाणार्या दुय्यम डेटाचे विविध स्रोत आणि त्यांची प्रासंगिकता यावरही प्रकाश टाकला.

राज्ये / केंद्रशासित प्रदेशांद्वारे PPC 2020 च्या अनुभवाची देवाणघेवाण

➤ महाराष्ट्र

1. सर्व ब्लॉकसाठी राज्य नोडल अधिकारी, जिल्हा नोडल अधिकारी तसेच ब्लॉक नोडल अधिकारी नियुक्त करण्यात आले होते.
2. सर्व GP लेव्हल फॅसिलिटेटर नेमण्यात आले.
3. ग्रामपंचायत सुविधा संघ, सर्व गट सदस्य, स्वयंसहाय्यता गटाचे अध्यक्ष आणि सदस्य यांचे प्रशिक्षण क्लस्टर स्तरावर घेण्यात आले.
4. PPC अंतर्गत जवळजवळ सर्व क्रियाकलाप पूर्ण झाले आहेत जसे की फ्रंटलाइन कामगारांचे नामांकन, MA डेटा प्रमाणीकरण, फॅसिलिटेटर फीडबॅक अहवाल इ.
5. साथीच्या परिस्थितीमुळे 2020 मध्ये कोणतीही ग्रामसभा घेण्यात आली नाही आणि सर्व योजना GP सभेद्वारे मंजूर करण्यात आल्या.
6. NREGA मधून फॅसिलिटेटर्सना पेमेंट उपलब्ध करून दिले जात नाही.

➤ हिमाचल प्रदेश

1. राज्य नोडल अधिकाऱ्याची नियुक्ती करण्यात आली आणि जीपीडीपीच्या एकूण प्रगतीवर लक्ष ठेवण्यासाठी आणि एमओपीआरसह विविध संप्रेषणे हाताळण्यासाठी त्यांना काम देण्यात आले.
2. विविध विभागांसाठी जिल्हा नोडल अधिकाऱ्यांचीही नियुक्ती करण्यात आली आणि त्यांना अधिसूचित करण्यात आले.
3. प्रत्येक ग्रा.पं.साठी फॅसिलिटेटरची नियुक्ती करण्यात आली होती. हिमाचल प्रदेश राज्यात, पंचायत सचिव या कामासाठी सर्वात योग्य आहेत, म्हणून त्यांना सुविधा देणारे म्हणून नियुक्त केले गेले.
4. सामुदायिक एकत्रीकरणासाठी, सहभागासाठी तसेच व्हॉट्सअप ग्रुप्स आणि एसएमएस-गेटवे यांसारख्या अर्जेडा तांत्रिक पर्यायांच्या प्रसारासाठी मोठ्या प्रमाणावर वापरले गेले. आकाश वाणीच्या माध्यमातून जनसमुदायासाठी घोषणाबाजी करण्यात आली.

➤ केरळ

1. केरळने PPC 2020 आयोजित करताना खालील गोष्टींवर लक्ष केंद्रित केले.
 - a. नियोजनामध्ये लोकांचा सहभाग
 - b. स्थानिक समस्यांना प्राधान्य
 - c. स्थानिक विकास दृष्टीकोन
 - d. संसाधनांचा प्रभावी वापर
 - e. सामाजिक समावेश
 - f. अभिसरण आणि एकत्रीकरण

g. कार्यक्षमता आणि परिणाम..

2. PPC 2020 दरम्यान केलेल्या उपलब्धी:

- a. सामाजिक सुरक्षा - GDPDP द्वारे दिव्यांग, मुले, वृद्ध, महिला, ट्रान्सजेंडर इत्यादींना मदत करणे
- b. महिला सक्षमीकरण - महिलांसाठी आरक्षण आणि समाजाच्या विकासात त्यांचा सहभाग यावर लक्ष केंद्रित केले,
- c. शिक्षण - शालेय पायाभूत सुविधांचा विकास, स्मार्ट क्लास रूम्स आणि शिक्षण पुनरुज्जीवन मिशनसह आले
- d. आरोग्य - PHC/FHC मधील पायाभूत सुविधा सुधारणे, आरोग्य सुविधांमध्ये डोअर स्टेप सेवा इ.

➤ छत्तीसगड

1. लोकांच्या वंचित घटकांवर लक्ष केंद्रित केले.
2. आभासी ग्रामसभांचे आयोजन करण्यात आले.
3. समुदायाला एकत्रित करण्यासाठी विस्तृत तंत्रज्ञान.
4. ग्रामसभेचे थेट प्रक्षेपण ग्रामपंचायतीतील प्रत्येक व्यक्तीपर्यंत पोहोचण्यासाठी लाऊड स्पीकरद्वारे करण्यात आले.
5. कार्यगटाची स्थापना केली आणि प्रत्येक वर्षी 4 वेगवेगळ्या विषयांवर लक्ष केंद्रित केले.
6. एक मूल्यमापन यंत्रणा तयार केली आणि दर्जेदार विकास योजनेसाठी प्रोत्साहन देण्यासाठी 50 सर्वोत्कृष्ट GDPDP / BPDP / DPDP प्रदान केले..

वे फॉरवर्ड

MoPR चे सचिव श्री सुनील कुमार यांनी पुढील सत्रात कार्यशाळेसाठी अनेक मुद्दे मांडले. त्यांनी मांडलेले विचार पुढीलप्रमाणे आहेत:

1. या चालू वर्षात त्यांना काय साध्य करायचे आहे याची प्रत्येक जीपीकडे दृष्टी, ध्येय किंवा संकल्प असला पाहिजे.
2. GP ला शून्य-संसाधन आधारित ध्येय सेटिंगवर लक्ष केंद्रित करणे आवश्यक आहे, जिथे इच्छित गरज-आधारित ध्येय समुदायाच्या मदतीने किंवा जीपीकडे उपलब्ध असलेल्या किमान संसाधनांच्या मदतीने साध्य केले जाऊ शकते.
3. ग्रामसभेच्या बैठकीत सहभाग वाढवा.
4. महिला सभा, वॉर्ड सभा आणि बालसभा या व्यतिरिक्त, साथीचा रोग संपल्यानंतर सामान्य माणसाचा सहभाग वाढवणे आवश्यक आहे.
5. सर्व GP ने हे सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे की किमान 10% GP सदस्यांनी ग्रामसभेत उपस्थित राहणे आवश्यक आहे.
6. सर्व राज्यांनी ग्रामसभेत असुरक्षित लोकांचा सहभाग सुनिश्चित करणे आवश्यक आहे आणि किमान 1/3 सदस्य महिला असावेत.
7. ई-ग्राम स्वराज आणि एमए पोर्टलमध्ये उपलब्ध असलेल्या डेटाचे विश्लेषण करणे आवश्यक आहे आणि योग्य तफावत विश्लेषण तसेच क्षेत्रीय खर्च राज्यांचा विचार न करता केला पाहिजे.
8. सर्व राज्ये/केंद्रशासित प्रदेशांना स्थानिक भाषेत 8 ते 10

75
Azadi Ka
Amrit Mahotsav

स्लाइड्सची मानक PPT बनवण्याचा सल्ला देण्यात आला आहे, ज्यामध्ये विविध योजनांचा समावेश आहे आणि ते GP सचिव किंवा कार्यकर्त्यांकडे प्रसारित करा. या PPT चे ग्रामसभेत वाचन करणे आवश्यक आहे.

9. सेवा वितरण यंत्रणेवर भर देण्यात यावा.
10. पंप हाऊस, स्ट्रीट लाईट इत्यादी स्थिर मालमत्तेच्या देखभालीसाठी कंत्राटी व्यवस्थापनावर जोर देण्यात यावा आणि वार्षिक देखभाल करार असावा.
11. प्रत्येक PRI कडे कार्यप्रदर्शन व्यवस्थापन प्रणाली असावी.
12. सर्व राज्यांना संकरित प्रशिक्षण सत्राची तयारी करण्याचा आणि त्यावर लक्ष केंद्रित करण्याचा सल्ला देण्यात आला आहे कारण ते अत्यंत किफायतशीर आहे आणि ते अनेक लोकांपर्यंत पोहोचू शकते जे वैयक्तिकरित्या प्रशिक्षणास उपस्थित राहू शकत नाहीत.

8. पंचायत नियोजन मध्ये SDG चे स्थानिकीकरण

श्रीमती. जयश्री रघुनंदन, अतिरिक्त मुख्य सचिव, तामिळनाडू

SDG चे स्थानिकीकरण करण्याची गरज अधोरेखित करणार्या माहितीपूर्ण व्हिडिओसह सत्र ऑनलाइनद्वारे आयोजित केले गेले. सत्रादरम्यान ठळक केलेले महत्त्वाचे मुद्दे खालीलप्रमाणे आहेत:

1. गरिबी निर्मूलन, विषमतेची लढा आणि हवामान बदलाचा सामना करण्याची गरज यावर प्रकाश टाकण्यात आला. लवचिक GDPDP तयार करून हेच साध्य करता येते

2. शेवटच्या मैल सेवा वितरणाची खात्री करणे आणि "कोणालाही मागे न सोडणे" आणि "मागे कोणतेही गाव न सोडणे" या वचनाची पूर्तता करण्याचे महत्त्व पुढे नमूद करण्यात आले.
3. वातावरणातील बदल तसेच ग्लोबल वार्मिंग हे मानवनिर्मित असल्याचे प्रायोगिकरित्या दाखवण्यात आले. या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी, केवळ सर्व लाइन-डिपार्टमेंट किंवा जीपीनेच नाही तर सर्व व्यक्तींनी यावर काम करणे आवश्यक आहे
4. GDPDP तयार करताना, विशेषतः हवामान बदलावर इतर विभागांसोबत काम करण्यासाठी GP ने पुढाकार घेणे आवश्यक आहे यावर जोर देण्यात आला.
5. SDG चे स्थानिकीकरण करताना GP ने आश्वासने प्रत्यक्षात आणत आहेत याची खात्री करणे आवश्यक आहे यावर जोर देण्यात आला.
6. तिने असेही सांगितले की, PRIs व्यतिरिक्त, इतर विभागांना देखील SDG चे स्थानिकीकरण करण्याचे महत्त्व समजून घेणे आवश्यक आहे आणि सर्वांनी परस्पर मार्गाने SDG चे उद्दिष्टे साध्य केले पाहिजे.

आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा इंडो-गंगेच्या मैदानी राज्यांमध्ये पंचायत विकास योजनांच्या माध्यमातून 28-29 ऑक्टोबर 2021, भोपाळ, मध्य प्रदेश

1. पार्श्वभूमी

या पीपल्स प्लॅन मोहिमेचा एक भाग म्हणून, MoPR ने NIRD आणि PR च्या पाठिंब्याने कार्यशाळा आणि प्रशिक्षणांची मालिका आयोजित केली ज्यामुळे मोहिमेच्या यशस्वी रोल-आउटसाठी राज्यांसह सर्व भागधारकांना हॅडहोलिंग समर्थन प्रदान करण्यात आले. 28-29 ऑक्टोबर 2021 रोजी भोपाळ, मध्य प्रदेश येथे आयोजित करण्यात आलेल्या इंडो-गंगेच्या मैदानी प्रदेशातील पंचायत विकास योजनांच्या माध्यमातून आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा

इंडो-गंगेटीकच्या मैदानातील राज्यांमध्ये बिहार, हरियाणा, मध्य प्रदेश, पंजाब, उत्तर प्रदेश आणि पश्चिम बंगाल यांचा समावेश होतो. या कार्यशाळेसाठी इंडो- गंगेटीकच्या मैदानी राज्यांमध्ये काम करणाऱ्या खालील संस्था आणि संशोधन संस्थांच्या प्रतिनिधींना ग्रामीण भागात सुरू असलेल्या उपक्रमांची माहिती देण्यासाठी आणि नियोजन प्रक्रियेत ग्रामपंचायतीसोबत काम करण्याच्या संधीबद्दल चर्चा करण्यासाठी आमंत्रित करण्यात आले होते.

1. जलशक्ती विभाग जलसंपदा, नदी विकास आणि गंगा पुनरुज्जीवन मंत्रालय
2. DAY-NRLM आणि DDU-GKY, MoRD
3. नवीन आणि नवीकरणीय ऊर्जा मंत्रालय
4. महिला आणि बाल विकास मंत्रालय – पोशन अभियानासाठी
5. कुडुंबश्री-NRO
6. UN महिला - क्षेत्रीय कार्यालय
7. ICAR- कृषी तंत्रज्ञान अनुप्रयोग संशोधन संस्था (ATARI), जबलपूर, मध्य प्रदेश
8. शिक्षण मंत्रालय
9. SAMARTHAN- सेंटर फॉर डेव्हलपमेंट सपोर्ट, भोपाळ
10. CSIR- केंद्रीय औषधी आणि सुगंधी वनस्पती संस्था (CIMAP), लखनऊ
11. पूर्वोत्तर राज्यांसाठी प्रादेशिक संसाधन केंद्र, NHM, MoHFW - नवी दिल्ली

2. कार्यवाही

2.1 उद्घाटन सत्र

कार्यशाळेची सुरुवात दीपप्रज्वलनाने व पाहुण्यांचे पुष्पगुच्छ देऊन स्वागत करण्यात आली. संचालक, पंचायती राय श्री आलोक कुमार सिंग, संचालक, पंचायती राज, मध्य प्रदेश यांनी कार्यशाळेतील सर्व सहभागींचे स्वागत केले. सर्वांना संबोधित करताना त्यांनी नमूद केले की ग्रामीण विकास आणि पंचायती राजशी संबंधित योजनांसाठी ही महत्त्वपूर्ण कार्यशाळा आहे. या दोन दिवसांच्या कार्यशाळेतील शिकणे सर्व सहभागींसाठी फायदेशीर ठरेल आणि या कार्यशाळेत सामायिक

केल्या जाणार्या सर्वोत्कृष्ट पद्धतींचा अंगीकार सर्व राज्यांनी केला जाईल अशी आशा त्यांनी व्यक्त केली.

कार्यशाळेच्या स्वागतपर भाषणानंतर NIRDPR चे सहयोगी प्राध्यापक डॉ. सी कथिरेसन यांनी कार्यशाळेच्या उद्दिष्टांची माहिती दिली.

त्यांनी नमूद केले की GDPDP मोहीम जी पीपल्स प्लॅन मोहीम म्हणून प्रसिद्ध आहे 2018 मध्ये सुरू झाली. मोहिमेच्या सुरुवातीपासून एनआयआरडीपीआर राज्यांना ग्रामपंचायत विकास आराखडा तयार करण्यासाठी मदत पुरवत आहे. ही प्रादेशिक स्तरावरील कार्यशाळा भारत-गंगेच्या मैदानी राज्यांना हॅडहोलिंग सहाय्य प्रदान करण्याचा एक भाग आहे. या प्रादेशिक कार्यशाळेच्या उद्दिष्टांबद्दल बोलताना ते म्हणाले की, या कार्यशाळेत प्रामुख्याने पंचायतीच्या आर्थिक विकासावर लक्ष केंद्रित केले जाणार आहे कारण कृषी आधारित उपक्रम हा या प्रदेशांतर्गत येणाऱ्या सर्व राज्यांचा प्रमुख उपक्रम आहे. देशाच्या प्रत्येक प्रदेशाचे नियोजन इतरांपेक्षा वेगळे असल्याने या कार्यशाळा प्रादेशिक आधारावर आयोजित केल्या जात आहेत. या प्रादेशिक कार्यशाळेपूर्वी राष्ट्रीय स्तरावर दोन कार्यशाळा आयोजित करण्यात आल्या आहेत.

कार्यशाळेचा आढावा श्रीमती डॉ. रेखा यादव, सहसचिव, पंचायत राज मंत्रालय. या वर्षी नियोजित प्रत्येक प्रादेशिक कार्यशाळेत पंचायतीच्या निवडून आलेल्या प्रतिनिधींचा सहभाग सुनिश्चित करण्यासाठी आम्ही अत्यंत जाणीवपूर्वक प्रयत्न करत आहोत, असे तिने यावेळी अधोरेखित केले.

तिने नमूद केले की, रोजगार, उत्तम शिक्षण, उत्तम आरोग्य सुविधांच्या शोधात गावकरी सहसा शहरी भागात स्थलांतरित होतात, परंतु पंचायत स्तरावर योग्य नियोजन केल्यास गावपातळीवर या सुविधा पुरविण्यास सर्व पंचायत सक्षम आहेत. तरुण आणि अनुभवी निवडून आलेल्या प्रतिनिधींमध्ये ग्रामीण विकासाचा चेहरामोहरा बदलण्याची क्षमता आहे आणि हे सर्व उत्तम नियोजन, अंमलबजावणी आणि देखरेख करून साध्य करता येईल, अशी आशा त्यांनी व्यक्त केली. MoPR चे सचिव श्री सुनील कुमार यांनी आपल्या उद्घाटनपर भाषणात पंचायतींना त्यांच्या

Shri Sunil Kumar, Secretary, MoPR, Gol addressing the participants through VC

पंचायतींमध्ये जे विकासात्मक बदल पहायचे आहेत त्याची दृष्टी असायला हवी यावर भर दिला.

विकास बदलांचे नियोजन लोकांच्या गरजेनुसार केले पाहिजे आणि समाजातील सर्व लोक जसे की रोजंदारीवर काम करणारे, शेतकरी, मुले, महिला, तरुण आणि वृद्ध यांनी नियोजन प्रक्रियेत समान सहभाग घेतला पाहिजे. OSR सारख्या उत्पन्नाचे स्रोत, XV वित्त आयोगाकडून मिळणारा निधी आणि नियोजन प्रक्रिया हाती घेण्यासाठी केंद्र पुरस्कृत योजनांबद्दल पंचायतीने जागरूक असले पाहिजे. पंचायतीने नवीन कामांचे नियोजन सुरू करण्याऐवजी सुरू असलेल्या कामांना प्राधान्य द्यावे. आता पंचायतींचे लक्ष मात्रात्मक नियोजनावर न ठेवता ते गुणात्मक असायला हवे, यावर त्यांनी भर दिला. गेल्या वर्षभरात पंचायतींनी हाती घेतलेल्या कामांचे नियमित निरीक्षण अनिवार्यपणे केले पाहिजे. शासनाच्या संनियंत्रण व्यवस्थेची माहिती. ते म्हणाले की या वर्षापासून मंत्रालयाने ईग्राम स्वराज पोर्टलवर अपलोड केल्या जाणार्या डेटाचे विश्लेषण सुरू केले आहे, मिशन अंतोदय डेटाद्वारे ओळखल्या जाणार्या अंतरांचे नियमित निरीक्षण देखील केले जात आहे.

उदघाटनपर भाषणानंतर 'सहभागी गाव विकास नियोजन प्रक्रिया' या

विषयावरील प्रशिक्षण पुस्तिका आणि GPDP आणि OSR (मध्यप्रदेश सरकारने तयार केलेल्या) लघुपटांचे प्रकाशन MoPR सचिव यांच्या हस्ते करण्यात आले.

श्रीमती. शिवानी वर्मा, सहसंचालक, P&RD, मध्य प्रदेश यांनी आभार मानले.

Release of Training Manual on 'Participatory Village Development Planning Process'

2.2 तांत्रिक सत्र 1: पंचायत तयार करण्यासाठी लोक योजना मोहीम विकास योजना

श्रीमती. रेखा यादव, संयुक्त सचिव, MoPR यांनी 2018 मध्ये मोहीम सुरू झाल्यापासूनच्या उपलब्धींवर प्रकाश टाकणाऱ्या पीपल्स प्लॅन मोहिमेचा आढावा सादर केला.

तिने सांगितले की, PPC मोहिमेची नियोजन प्रक्रिया 2014 मध्ये 14 व्या वित्त आयोगाचे अनुदान पंचायतींना हस्तांतरित करून प्रत्यक्षात सुरू झाली.

देशभरात ग्रामपंचायतींच्या विकास आराखड्या तयार होत असल्याचे गेल्या काही वर्षांतील अनुभवावरून दिसून आले आहे. आता प्रमाणापेक्षा GPDP च्या गुणवत्तेवर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे. मोहिमेतील अद्वितीय घटक म्हणजे ग्रामसभा, सुविधा देणारे, मिशन अंतोदय डेटा आणि GPDP अपलोड करण्यासाठी ई-ग्राम स्वराज उपक्रम.

PPC च्या विहंगावलोकनावरील सादरीकरणाने खालील मुद्द्यांवर प्रकाश टाकला:

- मध्य प्रदेश, ओडिशा, पश्चिम बंगाल आणि बिहार ही राज्ये विशेष ग्रामसभा घेत आहेत:
- रेखीय विभागांमध्ये केवळ शिक्षण, महिला व बालविकास, कृषी व कुटुंब व कल्याण विभाग ग्रामपंचायत आराखडा तयार करण्यात सहभागी होत आहेत. पशुसंवर्धन आणि दुग्धव्यवसाय, पिण्याचे पाणी आणि स्वच्छता यांचा फारच कमी सहभाग आहे.
- GPDP तयार करताना ग्राम गरिबी निवारण योजना (VPRP)

समाविष्ट करणे अनिवार्य असेल.

- XVFC, MGNREGA आणि राज्य वित्त आयोगाकडून प्रमुख संसाधन लिफाफा उपलब्ध आहेत. फ्लॅगशिप योजना आणि लाइन मंत्रालयांद्वारे उपलब्ध निधी गहाळ आहे.
- GPDP मध्ये आरोग्य, महिला आणि बाल विकास, शिक्षण आणि जलसंधारण यांचा कमी समावेश.
- सध्या सुरू असलेल्या ग्रामसभांमध्ये लोकसहभाग केवळ 4.43% आहे. बचत गटांचा सहभाग ग्रामसभा 92% आहे.
- देशभरात आतापर्यंत झालेल्या एकूण 14,310 ग्रामसभांपैकी जास्तीत जास्त 62% सहभाग फक्त शिक्षण विभागाने घेतला आहे आणि इतर विभागांचा अगदी कमी सहभाग म्हणजे जलसंपदा 2% आणि नवीन आणि नवीकरणीय ऊर्जा विभाग 1% आहे.
- MoPR हस्तक्षेप जसे की पुराव्यावर आधारित नियोजन, सेल्फ हेल्प ग्रुप आणि कम्युनिटी मोबिलायझेशन, शाश्वत विकास उद्दिष्टे आणि सर्वांगीण नियोजन याबद्दल तपशीलवार माहिती देण्यात आली.

MoPR चे सल्लागार श्री विप्रा गोयल यांच्या दुसऱ्या सादरीकरणाने एकात्मिक पंचायत नियोजनासाठी आधुनिक IEC उपक्रमांची गरज अधोरेखित केली.

नियोजन यशस्वी होण्यासाठी PPC ची 5 तत्त्वे आहेत:

- निःपक्षपातीपणा
- तांत्रिक कौशल्य
- जागरूकता
- समुदाय सहभाग
- दक्षता

वरील गोष्टींची खात्री करण्यासाठी, खालील गोष्टींवर लक्ष केंद्रित करून आधुनिक IEC धोरण आवश्यक आहे यावर जोर देण्यात आला:

Modern IEC Strategy for People's Plan Campaign (RGSA) | Environment Generation

सत्राचे तिसरे सादरीकरण डॉ. सी. कथिरेसन, सहयोगी प्राध्यापक, NIRDPR यांनी "SDG चे स्थानिकीकरण: GPDP सह SDG चे एकत्रीकरण" या विषयावर सादर केले.

सादरीकरणात त्यांनी हे तथ्य अधोरेखित केले की SDGs सोबत GPDP सोबत एकत्रित करण्यासाठी कोणत्याही विशेष नियोजनाची आवश्यकता नाही फक्त GPDP द्वारे SDGs चे स्थानिकीकरण करण्यासाठी नियोजनाचा एकात्मिक दृष्टीकोन आवश्यक आहे.

त्यांनी SDGs वरील 2019 च्या निती आयोग अहवालाचा संदर्भ दिला आणि स्पष्ट केले की स्थानिक सरकार SDG च्या साध्यास तळाशी पध्दतीने कसे समर्थन देऊ शकते आणि SDGs स्थानिक विकास धोरणासाठी फ्रेमवर्क कसे प्रदान करू शकतात. त्यांनी सांगितले की SDG उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी पंचायतींना आणखी 9 वर्षे आहेत आणि ती केवळ पंचायती राज व्यवस्थेच्या तीनही स्तरांच्या सहभागानेच होऊ शकते. त्यांनी 10 एसडीजी निदर्शनास आणले जे पंचायतींशी थेट जोडलेले आहेत आणि 11 व्या अनुसूची अंतर्गत पंचायतींसाठी निर्दिष्ट केलेल्या 29 विषयांतर्गत येतात. शाश्वत विकास उद्दिष्टांशी थेट संबंध असलेल्या केंद्र पुरस्कृत योजनांचीही त्यांनी यादी केली. 150 लक्ष्ये आणि 300 निर्देशकांसह 9 थीम, जे SDGs चे स्थानिकीकरण करण्यासाठी स्थापन केलेल्या समितीच्या शिफारसी आहेत.

Localising SDGs in PRIs: Way forward

1. Mapping of identified activities under GPDP/BPDP/DPDP with
 - Schemes / programmes (Central/State) – linking the budget provisions
 - Gap Reports (MA survey & other reports)
 - Relevant Thematic Areas / Targets / Indicators
2. SDG Dashboard – (Indicator - Target - Timeline)
3. Incentivization by Ministries, States, Organisations
4. Convergence (Ministries – States – PRIs)
5. Evidence based Monitoring
6. Capacity Building & Training

2.3 तांत्रिक सत्र II: लोक योजना मोहीम - राज्यांद्वारे अनुभव सामायिकरण

तांत्रिक सत्र 5 थीमेटिक क्षेत्रांवर केंद्रित होते:

- a) PRI स्तरावर अभिसरण
- b) जनसंपर्क आणि बचत गटांचे अभिसरण
- c) रेषा मंत्रालयाच्या क्रियाकलापांसह PR चे अभिसरण

d) लोकसहभागासाठी निवडून आलेल्या प्रतिनिधींनी उचललेली पावले

e) सर्वोत्तम पद्धतीचे दस्तऐवजीकरण

निवडून आलेल्या प्रतिनिधींना कोविड-19 महामारी, OSR निर्मिती, SDGs चे स्थानिकीकरण, घन आणि द्रव कचरा व्यवस्थापनासाठी उचललेली पावले, वनीकरण आणि GDPD चे फायदे या दरम्यान लोकांचा सहभाग कसा घेतला याबद्दल त्यांचे अनुभव सांगण्यास सांगितले.

पंजाब: श्रीमती शेषनदीप कौर, सरपंच, माणक खाना, मोर, भटिंडा यांनी सांगितले की त्यांच्या पंचायतीने दीनदयाल उपाध्याय पंचायत शक्तीकरण आणि नाननजी देशमुख गौरव ग्रामसभा असे दोन राष्ट्रीय पुरस्कार जिंकले आहेत.

नवनिर्वाचित प्रतिनिधींना इंडक्शन ट्रेनिंग अनिवार्य असायला हवे यावर त्यांनी भर दिला. ग्रामसभेतील लोकसहभाग वाढवण्यासाठी तिने भिंत पेंटिंग, घरोघरी सभा, ग्रामसभेला उपस्थित राहिल्याबद्दल बक्षिसे असे उपक्रम घेतले.

श्री राजदीप संधू, सरपंच, रट्टा खेरा, घाऊ खुर्द, फिरोजपूर यांनी त्यांचा

अनुभव सांगितला की त्यांची पंचायत 14 व्या FC आणि MGNREGA कडून मिळालेल्या निधीचा वापर विकासात्मक कामांसाठी करत आहे.

उत्तर प्रदेश: कु.प्रियांका तिवारी, प्रधान-ग्रामपंचायत राजपूर, विकास खंड हाथरस, जनपद हाथरस यांनी आपले अनुभव मांडले. कोविड-19 दरम्यान तिच्या पंचायतीने 100% स्वच्छता आणि लसीकरण यांसारख्या महामारीपासून शून्य मृत्यू दर सुनिश्चित करण्यासाठी उचललेल्या पावलांचा तिने विशेष उल्लेख केला. गावातील स्वच्छता सुनिश्चित करण्यासाठी त्यांनी प्लास्टिकच्या वापरावर बंदी घातली आहे.

मध्य प्रदेश: श्री कमल पाताल, सरपंच, नवदपुरा, धार जिल्हा यांनी त्यांच्या पंचायतीचा उपक्रम जसे की प्लास्टिकच्या वापरावर बंदी, वृक्षारोपण आणि गोशाळेचे बांधकाम, मुलांसाठी शिक्षण केंद्राची स्थापना आणि आरओ वॉटर प्लांट यांसारखे उपक्रम सामायिक केले.

श्रीमती. अनुराधा जोशी सरपंच कूद्रिया ग्रामपंचायत, ब्लॉक महु, इंदोर जिल्हा यांनी त्यांच्या पंचायतीचे उत्पन्न वाढवण्यासाठी त्यांचा अनुभव सांगितला. गावातील 200 महिला सध्या चालवत असलेल्या सॅनिटरी पॅड बनवण्याच्या युनिटला त्यांनी अनुभव सांगितला.

PPC वर ग्रामसभा- GP गंगारामपूर, जिल्हा-दक्षिण दिनाजपूर, पश्चिम बंगाल

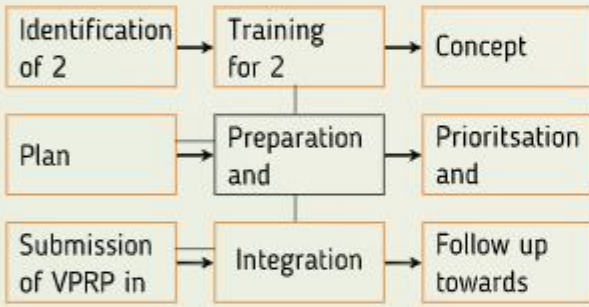
2.4 तांत्रिक सत्र III: समग्र पंचायत योजना साध्य करण्यासाठी PRI-SHG अभिसरण

या सत्रात विविध योजना आणि कार्यक्रमांचे पंचायत विकास आराखड्यांसोबत एकत्रीकरण करण्यावर भर देण्यात आला. सुश्री जुई भट्टाचार्य नॅशनल मिशन मॅनेजर, DAY-NRLM आणि DDU-GKY, MoRD यांचे सादरीकरण, ग्राम गरिबी निवारण योजनेवर (VPRP) लक्ष केंद्रित करते, तिने नमूद केले की जे कुटुंब कोणत्याही बचत गटाशी संबंधित नाही ते देखील VPRP चा भाग असेल.

तिने गावातील दारिद्र्य निर्मूलन योजनांची ठळक वैशिष्ट्ये अधोरेखित केली. VPRP अंतर्गत विविध योजनांचा समावेश आहे:

- पात्रता योजना
- उपजीविका योजना
- सार्वजनिक वस्तू, सेवा आणि संसाधने विकास योजना
- सामाजिक विकास योजना

वरील योजना विविध स्तरावर स्वयंसहाय्यता गट स्तर, गाव स्तर आणि ग्रामपंचायत स्तरावर तयार केल्या आहेत. गावातील दारिद्र्य निर्मूलन योजनांसाठी दत्तक घेण्याची प्रक्रिया खालीलप्रमाणे आहे:

सादरीकरणाने गावातील दारिद्र्य निर्मूलन योजनांच्या यशस्वी तयारीसाठी स्वीकारल्या जाणार्या प्रमुख उपलब्धी, आव्हाने आणि धोरणांवर प्रकाश टाकला.

कुडुंबश्री-NRO चे प्रतिनिधी, सुश्री मधुलिका जोशी आणि श्री. श्रेयस कुमार राय यांनी उत्तर प्रदेशातील हस्तक्षेप जिल्ह्यांमध्ये VPRP लागू करण्याचा अनुभव मांडला.

त्यांनी 2020-21 मधील VPRP साठी KSNRO ची रणनीती आणि VPRP अंतर्गत विविध योजना आणि व्युत्पन्न केलेल्या मागण्यांवरील मुख्य उपायांवर थोडक्यात चर्चा केली. VPRP च्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी त्यांच्या हस्तक्षेपाचा प्रभाव आणि त्यांना भेडसावणारी आव्हाने देखील तपशीलवार सामायिक केली गेली..

2.5 तांत्रिक सत्र IV: MoPR पुढाकार

श्री खुशवंत सिंग सेठी, सहसचिव, MoPR यांनी ग्राम स्वराज प्राप्त करण्यासाठी ग्रामसभांना व्हायब्रंट बनवणे या विषयावर सादरीकरण केले. क्रमांकाचा उल्लेख करून त्यांनी देशातील पंचायत आकडेवारीची झलक शेअर केली. ग्रामपंचायती, ब्लॉक पंचायत, जिल्हा पंचायत आणि क्र. PRI च्या निवडून आलेल्या प्रतिनिधींचे. त्यानंतर त्यांनी ग्रामीण स्थानिक प्रशासनाच्या बळकटीकरणसाठी आवश्यक असलेल्या दृष्टिकोनांबद्दल सांगितले.

- मूलगामी दृष्टिकोन आवश्यक
- ग्रामीण अर्थव्यवस्था मजबूत करणे
- संपृक्ततेसाठी योजनांची सखोल अंमलबजावणी उदा. ग्राम स्वराज अभियान
- पारदर्शकता, कार्यक्षमता आणि समानता सुनिश्चित करणे
- ग्रामीण स्थानिक प्रशासनाची मूलभूत एकक म्हणून ग्रामसभा मजबूत करणे

सार्वजनिक आरोग्य, पोशन आणि शिक्षण या पंचायतींसाठी प्राधान्य असलेल्या क्षेत्रांवर त्यांनी भर दिला आणि चांगले परिणाम मिळविण्यासाठी पंचायत स्तरावर काय करणे आवश्यक आहे याची माहिती दिली. नंतर त्यांनी ग्रामसभा व्हायब्रंट करण्यासाठी MoPR सल्लागार समितीने केलेल्या सूचनांकडे लक्ष वेधले.

ग्रामसभा व्हायब्रंट करण्यासाठी MoPR सल्लागार समितीने सहा उपसमित्यांची रचना सुचवली आहे, प्रत्येक उपसमितीची विषयनिहाय भूमिकाही सादरीकरणादरम्यान स्पष्ट करण्यात आली. शेवटी त्यांनी डॅशबोर्डवर डेटा अपलोड करण्यासाठी राज्ये/केंद्रशासित प्रदेशांनी केलेल्या कृतींकडे लक्ष वेधले

सत्राचे पुढील सादरीकरण संयुक्तपणे श्री जे.के. मिश्रा, तांत्रिक संचालक, एनआयसी दिल्ली आणि सुश्री कर्णिका कौशिक, सल्लागार, MoPR ग्राम मंचावर..

या सत्राच्या अध्यक्षस्थानी श्रीमती. रेखा यादव, सहसचिव, MoPR, एनआयसी दिल्लीचे तांत्रिक संचालक श्री जे.के. मिश्रा यांनी ग्रामपंचायत नियोजनासाठी ग्राम मंचावर अवकाशीय उपकरणाविषयी थोडक्यात माहिती देऊन सत्राची सुरुवात केली. आपल्या सादरीकरणात त्यांनी ग्राम मंच, GPDP साठी नियोजन संसाधने आणि पोर्टल इंटरफेस बद्दल विहंगावलोकन ठळक केले. ग्राममंचाच्या प्रमुख वैशिष्ट्यांबद्दल त्यांनी नमूद केले की 29 क्षेत्रांचा समावेश असलेल्या ग्रामपंचायतींसाठी हा युनिफाइड जिओ स्पेशियल प्लॅटफॉर्म आहे; GPDP साठी निर्णय समर्थन प्रणाली प्रदान करणे.

कु. कर्णिका कौशिक, सल्लागार, MoPR यांनी मालमत्तेच्या जिओ टॅगिंगबद्दलच्या प्रश्नांना उत्तरे दिली. ती म्हणाली सध्या राज्ये एनआयसीच्या डेटाशी समाकलित केलेली नाहीत, जेव्हा हे एकत्रीकरण होईल तेव्हा डुप्लिकेट मालमत्ता तयार होण्याची शक्यता नाही.

2.6 तांत्रिक सत्र V: PPC चे पुराव्यावर आधारित नियोजन आणि देखरेख

डॉ. अंजनकुमार भांजा यांनी त्यांच्या सादरीकरणात पुराव्यावर आधारित

आणि डेटा आधारित पंचायत नियोजनाची गरज अधोरेखित केली.

पुराव्यावर आधारित आणि डेटा आधारित पंचायत नियोजनाचा दृष्टीकोन खालीलप्रमाणे आहे:

- पुराव्यावर आधारित म्हणजे सर्वोत्तम उपलब्ध डेटा, माहिती आणि ज्ञान यांचा निर्णय घेण्यासाठी वापर केला जातो.
- पुरावा-आधारित नियोजन डेटा आणि माहितीमधून मिळालेल्या ज्ञानाचा उपयोग करत आहे आणि आमची नियोजन प्रक्रिया ऑप्टिमाइझ करण्यासाठी आणि परिणाम सुधारण्यासाठी त्याचा वापर करत आहे.
- पुरावा-आधारित नियोजन पुरावे म्हणजे डेटा, माहिती आणि ज्ञान काय करावे हे ठरवण्यासाठी पाया म्हणून वापरते.
- वास्तविक गरजा आणि पंचायत नियोजन यांच्यात माहितीचे अंतर दिसते.
- आवश्यक आणि पुरेसा डेटा वापरून योजना तयार केल्या पाहिजेत, ग्राउंड वास्तविकता आणि वास्तविक गरजांचा पुरावा म्हणून.

या सत्राच्या अध्यक्षस्थानी MoPR चे सहसचिव श्री खुशवंत सिंग सेठी होते.

2.7 तांत्रिक सत्र VI: GPDG सह योजना आणि कार्यक्रमांचे अभिसरण

सुश्री प्रियंका गुप्ता, उपमहाव्यवस्थापक, पेन्शन फंड रेग्युलेटरी अँड डेव्हलपमेंट अथॉरिटी (PFRDA), नवी दिल्ली यांच्या सादरीकरणाने भारत सरकारची प्रमुख योजना अटल पेन्शन योजनेचे (APY) महत्त्व अधोरेखित केले.

ही योजना 2015 मध्ये सुरू करण्यात आली होती आणि 60 वर्षांनंतर सन्मानित जीवन जगण्यासाठी असंघटित क्षेत्रातील 88% कर्मचार्यांचा फायदा होतो.

या योजनेत आता महिलांचा सहभाग वाढत असून सध्या या योजनेच्या 44 लाभाधी महिला असल्याचे त्यांनी अधोरेखित केले. तिने सामायिक केले की PFRDA पुढील 3 ते 5 वर्षांमध्ये APY अंतर्गत सुमारे 7 कोटी नवीन नोंदणी कव्हर करण्याची योजना आखत आहे. APY योजनेचे सर्वसमावेशक कव्हेरेज सुनिश्चित करण्यात ग्रामपंचायती महत्त्वाची भूमिका बजावू शकतात म्हणून त्यांनी कार्यशाळेतील सर्व सहभागी राज्यांना या योजनेत सामील होण्यासाठी लोकांना प्रेरित करण्यासाठी भर दिला.

श्री एस.आर. मीना, वैज्ञानिक डी, बायोगॅस तंत्रज्ञान विकास विभाग, नवीन आणि नवीकरणीय ऊर्जा मंत्रालय, नवी दिल्ली यांनी आपल्या सत्राची सुरुवात कोणत्याही विकास क्रियाकलापांसाठी ऊर्जेचे महत्त्व अधोरेखित करून केली. पारंपारिक ऊर्जास्रोत बदलून स्मार्ट अक्षय शाश्वत ऊर्जेवर भर देणे हे मंत्रालयाचे लक्ष्य आहे यावर त्यांनी भर दिला. ते म्हणाले की बायोगॅस हा ऊर्जेचा अतिशय किफायतशीर प्रकार आहे जो एकूण 17 उद्दिष्टांपैकी शाश्वत विकास उद्दिष्टांच्या 9 उद्दिष्टांशी जोडलेला आहे.

डॉ. योगेश कुमार, कार्यकारी संचालक, समर्थन- सेंटर फॉर डेव्हलपमेंट सपोर्ट, भोपाळ यांनी 1996 पासून पंचायती राजमध्ये काम करताना त्यांच्या संस्थेचा अनुभव शेअर केला.

ते म्हणाले की, कोणत्याही योजना या क्षेत्रात आणू पाहत असलेले बदल लोक स्वीकारण्यास सुरुवात करतात तेव्हाच अभिसरण शक्य आहे. सर्व संबंधितांच्या सहभागाने योजनेची उद्दिष्टे साध्य करता येतील यावर त्यांनी भर दिला.

श्री स्वप्नील दुबे, वरिष्ठ शास्त्रज्ञ आणि प्रमुख, ICAR- रायसेन, त्यांनी आपल्या सादरीकरणाची सुरुवात केली KVK केंद्रांबद्दल माहिती देऊन, जी संपूर्ण देशभरात भारतीय कृषी परिषदेने स्थापन केली आहे, सध्या 721 KVK ची स्थापना झाली आहे. KVK शेतकऱ्यांसाठी ज्ञान आणि संशोधन केंद्र म्हणून काम करते.

ते म्हणाले की केव्हीके पारंपारिक पिकांपेवजी उच्च मूल्याच्या पिकांवर भर देत आहेत. त्यांनी किरकोळ बाजरी, मधमाशी पालन, रेशीम पालन, लाख संवर्धन, शेळीपालन, मशरूम उत्पादन, सेंद्रिय उत्पादनांचे उत्पादन आणि रोजगार आणि उत्पन्न वाढवण्याच्या उपक्रमांवर प्रक्रिया आणि मूल्यवर्धनाची शिफारस केली.

या सत्राचे संयुक्त अध्यक्ष श्री खुशवंत सिंग सेठी, सहसचिव, MoPR आणि श्रीमती. रेखा यादव, सहसचिव, MoPR.

11-12 नोव्हेंबर 2021, मंगळुरु, कर्नाटक किनारपट्टीवरील राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये पंचायत विकास योजनांद्वारे आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा

1. पार्श्वभूमी

पंचायती राज मंत्रालयाने (MoPR) GDPDP (सबकी योजना सबका विकास) साठी 2 ऑक्टोबर 2021 ते 31 जानेवारी 2022 पर्यंत लोक योजना मोहीम राबवली. या मोहिमेचा एक भाग म्हणून, MoPR ने NIRD आणि PR च्या पाठिंब्याने कार्यशाळा आणि प्रशिक्षणांची मालिका आयोजित केली ज्यामुळे मोहिमेच्या यशस्वी रोल-आउटसाठी राज्यांसह सर्व भागधारकांना हॅंडहोल्डिंग सहाय्य प्रदान केले गेले.

मंगळुरु, कर्नाटक येथे 11-12 नोव्हेंबर 2021 या कालावधीत किनारी राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये पंचायत विकास योजनांद्वारे आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती.

किनारी राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमधील राज्यांमध्ये अंदाजाने आणि निकोबार बेटे, आंध्र प्रदेश, दादरा आणि नगर हवेली आणि दमण आणि दीव, गोवा, गुजरात, कर्नाटक, केरळ, लक्षद्वीप, महाराष्ट्र, ओडिशा, पुद्दुचेरी, तामिळनाडू यांचा समावेश आहे. या कार्यशाळेसाठी तटीय राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये काम करणाऱ्या खालील संस्था आणि संशोधन संस्थांच्या प्रतिनिधींना ग्रामीण भागात सुरु असलेल्या उपक्रमांची माहिती देण्यासाठी आणि नियोजन प्रक्रियेत ग्रामपंचायतींसोबत काम करण्याच्या संधीवर चर्चा करण्यासाठी आमंत्रित करण्यात आले होते.

1. जलशक्ती मंत्रालय
2. DAY-NRLM, ग्रामीण विकास मंत्रालय
3. मत्स्यव्यवसाय विभाग - मत्स्यपालन, पशुसंवर्धन आणि दुग्धव्यवसाय मंत्रालय, भारत सरकार
4. मत्स्यव्यवसाय विभाग - मत्स्यपालन, पशुसंवर्धन आणि दुग्धव्यवसाय मंत्रालय, भारत सरकार
5. राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण, नवी दिल्ली
6. राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण, नवी दिल्ली
7. केरळ राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण
8. कर्नाटक राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण
9. ओडिशा राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (OSDMA)
10. गुजरात राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (GSDMA)
11. गुजरात आपत्ती व्यवस्थापन संस्था (GIDM)
12. UN वुमन - प्रादेशिक कार्यालय-भारत
13. कुडुंबश्री NRO
14. नवीन आणि नवीकरणीय ऊर्जा मंत्रालय
15. महिला आणि बाल विकास मंत्रालय - पोशन अभियानासाठी

16. ICAR-केंद्रीय सागरी मत्स्य संशोधन संस्था, कोची, केरळ
17. ICAR- सेंट्रल इन्स्टिट्यूट ऑफ ब्रॅकिश वॉटर एक्वाकल्चर (CIBA), चेन्नई
18. राष्ट्रीय मत्स्य विकास मंडळ (NFDB), हैदराबाद
19. केरळ स्थानिक प्रशासन संस्था (KILA)
20. CSIR-केंद्रीय अन्न तंत्रज्ञान संशोधन संस्था (CFTRI), ग्हाँसूर

2. कार्यवाही

2.1 उद्घाटन सत्र

पंचायत राज मंत्रालय, भारत सरकार, राष्ट्रीय ग्रामीण विकास आणि पंचायत राज संस्था, हैदराबाद आणि अब्दुल नझीर सब राज्य ग्रामीण विकास आणि पंचायत राज संस्था, कर्नाटक सरकार, ग्हाँसूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने पीपल्स प्लान कॅम्पेन, 2021 चा भाग म्हणून किनारी राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये पंचायत विकास योजनांद्वारे आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तन या विषयावर संयुक्तपणे कार्यशाळा आयोजित केली होती. या कार्यशाळेत किनारी राज्यांतील PRs चे निवडून

आलेले प्रतिनिधी, वरिष्ठ अधिकारी आणि धोरणकर्ते सहभागी झाले होते. ग्रामविकास आणि पंचायत राज मंत्री श्री.के.एस. ईश्वरप्पा यांनी आपल्या संदेशात किनारी राज्यांना आणि विशेषतः पंचायतींना भेडसावणाऱ्या समस्यांवर प्रकाश टाकला. या संदेशात कर्नाटक सरकारने विकेंद्रीकरण आणि विकेंद्रित नियोजनाच्या क्षेत्रात घेतलेल्या पुढाकारांवर प्रकाश टाकला आणि तळागाळापासून राज्य स्तरापर्यंत नियोजन प्रक्रियेच्या संस्थात्मकीकरणावर प्रकाश टाकला. त्यांनी आशा व्यक्त केली की प्रतिनिधी अर्थपूर्ण चर्चा करतील आणि प्रभावी योजना तयार करतील.

एमओपीआरचे सचिव श्री सुनील कुमार यांनी आपल्या उद्घाटनपर भाषणात भर दिला की, सर्वसाधारणपणे किनारी राज्ये आणि विशेषतः किनारपट्टीच्या जिल्हांतील पंचायतींना दरवर्षी अनेक अडथळ्यांना सामोरे जावे लागते, विशेषतः पावसाळ्यात येणाऱ्या नैसर्गिक आपत्ती. या राज्यांनी आणि पंचायतींनी लोकांचे दुःख कमी करण्यासाठी तत्काळ उपाययोजना करण्याची आणि विकासाची कामे प्राधान्याने हाती घेतली जातील, यावर त्यांनी भर दिला. यासाठी योग्य नियोजन आवश्यक आहे, विशेषतः आपत्ती निवारण आणि व्यवस्थापन योजना पंचायतींनी युद्धपातळीवर हाती घेतल्याचे त्यांनी सुचवले.

श्रीमती. उमा महादेवन, प्रधान सचिव, पंचायत राज, कर्नाटक सरकार यांनी PRI च्या सक्षमीकरणासाठी राज्याच्या पुढाकारांवर प्रकाश टाकला. योजनांचे नियोजन, अंमलबजावणी, देखरेख आणि मूल्यमापन यामध्ये समाजाला सामील करून घेण्याची गरज त्यांनी व्यक्त केली. भाषणात पंचायत स्तरावरील विभागांमधील अभिसरण आणि स्थानिक स्वराज्य संस्था म्हणून पंचायतींना केंद्रस्थान प्रदान करण्याशी संबंधित प्रमुख मुद्द्यांवर प्रकाश टाकण्यात आला.

श्रीमती. रेखा यादव, संयुक्त सचिव, पंचायत राज मंत्रालय यांनी देशभरातील PRI ना बळकट आणि सक्षम करण्यासाठी मंत्रालयाच्या पुढाकारांवर प्रकाश टाकला. दोन दिवसीय कार्यशाळेमुळे किनारपट्टीच्या राज्यांना अनुभवांची देवाणघेवाण करण्याची संधी मिळेल आणि समुदायाच्या सहभागासह पंचायत विकास योजना तयार करण्याच्या प्रक्रियेत मदत होईल यावर त्यांनी भर दिला.

श्रीमती. शिल्पा नाग, आयुक्त (पंचायत राज) यांनी पंचायतींच्या सक्षमीकरणासाठी राज्याच्या पुढाकारांवर आणि PRI ला पाठिंबा देण्यासाठी ई-उपक्रम सुधारण्याच्या संधीवर प्रकाश टाकला.

श्रीमती. कर्नाटक सरकारच्या अब्दुल नजीर साब स्टेट इन्स्टिट्यूट ऑफ रुरल डेव्हलपमेंट अँड पंचायत राजच्या संचालक लक्ष्मी प्रिया यांनी प्रतिनिधींचे स्वागत केले. प्रा. कथिरेसन, NIRDPR यांनी आभार मानले

2.2 तांत्रिक सत्र 1: पंचायत विकास योजना तयार करण्यासाठी लोक योजना मोहीम विकास योजना

श्रीमती. रेखा यादव, संयुक्त सचिव, MoPR यांनी 2018 मध्ये मोहीम सुरू झाल्यापासूनच्या उपलब्धींवर प्रकाश टाकणाऱ्या पीपल्स प्लॅन मोहिमेचा आढावा सादर केला. गेल्या काही वर्षांतील अनुभवावरून असे दिसून आले आहे की, ग्रामपंचायत विकास आराखडे सर्वत्र तयार होत आहेत.

आता प्रमाणापेक्षा GDP च्या गुणवत्तेवर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे. ग्रामसभा, सुविधा, मिशन अंत्योदय डेटा आणि जीपीडीपी अपलोड करण्यासाठी ई-ग्रामस्वराज उपक्रम हे या मोहिमेचे वैशिष्ट्यपूर्ण घटक आहेत. मागील मोहिमांनी खालील प्रमुख घटक दर्शविले आहेत:

- 90 टक्क्यांहून अधिक ग्रामसभामध्ये एकल ग्रामसभा.
- ग्रामसभामध्ये समुदाय आणि लाइन विभागातील अधिकाऱ्यांच्या सहभागाची गरज
- मोहिमेदरम्यान IEC क्रियाकलापांवर अधिक लक्ष केंद्रित करा
- लाइन विभागांच्या निधीचा समावेश करण्यासाठी संसाधन लिफाफा वाढवणे.

प्रेझेंटेशनमध्ये 2021 मधील मोहिमेच्या प्रगतीचे निरीक्षण आणि ग्रामसभामधील सहभागाचे विश्लेषण करण्यात आले. फॅसिलिटेटरच्या अहवालावर आधारित महाराष्ट्राचा सहभाग सर्वाधिक आहे आणि कर्नाटक, केरळ, तामिळनाडू, पुडुचेरी आणि लक्षद्वीप या राज्यांनी अद्याप प्रक्रिया सुरू केलेली नाही.

सादरीकरणाने पुराव्यावर आधारित नियोजन मजबूत करण्यासाठी आणि पंचायत निर्णय समर्थन प्रणाली आणि नियोजन आणि अहवाल डॅश बोर्डद्वारे राज्य, जिल्हा, ब्लॉक आणि ग्रामपंचायत स्तरावर निर्णय घेण्यामध्ये सुधारणा करण्यासाठी प्रणालीवर प्रकाश टाकला.

दुसरे सादरीकरण श्री. विप्रा गोयल, सल्लागार, MoPR, यांनी एकात्मिक पंचायत नियोजनासाठी आधुनिक IEC उपक्रमांची गरज अधोरेखित केली. नियोजन यशस्वी होण्यासाठी PPC ची 5 तत्त्वे आहेत:

- निःपक्षपातीपणा
- तांत्रिक कौशल्य
- जागरूकता
- समुदाय सहभाग
- दक्षता

प्रस्तावित एकात्मिक ग्रामपंचायत विकास आराखड्याने समुदायाच्या गरजा ओळखल्या पाहिजेत आणि सूक्ष्म पातळीवरील धोरणावर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे ज्याचा समाजाला थेट फायदा होईल. PPC साठी योग्य मॉडेल प्लॅनने दोन महत्वाच्या मुद्द्यांवर अधिक लक्ष केंद्रित केले पाहिजे. सर्वप्रथम, योजनेमध्ये ई-मॉड्यूल, अंमलबजावणी मार्गदर्शक तत्त्वे, विविध कार्यकर्त्यांच्या भूमिका आणि जबाबदाऱ्या (फ्रंटलाइन वर्कर्स, फॅसिलिटेटर आणि नोडल ऑफिसर) आणि सर्वांगीण नियोजनासाठी योजना अभिसरण चार्टर यांचा समावेश असावा.

2.3 तांत्रिक सत्र II: GPDP सह आपत्ती व्यवस्थापन योजनांचे एकत्रीकरण

तांत्रिक सत्रामध्ये ग्रामपंचायत विकास योजना आणि आपत्ती व्यवस्थापन यावर लक्ष केंद्रित करण्यात आले. श्री. सरोज कुमार दाश, सहसंचालक, SIRD आणि PR, ओडिशा यांनी नैसर्गिक आपत्तीदरम्यान ओडिशाला भेडसावणाऱ्या समस्या विशेषतः उष्णकटिबंधीय चक्रीवादळांसाठी राज्याची असुरक्षितता यावर प्रकाश टाकला आणि चांगल्या आपत्ती व्यवस्थापनासाठी राज्यात विकसित झालेल्या मानदंडांवर प्रकाश टाकला.

ते असे आहेत:

- 72 ते 96 तासांत मूलभूत रस्ते दळणवळण पूर्ववत करणे
- 24 ते 48 तासांत पिण्याचे पाणी उपलब्ध करून देणे
- आपत्तीच्या 4 तासांत निःशुल्क मदत सुरू करणे
- 48 ते 72 तासांत पर्यायी माध्यमांद्वारे तात्पुरत्या मोबाइल फोन कनेक्शनचे निराकरण करणे
- आपत्तीनंतर 6 तासांच्या आत वीज पूर्ववत सुरू होईल
- रस्ते, मोबाइल टेलिफोन आणि पिण्याच्या पाण्याची पुनर्स्थापना आपत्तीच्या 4 तासांत सुरू होईल

सादरीकरणाने IEC उपक्रम, समुदायाचा सहभाग, भागधारकांची क्षमता वाढवणे इत्यादींवर अधिक लक्ष केंद्रित करून समुदायाच्या सक्रिय सहभागासह पंचायतीद्वारे चांगल्या आपत्ती व्यवस्थापनासाठी इको प्रणाली विकसित करणे आणि संसाधने वाढविण्याच्या गरजेवर भर दिला. प्रेझेंटेशनने हे देखील अधोरेखित केले की प्रभावी आपत्ती व्यवस्थापनासाठी नियोजनाच्या प्रतिसादातून एक कठोर बदल आवश्यक आहे आणि बहु-हितधारकांच्या दृष्टिकोनावर अधिक लक्ष केंद्रित केले आहे.

गुजरात आणि केरळ राज्यांनीही संबंधित राज्यांमध्ये आपत्ती व्यवस्थापनाबाबतचे त्यांचे अनुभव शेअर केले.

2.4 तांत्रिक सत्र III: GPDP सह योजना आणि कार्यक्रमांचे अभिसरण

या सत्रात विविध योजना आणि कार्यक्रमांचे पंचायत विकास

आराखड्यांसोबत एकत्रीकरण करण्यावर भर देण्यात आला.

सादरीकरण श्री. मोहित यादव, सल्लागार, PFRDA, यांनी अटल पेन्शन योजनेच्या ठळक वैशिष्ट्यांवर लक्ष केंद्रित केले, ही योजना 2015-16 मध्ये सर्व नागरिकांसाठी, विशेषतः गरीब आणि असंघटित क्षेत्रातील समाजातील विशेषाधिकारप्राप्त घटकांसाठी सार्वत्रिक सामाजिक सुरक्षा व्यवस्था निर्माण करण्यासाठी सुरू करण्यात आली होती.

कुदुंबश्री- NRO मधील सुश्री एलिझाबेथ सोबी आणि त्यांच्या सहकारी सुश्री काजल तिवारी यांनी गावातील गरिबी निवारण योजनांच्या ठळक वैशिष्ट्यांवर प्रकाश टाकला. VPRP अंतर्गत विविध योजनांचा समावेश आहे:

- हक्क योजना
- उपजीविका योजना
- सार्वजनिक वस्तु, सेवा आणि संसाधने विकास योजना
- सामाजिक विकास योजना

सादरीकरणाने गावातील दारिद्र्य निर्मूलन योजनांच्या यशस्वी तयारीसाठी स्वीकारल्या जाणार्या प्रमुख उपलब्धी, आव्हाने आणि धोरणांवर प्रकाश टाकला.

डॉ. अंजनकुमार भांजा यांनी त्यांच्या सादरीकरणात पुराव्यावर आधारित आणि डेटा आधारित पंचायत नियोजनाची गरज अधोरेखित केली. यासाठीचा दृष्टिकोन खालीलप्रमाणे आहे.

- पुराव्यावर आधारित म्हणजे सर्वोत्तम उपलब्ध डेटा, माहिती आणि ज्ञान यांचा निर्णय घेण्यासाठी वापर केला जातो.
- पुरावा-आधारित नियोजन म्हणजे डेटा आणि माहितीमधून मिळालेल्या ज्ञानाचा उपयोग करणे आणि आमची नियोजन प्रक्रिया ऑप्टिमाइझ करण्यासाठी आणि परिणाम सुधारण्यासाठी त्याचा वापर करणे.
- पुरावा-आधारित नियोजन पुरावे म्हणजे डेटा, माहिती आणि ज्ञान यांचा वापर काय केले पाहिजे हे ठरवण्यासाठी पाया म्हणून करते.
- वास्तविक गरजा आणि पंचायत नियोजन यांच्यात माहितीचे अंतर दिसते.
- ग्राउंड वास्तविकता आणि वास्तविक गरजांचा पुरावा म्हणून आवश्यक आणि पुरेसा डेटा वापरून योजना तयार केल्या पाहिजेत.

वरील गोष्टींची खात्री करण्यासाठी, पंचायत योजना प्रभावीपणे तयार करण्यासाठी पूर्वतयारी पावले उचलली पाहिजेत आणि दुय्यम डेटा उपलब्धतेचे स्रोत आवश्यक आहेत.

2.5 तांत्रिक सत्र IV: लोकांची योजना मोहीम - अनुभव सामायिकरण

केरळ, गुजरात, तामिळनाडू, आंध्र प्रदेश, कर्नाटक आणि गुजरातच्या निवडून आलेल्या प्रतिनिधींनी अनुभव शेअर करण्यावर या सत्राचा भर होता. सादरीकरणाची ठळक वैशिष्ट्ये आहेत:

- कार्बन न्यूट्रल ग्रामपंचायत
- पंचायत योजना तयार करण्यासाठी समुदाय एकत्रीकरण
- समाजाशी प्रभावी संवाद साधण्यासाठी अधिकाधिक ग्रामसभा आयोजित करणे
- पंचायत क्षेत्रात नागरी सुविधांची तरतूद
- ग्राम सचिवालय प्रणाली आणि नवरत्न प्रमुख कार्यक्रम

- राज्यांमध्ये योजना तयार करण्याशी संबंधित तरतुदी
- GPDP अंतर्गत पंचायत स्तरावर योजनांचे अभिसरण

निवडून आलेल्या प्रतिनिधींद्वारे अनुभवाची देवाणघेवाण

2.6 तांत्रिक सत्र V: कार्यक्रमांचे अभिसरण - लाइन मंत्रालये आणि संस्था

मणिपाल अकादमी ऑफ हायर एज्युकेशन (MAHE) डॉ. दीपिका शेट्टी यांच्या सादरीकरणाने ग्रामीण भागासाठी अवकाशीय नियोजनाचे महत्त्व अधोरेखित केले.

यात योग्य वैज्ञानिक आणि तांत्रिक प्रक्रियांवर आधारित जमीन वापराच्या योग्य नियोजनाची गरज अधोरेखित करण्यात आली, आणि सहभागात्मक दृष्टीकोनांनी समर्थित जमीन वापर धोरणे लोकांना सद्य आणि भविष्यातील मागणीनुसार जमीन आणि तिची संसाधने यांचे योग्य वाटप आणि समुदायांचे वापर कसे करावे याबद्दल निर्णय घेण्यास सक्षम करते. उडुपी जिल्ह्यातील दोन पंचायतींमधील अवकाशीय योजनांच्या तयारीचा अनुभव सहभागीसोबत शेअर करण्यात आला. या ग्रामीण भागांच्या अशा विकासासाठी नियोजन प्रक्रिया ही एक कल्पनात्मक प्रक्रिया असणे आवश्यक आहे ज्यासाठी जमिनीच्या परिस्थितीचे योग्य व्यावसायिक मूल्यांकन करणे आवश्यक आहे आणि लोकसंख्याशास्त्रीय, भौतिक, सामाजिक-आर्थिक, अधिकार क्षेत्र आणि आर्थिक पैलूंच्या मर्यादित शाश्वत विकासासाठी पर्याय प्रदान करणे आवश्यक आहे.

सादरीकरण श्री. अनुज तिवारी, राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण

2 October, 2021 to 31 January 2022

यांनी स्थानिक पातळीवर आपत्ती व्यवस्थापनाच्या महत्त्वावर लक्ष केंद्रित केले कारण कोणत्याही नैसर्गिक आपत्तीच्या वेळी समुदाय प्रथम स्वीकारणारा आणि प्रतिसाद देणारा असेल.

पंचायतींनी आपत्ती कमी करण्यासाठी सक्रिय भूमिका बजावली पाहिजे आणि जोखीम कमी करण्याच्या घटकांवर आणि क्रियाकलापांवर लक्ष केंद्रित करणारा ग्रामपंचायत विकास आराखडा देखील विकसित केला पाहिजे यावर प्रकाश टाकण्यात आला.

2.7 तांत्रिक सत्र VI: शाश्वत विकास लक्ष्यांचे स्थानिकीकरण

सादरीकरण आणि संवाद श्रीमती. जयश्री रघुनंदन, तमिळनाडू सरकारच्या अतिरिक्त मुख्य सचिव यांनी ग्रामीण भागात शाश्वत विकास उद्दिष्टे स्थानिकीकरणासाठी गरज, महत्त्व आणि नियोजन यावर विचार केला.

राज्यांनी विविध मंत्रालयांच्या पाठिंब्याने शाश्वत विकासाची अनेक उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी अनेक पुढाकार घेतले आहेत. तथापि, ग्रामीण भागातील पंचायती आणि समुदायांच्या प्रभावी सहभागाद्वारे SDG दृष्टीकोन तळागाळापर्यंत नेण्याची गरज आहे. हस्तक्षेपांची प्रमुख क्षेत्रे असू शकतात:

- कोणतेही गाव मागे न ठेवता
- नैसर्गिक आपत्तींवर मात करण्यासाठी हवामान बदलाच्या मुद्द्यांवर लक्ष केंद्रित करणे आवश्यक आहे
- मुलांसाठी अनुकूल पंचायत
- लिंग समस्या आणि महिलांवरील हिंसाचार यावर लक्ष केंद्रित करा
- कोणालाही मागे सोडू नका - शाश्वत विकास उद्दिष्टे

वरील मुद्द्यांवर व्हिडिओ आणि त्यानंतरच्या सहभागींशी झालेल्या संवादाच्या माध्यमातून चर्चा करण्यात आली.

कार्यशाळेचा समारोप समारंभ सत्राने झाला

PPS वर ग्रामसभा- GAP- गांधी नगर, अंदामान आणि निकोबार

PPC- राज्य- आंध्र प्रदेश, जिल्हा- पूर्व गोदावरी ब्लॉक- गंदेपल्ले GP - बोरारामपलेम वर ग्रामसभा

आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा PESA राज्यांमध्ये पंचायत विकास योजनांच्या माध्यमातून 22-23 नोव्हेंबर 2021 जयपूर, राजस्थान येथे आयोजित करण्यात आली आहे

1. पार्श्वभूमी

इंदिरा गांधी पंचायती राज आणि ग्रामीण विकास संस्था, जयपूर येथे 22-23 नोव्हेंबर 2021 दरम्यान आयोजित PESA स्टेट्स (आंध्र प्रदेश, छत्तीसगड, हिमाचल प्रदेश, गुजरात, झारखंड, मध्य प्रदेश, महाराष्ट्र, ओडिशा, राजस्थान आणि तेलंगणा) मधील पंचायत विकास योजनांद्वारे आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा. आंध्र प्रदेश, छत्तीसगड, हिमाचल प्रदेश, गुजरात, झारखंड, मध्य प्रदेश, महाराष्ट्र, ओडिशा, राजस्थान यांसारख्या PESA राज्यांतील प्राध्यापक, निवडून आलेले प्रतिनिधी, लाइन विभागातील अधिकारी, आयटी सल्लागार,

प्रशिक्षक, संसाधन व्यक्ती आणि सरकारी अधिकारी यांच्याकडून सहभागी झाले होते. आणि तेलंगणा. याशिवाय, संस्था, मंत्रालये आणि विभागांचे वरिष्ठ अधिकारी, UN एजन्सीचे तज्ञ, पंचायती राज मंत्रालय, भारत सरकार आणि राष्ट्रीय ग्रामीण विकास आणि पंचायती राज संस्था, हैदराबादचे वरिष्ठ अधिकारी कार्यशाळेला उपस्थित होते. सहभागींची यादी शेवटी संलग्न केली आहे.

2. कार्यवाही

2.1 उद्घाटन सत्र

सुरुवातीस सर्व मान्यवरांच्या हस्ते सरस्वती देवीसमोर दीप प्रज्वलन. त्यानंतर मान्यवरांचे शाल व स्मृतिचिन्ह देऊन स्वागत करण्यात आले. श्री राजेंद्रसिंह कार्झन यांनी स्वागतपर भाषण केले.

त्यानंतर श्री.पी.सी.किशन, सचिव, पंचायती राज विभाग, राजस्थान, कु. रेखा यादव, संयुक्त सचिव MoPR आणि श्री रविशंकर श्रीवास्तव, महासंचालक, IGPR&GVS यांनी उद्घाटन सत्राला संबोधित केले. डॉ. सी. कथिरेसन, कार्यशाळा समन्वयक, NIRD&PR, हैदराबाद यांनी आभार मानले.

2.2 तांत्रिक सत्र 1: पंचायत विकास योजना तयार करण्यासाठी लोक योजना मोहीम विकास योजना

पीपल्स प्लॅन मोहिमेचे सादरीकरण MoPR च्या सहसचिव श्रीमती रेखा यादव यांनी केले.

त्या म्हणाल्या की, अलीकडेच पंचायत राज मंत्रालयाने ग्रामपंचायत विकास आराखडा तयार करण्यासाठी लोक योजना अभियान 2021-सबकी योजना सबका विकास आणि व्हायब्रंट ग्रामसभा डॅशबोर्ड सुरू केला आहे.

देशातील प्रत्येक पंचायतीने विचारपूर्वक ग्रामपंचायत विकास आराखडा तयार केला पाहिजे जेणेकरून आगामी वर्षात गावांचा समावेशक आणि शाश्वत विकास साधता येईल. अर्थपूर्ण आणि उत्तरदायी ग्रामसभा आवश्यक आहेत.

'सबकी योजना सबका विकास' ही मोहीम ग्रामपंचायत विकास आराखडा (GPDP) च्या सर्वसमावेशक आणि समग्र तयारीसाठी

समर्पित आहे. एकदा मंजूरी मिळाल्यानंतर, ते कामांच्या अंमलबजावणीसाठी आणि प्रभावी देखरेखीसाठी ग्रामपंचायतींना पूर्ण वर्ष प्रदान करेल.

श्रीमती रेखा यादव, सहसचिव यांनी पीपल्स प्लॅन कॅम्पेन-2021 बद्दल तपशीलवार सादरीकरण केले. सुरुवातीला, तिने मागील मोहिमांमधून शिकलेल्या गोष्टींचा स्नॅप शॉट सादर केला. त्यानंतर तिने PESA आणि गैर-PESA ग्रामसभा (PPC 2021) मधील सहभागाचे विश्लेषण केले. 33418 PESA ग्रामसभा आणि 8106 गैर-PESA ग्रामसभांच्या संदर्भात विश्लेषण करण्यात आले. तिने याबद्दल चर्चा केली:

1. नियोजन आणि अहवाल डॅशबोर्ड
2. निर्णय समर्थन प्रणाली म्हणून ग्राम मंच
3. अनुसूचित जमाती घटक मॉनिटरिंग डॅशबोर्ड
4. क्षमता वाढवणे आणि हँडहोल्डिंग समर्थन
5. जलसंधारण उपक्रम
6. जलसंधारणासाठी अभिसरण
7. मनरेगा, ग्रामीण हाट, कृषी विपणन, राष्ट्रीय आयुष मिशन, अनुसूचित जाती जमाती उपयोजनेसह अंतर्गत शेवटपर्यंत जोडणी प्रणाली

सत्राचे दुसरे सादरीकरण भारत सरकारच्या पंचायती राज मंत्रालयाचे सल्लागार श्री विप्रा गोयल यांनी केले आणि एकात्मिक पंचायत नियोजनासाठी आधुनिक/मॉडेल IEC (माहिती, शिक्षण आणि संप्रेषण) उपक्रमांवर चर्चा केली. त्यांनी लोक योजना अभियानाच्या 5 तत्वांवर प्रकाश टाकला:

1. निःपक्षपातीपणा
2. तांत्रिक कौशल्य
3. जागरूकता
4. समुदायाचा सहभाग
5. दक्षता

त्यांनी आधुनिक IEC स्ट्रॅटेजी फॉर पीपल्स प्लॅन कॅम्पेन (RGSA) अतिशय पद्धतशीरपणे मांडली:

1. PPC मॉड्यूल, पुस्तिका, मार्गदर्शक तत्वे, भूमिका आणि जबाबदाऱ्या आणि योजना अभिसरण चार्टरचे वितरण
2. GPPFT (ग्रामपंचायत नियोजन सुविधा संघ) स्वयंसेवकांसह रचना
3. नव्याने स्थापन झालेल्या संघाच्या बैठका
4. पथकाद्वारे प्रभागनिहाय ग्राम रथ रॅली
5. पर्यावरण निर्मिती प्रभाग-सभा (चौपालबैठक/बैठक) आयोजित करणे
6. जिल्हा मुद्रित आणि इलेक्ट्रॉनिक मीडियासाठी क्रियाकलाप प्रेस नोट्स
7. दुय्यम डेटा संकलनासह डोअर-टू-डोअर सर्वेक्षण-कम-फाइल-कार्य
8. PRA चर्चा आणि डेटा वापरून परिस्थिती विश्लेषण
9. विशेष ग्रामसभा आयोजित करणे (संसाधन क्रियाकलाप ओळख आणि दृष्टी अभ्यास)

2.3 तांत्रिक सत्र II: PESA राज्यांसाठी GPDP

या सत्राच्या अध्यक्षस्थानी UNFPA च्या प्रतिनिधी डॉ. अनिता होत्या. या सत्रात तीन सादरकर्ते होते.

फाऊंडेशन फॉर इकोलॉजिकल सिक्युरिटी (FES), राजस्थानमधील सुश्री वंदना यांनी स्थानिक लोकशाही बळकट करण्यासाठी पहिले सादरीकरण केले. ग्रामपंचायत विकास आराखडा. ती सांगते की तिची संस्था जल जंगल आणि जमीनवर सक्रियपणे काम करत आहे. FES पर्यावरणीय पुनर्संचयित करण्यासाठी आणि जमीन आणि जलस्रोतांचे संवर्धन करण्यासाठी कार्य करते आणि हे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी समन्वित मानवी प्रयत्न आणि शासनाची प्रक्रिया स्थापित करते. तिचे अनुभव सांगितल्यानंतर तिने शिफारस केली:

- GPDP तयार करण्यासाठी योग्य देखरेख यंत्रणा विकसित केली पाहिजे.
- GPDP साठी डॅशबोर्ड असावा.
- प्रभाग सभांसाठी सक्षम आदेश असावेत.
- प्रभाग पंचांची भूमिका स्पष्ट करावी.
- साधने आणि तंत्रज्ञानाचा वापर- GPDP मध्ये माहिती शास्त्र डेटा
- पंचायती राजचे इतर विभागांशी एकरूप होणे आवश्यक आहे.

FEES ने दत्तक घेतलेल्या GPDP चा प्रक्रिया भाग तिने शेअर केला.

ग्रामीण विकास ट्रस्ट (GVT) च्या व्यवस्थापक सुश्री ऋतुराज राठोड यांनी सत्राचे दुसरे सादरीकरण केले. तिने माहिती दिली की तिची GVT 1992 पासून ग्रामीण विकासाच्या क्षेत्रात काम करत आहे. त्याची स्थापना KRIBHCO आणि DfID, U.K.Ms यांनी केली होती. राठोड यांनी 7 थीमेटिक क्षेत्रांचा समावेश असलेल्या G V T ने हाती घेतलेल्या उपक्रमांमधील अनुभव शेअर केले:

1. नैसर्गिक संसाधने व्यवस्थापन
2. कौशल्य विकास
3. संस्थात्मक विकास
4. विकास अभ्यास
5. शिक्षण
6. आरोग्य आणि स्वच्छता
7. सामाजिक उद्योजकता आणि बाजार प्रवेश

श्री कामेश कुमार जांगीड, राष्ट्र विकास कृषी शिक्षण संस्था (RAES) यांनी सत्राचे तिसरे सादरीकरण केले.

महाराष्ट्रातील आदिवासींच्या विकासासाठी 5 प्रकल्प राबवताना त्यांनी आपले अनुभव सांगितले. हे होते:

1. इंडो जर्मन पाणलोट विकास कार्यक्रम (2006-2013) नानारखी, कडूपाडा आणि हनुमंतनगर क्लस्टरमध्ये
2. शाश्वत विकास योजना (SDP) (2017-2019) ची अंमलबजावणी
3. स्वर्णजयंती ग्राम स्वरोजगार योजना (SGSY), नंदुरबार (2003-2012)
4. तेजस्विनी कार्यक्रमांतर्गत महाराष्ट्रातील S H G महिलांसाठी उपजीविका आणि निर्जीव विकासासाठी LRA आणि सूक्ष्म उपजीविका योजना तयार करणे
5. नाबार्डच्या PODF-ID निधी अंतर्गत धुळे जिल्ह्यातील 03 FPO ची जाहिरात

2.4 तांत्रिक सत्र III: पंचायत नियोजनात संस्थांची भूमिका

या सत्राचे अध्यक्ष श्री राजेंद्र सिंह केन, अतिरिक्त संचालक, IGPR&GVS, राजस्थान यांनी केले. 4 सादरकर्ते होते.

सुश्री प्रियंका गुप्ता, उपमहाव्यवस्थापक, पेन्शन फंड नियामक आणि विकास प्राधिकरण (PFRDA), नवी दिल्ली यांनी सत्राचे पहिले सादरीकरण केले. तिने अटल पेन्शन योजनेवर पॉवर पॉइंट प्रेझेंटेशन केले. APY, पूर्वी स्वावलंबन योजना म्हणून ओळखली जाणारी ही भारतातील सरकारी निवृत्तीवेतन योजना आहे, जी प्रामुख्याने असंघटित क्षेत्राला लक्ष्य करते.

मिस. गुप्ता म्हणाल्या की APY हा देशातील 88% असंघटित क्षेत्रातील कामगारांना 60 वर्षांनंतर सन्मानजनक जीवन जगण्यासाठी लाभ देणारा एक मोठा पेन्शन कार्यक्रम आहे. भारताची लोकसंख्या जशी बदलत आहे, तसे वृद्धांचे प्रमाणही बदलणार आहे. 2050 पर्यंत, वृद्धांचे प्रमाण (वय 60 +) शतकाच्या उत्तरार्धात त्याच्या पातळीपासून जवळजवळ तीन पटीने वाढण्याची शक्यता आहे. सन 2020 पर्यंत, आपल्याकडे 60 वर्षांपेक्षा जास्त लोकसंख्या 10% आहे तर 2050 मध्ये, आपल्याकडे 60 वर्षांपेक्षा जास्त लोकसंख्या सुमारे 19% असेल. हे सूचित करते की वृद्ध ते तरुण गुणोत्तर पुढील 30 वर्षांत दुप्पट होईल, जे तरुणांवर अवलंबून असलेली वृद्ध लोकसंख्या दर्शवते. मिस. गुप्ता यांनी त्यांच्या सादरीकरणात वयोमर्यादा, पात्रता आणि योजनेचे फायदे समाविष्ट केले.

पुढील सादरीकरण डॉ. सौमेन बागची, सामाजिक धोरण विशेषज्ञ, स्थानिक प्रशासन आणि सार्वजनिक वित्त, युनिसेफ यांनी केले.

श्री बागची यांनी पॉवरपॉइंट प्रेझेंटेशन केले ज्यामध्ये त्यांनी सूचित केले की युनिसेफ ही संयुक्त राष्ट्रांची संस्था आहे जी जगभरातील मुलांना मानवतावादी आणि विकासात्मक मदत पुरवण्यासाठी जबाबदार आहे. GPDP मधील मुलांच्या संदर्भात युनिसेफ कोणत्या कार्यात मदत करू शकते यावर त्यांनी चर्चा केली. पंचायती राज संस्था (PRI) विकेंद्रित स्थानिक प्रशासनाचे प्रमुख घटक आहेत. विकासात्मक परिणाम साध्य करण्यासाठी स्थानिक समस्या ओळखणे, नियोजन करणे आणि हस्तक्षेपांची अंमलबजावणी करणे यात PRI ची मध्यवर्ती भूमिका असते. पंचायती राज मंत्रालयाने सर्व पीआरआयना सुसज्ज करण्यात, सामाजिक बदल आणि ग्रामीण आर्थिक विकासाची प्रभावी वाहने बनवण्यासाठी महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली आहे. श्री बागची यांनी मत व्यक्त केले की स्थानिक सरकारचे सक्षमीकरण मूलभूत झाले आहे-

- तळाशी नियोजन, अंमलबजावणी आणि देखरेख म्हणून SDG साध्य करणे ही काळाची गरज आहे.
- 15व्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीमुळे संसाधनांची उपलब्धता वाढली.
- GPDP मध्ये सर्वात असुरक्षित आणि दुर्लक्षित लोकांच्या गरजा आणि प्राधान्यक्रम एकत्रित करणे.
- MGNREGA अंतर्गत कोविड 19 हवामान लवचिक पायाभूत सुविधांसारख्या धक्क्यांना प्रतिसाद देण्यासाठी आर्थिक क्रियाकलाप आणि उपजीविकेच्या संधींमध्ये शाश्वत प्रवेश.

GPDP- हे सर्वसमावेशक सामाजिक आणि आर्थिक विकासाचा आधार आहेत. पीपल्स प्लॅन मोहीम ही समाजातील सर्व घटकांच्या सहभागासह मोहिमेमध्ये GPDP ची तयारी सुनिश्चित करण्यासाठी एक प्रभावी धोरण आहे. यामध्ये मागासवर्गीय, आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटक, महिला, मुले

आणि सर्वात असुरक्षित आणि उपेक्षित यांचा समावेश असेल. यामध्ये मागासवर्गीय, आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटक, महिला, मुले आणि सर्वात असुरक्षित आणि उपेक्षित यांचा समावेश असेल.

सरतेशेवटी, त्यांनी असे सुचवले की PRIs साठी युनिसेफ प्रतिबद्धता आहेत:

- PRI च्या 3 स्तरांसाठी PRIs चे प्रशिक्षण आवश्यक मूल्यांकन
- व्हायब्रंट ग्रामसभा मोहिमेला पाठिंबा
- बालस्रेही ग्रामपंचायतींसाठी मूल्यमापन फ्रेमवर्क विकसित करणे
- ग्रामपंचायतींसाठी पाणी आणि स्वच्छता सेवा स्तर बेंचमार्क
- पाणी, स्वच्छता सेवांसाठी GP द्वारे वापरण्यासाठी मॉडेल करार
- नियोजन, अंमलबजावणी आणि देखरेख - SDG चे स्थानिकीकरण या दिशेने तळाशी चर्चा चालू आहे
- GPDP मध्ये महिला आणि मुलांचे प्राधान्यक्रम ओळखण्यासाठी आणि एकत्रित करण्यासाठी " महिलासभा आणि बालसभांचे संस्थात्मककरण" यावर चर्चा चालू आहे.

सत्राचे पुढील सादरीकरण UNPA च्या सल्लागार (PRI) डॉ. अनिता यांनी केले.

डॉ. अनिता यांनी SDG 5 चे स्थानिकीकरण करून आणि GPDP चा भाग म्हणून समाकलित करून महिला आणि मुलींचे मूल्य वाढवण्यासाठी पंचायतींच्या भूमिकेवर पॉवरपॉइंट सादरीकरण केले.

सुरुवातीस, तिने सांगितले की युनायटेड नेशन्स पॉप्युलेशन फंड (UNFPA) ही जगभरात प्रजनन आणि माता आरोग्य सुधारण्यासाठी संयुक्त राष्ट्रांची संस्था आहे. UNFPA चे लक्ष आहे

- महिला आणि मुलींवरील भेदभावाचे विविध प्रकार ओळखण्यासाठी आणि त्यांचे निराकरण करण्यासाठी पंचायतींमध्ये जागरूकता पसरवा.
- सार्वजनिक आणि खाजगी जागांवर महिला आणि मुलींना होणारी सर्व प्रकारची लिंग-आधारित हिंसा समाप्त करण्यासाठी वचनबद्ध करण्यासाठी पंचायतींना आमंत्रित करा
- पंचायतींना लिंग-पक्षपाती लिंग-निवड, मूल, लवकर आणि सक्तीचे विवाह, जादूटोणा-शिकार इ. यासारख्या हानिकारक प्रथांना संबोधित करण्यासाठी प्रेरित करा.
- राजकीय, आर्थिक आणि सामाजिक जीवनात महिला आणि मुलींच्या नेतृत्वासाठी पूर्ण आणि प्रभावी सहभाग आणि समान संधींना प्रोत्साहन देण्याचा पंचायतींचा संकल्प आहे याची खात्री करा.
- राजकीय, आर्थिक आणि सामाजिक जीवनात महिला आणि मुलींच्या नेतृत्वासाठी पूर्ण आणि प्रभावी सहभाग आणि समान संधींना प्रोत्साहन देण्याचा पंचायतींचा संकल्प आहे याची खात्री करा.

डॉ. अनिता यांनी जेंडर रिस्पॉन्सिव्ह डेव्हलपमेंट प्लॅनिंग करण्यावर भर दिला. तिला असे वाटते की लिंग समावेशी ग्रामपंचायत विकास योजना बनवणे, लैंगिक न्याय सुनिश्चित करणे आणि लैंगिक समानतेला प्रोत्साहन देणे यामुळे कौटुंबिक आणि समुदाय स्तरावरील भेदभावपूर्ण सामाजिक नियम आणि प्रथा दूर करण्यास मदत होईल ज्यामुळे महिला आणि मुलींचे मूल्य वाढेल. त्याद्वारे शाश्वत विकास उद्दिष्टांची दृष्टी पूर्ण होण्यास

मदत होते. भेदभाव करणारे नियम आणि संरचना हाताळण्यासाठी कारवाईला प्रोत्साहन द्या.

तिने माहिती दिली की UNFPA राजस्थान- सवाई माधोपूर, मध्य प्रदेश- छतरपूर, ओडिशा-ढेंकनाल आणि बिहार- शेखपुरा जिल्ह्यात कार्यरत आहे.

सत्राचे पुढील निवेदक होते सुश्री काजल तिवारी आणि श्री राज सिंग, क्षेत्र समन्वयक, कुडुंबश्री- NRO

सादरीकरण करताना श्री. राज म्हणाले की खेडी गरीबी निवारण योजना हे सहभागी नियोजनाचे एक साधन आहे जे कुडुंबश्री NRO ने PRI-CBO अभिसरण प्रकल्पांतर्गत विकसित केले आहे. VPRP ही SHG समुदाय नेटवर्कद्वारे तयार केलेली मागणी योजना आहे जी पुढे ग्रामपंचायत विकास योजना (GPDP) मध्ये एकत्रित केली जाऊ शकते. VPRP प्रक्रिया SHG नेटवर्कला पद्धतशीरपणे त्यांच्या मागण्या मांडण्याची संधी देते. त्यांनी SHG स्तरावर हक्क योजना, VO स्तरावर उपजीविका योजना, सार्वजनिक वस्तु सेवा आणि संसाधन विकास योजना आणि ग्रामपंचायत स्तरावर सामाजिक विकास योजना यावर चर्चा केली. त्यांनी प्रत्येक योजनेतील योजना आणि विभाग समजावून सांगितले. GPDP ची बाह्यरेखा प्रक्रिया खालील पद्धतीने: प्रति VO 2 फॅसिलिटेटरची ओळख, प्रति VO 2 फॅसिलिटेटरसाठी प्रशिक्षण, CLF आणि VO स्तरावरील योजनेवर संकल्पना बीजन, SHG स्तरावर तयारी, VO स्तरावर योजनांची तयारी आणि एकत्रीकरण, GP स्तरावर योजनांचे प्राधान्य आणि एकत्रीकरण, VPRP सादर करणे ग्रामसभा, GPDP मध्ये एकत्रीकरण आणि मागण्या पूर्ण करण्यासाठी पाठपुरावा.

शेवटी कु. काजल तिवारी यांनी सादरीकरण पूरक केले. तिने VPRP च्या प्रक्रिया आणि टप्प्यांवर चर्चा केली. तिने VPRP मधील अनेक आव्हाने निदर्शनास आणून दिली:

- VPRP बद्दल राज्यांमधील PRI प्रतिनिधींच्या जागरूकतेचा अभाव
- VPRP साठी विशेष ग्रामसभा आयोजित करण्यात अडचण
- लाइन विभागांचा सहभाग आणि समावेश खूपच कमी
- GPDP मध्ये VPRP योजनांचे निरीक्षण आणि ट्रॅकिंग एकीकरणासाठी योग्य यंत्रणेचा अभाव
- www.gpdp.nic.in वर VPRP अपलोड करताना तांत्रिक समस्या
- GPDP 2020-21 च्या मंजूरी/अंमलबजावणीच्या स्थितीबाबत स्पष्टतेचा अभाव

सर्व 4 सादरीकरणांच्या समाप्तीनंतर, सत्राच्या अध्यक्षांनी समारोपाच्या टिप्पण्याने समारोप केला आणि सादरकर्त्यांना स्मृतिचिन्ह प्रदान केले. फलदायी चर्चा आणि अनुभवाच्या देवाणघेवाणीने दिवस-1 ची सांगता झाली. सरतेशेवटी, प्रत्येक राज्याला उद्या सकाळी आजच्या इनपुटवर आधारित संक्षिप्त सादरीकरण करण्याची विनंती करण्यात आली.

2.5 तांत्रिक सत्र IV: निवडून आलेल्या प्रतिनिधींद्वारे अनुभवाची देवाणघेवाण

तांत्रिक सत्र IV हे निवडून आलेल्या प्रतिनिधींद्वारे अनुभव सामायिकरणावर केंद्रित होते. प्रत्येक सहभागी राज्यांतील सरपंचांना व्यासपीठावर आमंत्रित करण्यात आले होते. त्यानुसार, आंध्र प्रदेश, हिमाचल प्रदेश, गुजरात, मध्य प्रदेश आणि महाराष्ट्र राज्यांनी त्यानंतर पॉवर पॉइंट प्रेझेंटेशन, प्रतिमा आणि व्हिडिओ वापरून तोंडी

यादव, सहसचिव, MoPR, या सत्राच्या अध्यक्षस्थानी होत्या.

**PPC वर ग्रामसभा- राज्याचे नाव -मध्य प्रदेश जिल्हा -
रतलाम ब्लॉक - बरीच ग्रामपंचायत -मंडवल**

2.6 तांत्रिक सत्र V: PRI मध्ये SDG चे स्थानिकीकरण

निवडून आलेल्या प्रतिनिधींनी अनुभव शेअरिंग सत्र संपल्यानंतर, अतिरिक्त संचालक श्री राजेंद्र सिंह कार्झन यांना अधिवेशनाच्या अध्यक्षतेसाठी आमंत्रित करण्यात आले. मंत्रालय आणि संस्थांमधून 5 सादरकर्ते आमंत्रित होते.

पंचायती राज मंत्रालयाचे सल्लागार श्री मोहित राव यांना ग्रामसभा व्हायब्रंट बनवण्यासाठी सादरीकरणासाठी आमंत्रित केले. त्यांनी पॉवर पॉइंट प्रेझेंटेशन केले. ते म्हणाले, ग्रामसभा ही परिवर्तनाची एजंट आहे. ग्रामसभेला सर्व सामाजिक क्षेत्रातील संस्था आणि कार्यकर्त्यांवर नियंत्रण ठेवण्याचा अधिकार आहे. ग्रामसभांना प्रामुख्याने अधिकार दिलेले आहेत:

- आदिवासी समुदायांच्या परंपरा आणि चालीरीतींचे रक्षण आणि जतन करणे
- विवाद निराकरणाचा प्रथागत मोड
- विविध योजनांसाठी लाभाध्यांची ओळख
- सामाजिक आणि आर्थिक विकासासाठी योजना आणि प्रकल्प मंजूर करा
- वापराचे प्रमाणपत्र जारी करा
- मादक पदार्थांचे नियमन करा, किरकोळ वनोपजांची मालकी, किरकोळ पाणवठे, सावकारी

श्री राव यांनी PES क्षेत्रांच्या नमुना डेटाचे राज्यवार विश्लेषण करून ग्रामसभामध्ये उपस्थिती आणि ग्रामसभा बैठकांमध्ये महिलांचा सहभाग दर्शविला.

श्री आकाश दीप अरोरा, उपसंचालक, IGPR&GVS यांना अपंगत्वाची आधुनिक संकल्पना आणि समाजात अपंग व्यक्तींचा समावेश या विषयावर सादरीकरण करण्यासाठी आमंत्रित करण्यात आले होते. ते म्हणाले, अपंगत्वाची व्याख्या दीर्घकालीन शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक किंवा संवेदनात्मक कमजोरी अशी केली जाते जी विविध अडथळांशी परस्परसंवादात इतरांबरोबर समान आधारावर समाजात त्यांचा पूर्ण आणि प्रभावी सहभाग रोखू शकतात. डॉ.अरोरा म्हणाले, अपंगत्व हा मानवी अवस्थेचा भाग आहे. प्रत्येकाला त्यांच्या आयुष्यात कधीतरी, कायमस्वरूपी किंवा तात्पुरते अनुभवण्याची शक्यता असते. त्यांनी

सादरीकरण केले
सुरूवातीस, कु. पूजा मीना, सरपंच, चरेडा, जिल्हा दौसा यांनी आपली ग्रामपंचायत देशातील पहिली आदर्श पंचायत म्हणून घोषित करण्यासाठी आपले प्रयत्न व्यक्त केले. श्री पियुष सामरिया, जिल्हाधिकारी यांनी प्रसारमाध्यमांसमोर हजेरी लावली आणि चरेडा पंचायतीने केलेल्या प्रयत्नांचे कौतुक केले. तिचे ग्रामपंचायतीचे कार्यालय शासकीय कार्यालयाप्रमाणेच सर्व सोयींनी युक्त आहे. तिने सादरीकरणादरम्यानचा एक व्हिडिओ शेअर केला आहे.

श्री राजेंद्र प्रसाद मीना आणि आशा मीना यांनी त्यांच्या ग्रामपंचायत-महेश्वरा खुर्द, जिल्हा दौसा कोरोनामुक्त करण्यासाठी केलेल्या प्रयत्नांवर चर्चा केली. त्यांनी IEC चा वापर करून घरोघरी पॅम्पलेटचे वितरण, पोस्टर्सचे प्रदर्शन आणि कोरोना कवच साथी असलेल्या टी-शर्टचे वाटप करून कोरोना कवचसाथी अभियान सुरू केले. हे एक अद्भुत टीम वर्क होते.

श्री रामजीलाल शर्मा, शेतकरी, दौसा जिल्ह्यातील बांदिकुई उपविभागातील मितरवाडी गाव यांनी मॉडेल फार्म विकसित करण्याचा त्यांचा अनुभव सांगितला. 2001 मध्ये त्यांनी आपला व्यवसाय सोडला आणि स्वतःच्या 9 बिघा जमिनीत वार्मी कंपोस्ट प्लांट सुरू केला. त्यांनी सेंद्रिय शेती करून डेअरी प्लांट लावला.

Experience sharing by Elected Representatives and Farmers

श्री शिवचरण सेक्रा, शेतकरी, गिजगढ पंचायत समिती, सिकराई जिल्हा दौसा यांनी शेतीतील नवनवीन शोध सांगितले. कृषी क्षेत्रातील त्यांच्या अनोख्या योगदानाबद्दल त्यांना कृषी अम्मान म्हणून मान्यता प्रमाणपत्र मिळाले.

श्री सुरेंद्र अवाना, प्रगतीशील शेतकरी, गाव-बैराणा, पंचायत समिती, बिचुन, जिल्हा जयपूर यांना त्यांचा अनुभव सांगण्यासाठी आमंत्रित करण्यात आले होते. गेल्या 35 वर्षांपासून आपण शेती करत असल्याचे त्यांनी सांगितले. ते आपल्या 10 हेक्टर वालुकामय, असमान आणि खराब सुपीक, खडी आणि खडे मिश्रित जमिनीत मत्स्यपालन, डायरी, बदक, उंट, घोडा, शेळी, मेंढी, कोंबडी, मधमाशी, औषधी वनस्पती आणि सेंद्रिय शेतीसाठी कार्यरत आहेत.

डॉ. सी. कथिरेसन, NIRDPR हे या सत्राचे अँकर पर्सन होते. सुश्री रेखा

अपंग व्यक्तींचे हक्क अधिनियम, 2016 च्या काही तरतुदींचा उल्लेख केला.

डॉ. नारायण साहू, सहयोगी प्राध्यापक, NERC, NIRDPR, गुवाहाटी यांनी पुराव्यावर आधारित पंचायत नियोजनावर पॉवर पॉइंट सादरीकरण केले. त्यांनी डेटाबद्दल चर्चा केली जी वैशिष्ट्ये किंवा माहिती असतात, सामान्यतः संख्यात्मक असतात, जी निरीक्षणाद्वारे गोळा केली जातात. अधिक तांत्रिक अर्थाने, डेटा हा एक किंवा अधिक व्यक्ती किंवा वस्तूच्या गुणात्मक किंवा परिमाणवाचक व्हेरिबल्सच्या मूल्यांचा संच आहे. त्यांनी सर्वसाधारणपणे स्थानिक स्वराज्य संस्थांसाठी आणि विशेषतः PESA क्षेत्रांसाठी वास्तविक वेळ, लवचिक आणि भविष्यकालीन डेटा बेस व्यवस्थापन प्रणाली विकसित करण्याचा प्रस्ताव दिला. डेटा बेस मॅनेजमेंट सेलला FDAC असे संबोधले जाईल.

प्रथम एज्युकेशन फाउंडेशनच्या दोन सादरकर्त्यांनी शालेय शिक्षणातील सामुदायिक स्तरावरील उपक्रमांवर पॉवर पॉइंट प्रेझेंटेशन केले. शाळांमध्ये मुलांसोबत काम करत असताना, प्रथमने हस्तक्षेप क्षेत्रात मजबूत सामाजिक संरचना (शेजारच्या मुलांचे गट आणि मातांचे गट) विकसित केल्या आहेत. व्यस्तता आणि शिक्षण क्रियाकलाप घरे, परिसर/वस्ती (मोहल्ला) तसेच समुदाय स्तरावर आयोजित केले जातात.

2.7 तांत्रिक सत्र VI: पंचायती राज संस्थांमध्ये SDG चे स्थानिकीकरण

श्री सरोज कुमार दाश, सहसंचालक, SIRD, ओडिशा आणि सदस्य, तज्ञ गट यांनी SDG चे स्थानिकीकरण आणि पंचायत नियोजनातील त्याची प्रासंगिकता यावर पॉवरपॉइंट सादरीकरण केले.

श्री डॅश म्हणाले की शाश्वत विकास उद्दिष्टे (SDG) भारतीय राज्यघटनेच्या पाचव्या अनुसूचीमध्ये खालील कारणांमुळे महत्त्वाची आहेत:

- निरक्षरता
- गरिबी आणि शोषण
- खराब आरोग्य आणि पोषण
- नैसर्गिक संसाधनांवर नियंत्रण/मालकीचा अभाव
- विकासासाठी अनुकूल पायाभूत सुविधांचा अभाव
- लिंग समस्या

त्यानंतर, त्यांनी जीवंतपणा आणि स्थिरता, मिशन मोड दृष्टीकोन, संपूर्ण सरकारी दृष्टीकोन आणि स्थानिक निर्देशक फ्रेमवर्क-LIF (थीम, लक्ष्य, वेळ-रेषा आणि निर्देशक) समाविष्ट असलेल्या S D G च्या स्थानिकीकरणाच्या थोरणावर चर्चा केली. त्यांनी PESA कायदा, 1996 च्या तरतुदींची थीमेटिक SDG च्या लिंकेजशी तुलना केली. GPDP मध्ये SDG स समाकलित करण्यासाठी PESA मोबिलायझर्स आणि समन्वयकांची भूमिकाही त्यांनी अधोरेखित केली. ही भूमिका असू शकते:

- ST, SC, PVTG, महिला इत्यादींची उपस्थिती वाढवण्यासाठी आणि ग्रामसभेत प्रभावी सहभाग वाढवण्यासाठी त्यांना एकत्र करणे
- GPDP तयार करणे आणि नियोजन प्रक्रियेच्या सर्व पैलूवर GP कार्यकर्त्यांना सहाय्य प्रदान करणे.
- सर्वसमावेशक योजनेसाठी क्षेत्रीय विभागांशी समन्वय साधून सहभागी नियोजन प्रक्रियेद्वारे GPDP तयार करण्यासाठी सहाय्य प्रदान करणे.
- विविध प्रमुख कार्यक्रमांच्या अभिसरणाद्वारे आदिवासी लोकांच्या विकासाच्या गरजा सुलभ करणे आणि ते हस्तगत करणे

- SHG-PRI इंटरफेसद्वारे VPRP आणि मागणी योजना तयार करण्यासाठी SHG सोबत समन्वय साधणे आणि उपलब्ध संसाधने लोकांच्या गरजेनुसार पूर्ण केली जातील याची खात्री करणे.
- VPRP च्या प्रभावी तयारीसाठी स्वयंसहाय्यता गटांच्या समन्वयाने हक्क, उपजीविका, सार्वजनिक वस्तू आणि सेवा आणि सामाजिक विकास याविषयी जागरूकता निर्माण करणे.

शेवटी, डी-ब्रीफिंग सत्र घेण्यात आले. श्री रविशंकर श्रीवास्तव, महासंचालक, IGPR&GVS आणि सुश्री रेखा यादव, संयुक्त सचिव, MoPR अध्यक्षस्थानी होते. या कार्यशाळेतील टेकवे शेअर करण्यासाठी प्रत्येक सहभागी राज्यातून एका व्यक्तीला आमंत्रित करण्यात आले होते. बहुसंख्य राज्य प्रतिनिधींनी आपले ज्ञान व्यक्त केले आणि कार्यशाळेच्या विचारमंथनाचा त्यांना खूप फायदा झाल्याचे सांगितले.

महासंचालक, IGPR&GVS यांनी निष्कर्ष काढला की GPDP मध्ये खालील प्राधान्य क्षेत्रे होती:

- पाणी, आरोग्य, शिक्षण, WCD, अपंग
- पॉवर: नूतनीकरण करण्यायोग्य ऊर्जा
- कचरा व्यवस्थापन: पर्यावरण
- लाइन आणि कर्मचारी यांच्या अभिसरणाने योजना अंमलात आणणे- 12% विभाग GS मध्ये सहभागी होत आहेत
- ओळखलेली कामे आणि उपक्रम पूर्ण झाले- फक्त 1% पूर्ण
- सामाजिक लेखापरीक्षण, गरिबी, सहभाग, संकल्प..

GPDP च्या उद्देशामध्ये संसाधन मूल्यांकन आणि विकास एकत्रीकरण, सहभाग, लाइन विभागाकडून शिकणे, IEC, अंतर ओळख, प्रशिक्षण, निर्गमन आणि स्थलांतर प्रतिबंध, नोकरी संकट निराकरण, गरिबी निवारण VPRP, आर्थिक उन्नती, सामाजिक लेखापरीक्षण, संकल्प, प्राधान्य SDG, अभिसरण, DIS, मालमत्ता मॉपिंग, तंत्रज्ञान, खर्च आणि क्षमता वाढ यांचा समावेश आहे.

समारोपाची टिप्पणी आणि पुढे जाण्याचा मार्ग

अधिवेशनाच्या दोन्ही अध्यक्षानी समारोपाचे भाषण केले. शेवटी डॉ.आर.के. यजमान SIRD चे चौबिसा यांनी एक मत मांडले ज्यांच्या सक्रिय सहभागाने आणि सहकार्याने कार्यक्रम यशस्वी झाला त्या सर्वांचे आभार. संस्थेच्या वतीने, त्यांनी सर्वांना शुभेच्छा आणि शुभेच्छा व्यक्त केल्या आणि सर्वांना एक कप चहा/कॉफीसाठी आमंत्रित केले.

आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा 28-29 नोव्हेंबर 2021 रोजी डेहराडून, उत्तराखंड येथे हिमालयीन राज्यांमधील पंचायत विकास योजनांद्वारे

1. पार्श्वभूमी

पंचायत राज मंत्रालय, भारत सरकार, नॅशनल इंस्टिट्यूट ऑफ रुरल डेव्हलपमेंट अँड पंचायत राज (NIRDPR), हैदराबाद आणि उत्तराखंडचा पंचायती राज विभाग, पीपल्स प्लॅन कॅम्पेन (PPC), 2021 चा भाग म्हणून डेहराडूनमधील प्रदेश यांच्या संयुक्त विद्यमाने हिमालयातील राज्ये आणि केंद्रांमध्ये पंचायत विकास योजनांच्या माध्यमातून आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तन या विषयावर प्रादेशिक कार्यशाळांचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यशाळेत हिमालयीन राज्यांमधून निवडून आलेले प्रतिनिधी, वरिष्ठ अधिकारी आणि PRI चे धोरणनिर्माते या श्रेणीतील एकूण 121 जणांनी सहभाग घेतला.

2. कार्यवाही

2.1 उद्घाटन सत्र

उद्घाटन सत्रादरम्यान, श्री चंद्र सिंह धाराशक्तू, संचालक P R, उत्तराखंड यांनी उपस्थितांचे स्वागत केले.

डॉ सी कथिरेसन असोसिएट प्रोफेसर NIRDPR यांनी PPC प्रादेशिक कार्यशाळांचे महत्त्व सांगितले. ते म्हणाले की कार्यशाळा एक शिकण्याचे व्यासपीठ आहे आणि आशा व्यक्त केली की सर्व सहभागी पंचायतींच्या प्रभावी स्थानिक नियोजनासाठी एकमेकांकडून शिकण्यासाठी त्यांचे अनुभव सामायिक करतील.

श्री नितेश कुमार झा, सचिव PR उत्तराखंड यांनी आपल्या भाषणात हिमालयीन राज्यांच्या कठीण भूभाग आणि बाष्पोत्सर्जन इत्यादी समस्यांवर प्रकाश टाकला. त्यांनी नमूद केले की हिमालयीन राज्यांमध्ये औषधी वनस्पती वाढवण्यासाठी विशिष्ट वातावरण आहे.

एमओपीआरचे अवर सचिव श्री संजय उपाध्याय यांनी राष्ट्रीय ग्राम स्वराज अभियान (RGSA) 7225 कोटी रुपयांच्या खर्चासह 2018-22 पासून चार वर्षांच्या कालावधीसाठी केंद्र पुरस्कृत योजना म्हणून राबविण्यात येत असल्याचे स्पष्ट केले.

ही योजना राष्ट्रीय प्राधान्यक्रमांशी संरेखित आहे आणि मिशन अंत्योदय

आणि महत्वाकांक्षी जिल्हांचे परिवर्तन यांच्याशी अभिसरण यावर लक्ष केंद्रित करते. RGSA च्या अपेक्षित परिणामांमध्ये पंचायतींच्या सुशासनासाठी वाढीव क्षमता आणि सहभागी स्थानिक नियोजन, लोकशाही निर्णय घेणे, पारदर्शकता आणि जबाबदारी याद्वारे SDG प्राप्त करणे समाविष्ट आहे.

श्री अरविंद पांडे माननीय कॅबिनेट मंत्री, पंचायती राज, शिक्षण आणि क्रीडा उत्तराखंड सरकार यांनी विशेष भाषण केले.

त्यांनी उत्तराखंड सरकारने विकेंद्रीकरण आणि विकेंद्रित नियोजनाच्या क्षेत्रात घेतलेल्या पुढाकारांची माहिती दिली आणि तळागाळापासून राज्य स्तरापर्यंत नियोजन प्रक्रियेच्या संस्थात्मकीकरणावर प्रकाश टाकला.

उत्तराखंडमध्ये अनेक तरुण पंचायत प्रशासनात येत असल्याबद्दल त्यांनी आनंद व्यक्त केला. प्रभावी स्थानिक योजना तयार करण्यासाठी प्रतिनिधींमध्ये अर्थपूर्ण चर्चा होईल, अशी अपेक्षा त्यांनी व्यक्त केली.

श्री मनोज कुमार तिवारी उपसंचालक, पंचायती राज विभाग उत्तराखंड यांनी सादर केलेल्या आभार प्रदर्शनाने सत्राची समाप्ती झाली.

2.2 तांत्रिक सत्र I: पंचायत विकास योजना तयार करण्यासाठी लोक योजना मोहीम विकास योजना

श्री श्लोकार्थ सल्लागार, MoPR यांनी 2018 मध्ये मोहीम सुरू झाल्यापासूनच्या उपलब्धींवर प्रकाश टाकणारे लोक योजना मोहिमेचे (सब की योजना सब एक विकास) विहंगावलोकन सादरीकरण केले. ते म्हणाले की ग्रामसभामध्ये समुदाय आणि लाइन विभागातील अधिकाऱ्यांचा अधिक सहभाग, मोहिमेदरम्यान IEC क्रियाकलापांवर अधिक लक्ष केंद्रित करणे आणि लाइन विभागांच्या निधीचा समावेश करण्यासाठी संसाधन लिफाफा वाढवणे आवश्यक आहे.

श्री मोहित राव, सल्लागार, MoPR यांनी ग्रामसभा दोलायमान बनविण्याचे महत्त्व अधोरेखित केले. ते म्हणाले की, फेब्रुवारी 2021 मध्ये NIA आयोगाच्या गव्हर्निंग कौन्सिलच्या बैठकीत माननीय पंतप्रधानांनी ग्रामीण लोकांच्या जीवनमानाचा आधार असलेल्या स्थानिक प्रशासनामध्ये सुधारणा करण्यासाठी पंचायतींच्या निवडून आलेल्या प्रतिनिधींच्या भूमिकेवर भर दिला.

2.3 तांत्रिक सत्र II: पंचायत विकास आराखड्यासह योजना आणि कार्यक्रमांचे अभिसरण, विकास योजना

या सत्रात विविध मंत्रालये आणि संस्थांच्या अधिकाऱ्यांनी स्थानिक योजनांसह योजना आणि कार्यक्रमांच्या अभिसरणाचे महत्त्व अधोरेखित केले.

NDMA चे श्री अनुज तिवारी यांनी त्यांच्या सादरीकरणात आपत्ती जोखीम कमी करण्यासाठी गुंतवणुकीचे महत्त्व अधोरेखित केले आणि सांगितले, तयारी/जोखीम कमी करण्यासाठी किंवा कमी करण्यासाठी खर्च केलेला एक डॉलर प्रतिसाद आणि मदतीसाठी आवश्यक सात डॉलर्स वाचवतो.

विशेष बाह्य सहाय्य त्यांच्यापर्यंत पोहोचवण्यात कोणत्याही आपत्तीचा सामना करण्यासाठी PRI ला सक्षम आणि बळकट करणे आवश्यक आहे यावर त्यांनी भर दिला. यामुळे अनेक मौल्यवान जीवांचे नुकसान टाळता येऊ शकते आणि नुकसानही कमी होऊ शकते. त्यांनी पंतप्रधानांच्या आपत्ती जोखीम कमी करण्याच्या (DRR) दहा सूत्री अजेंडाबद्दल थोडक्यात माहिती दिली.

श्री रमण वाधवा डेप्युटी डायरेक्टर DAY –NRLM, MoRD आणि सुश्री बेनझीर नझीम नवाझ धीमॅटिक अँकर कुटुंबश्री-NRO यांनी गावातील गरीबी निवारण योजना (VPRP) च्या ठळक वैशिष्ट्यांवर प्रकाश टाकला. VPRP च्या उप-योजनांमध्ये समाविष्ट आहे- हक्क योजना, उपजीविका योजना. सार्वजनिक वस्तू, सेवा आणि संसाधने विकास योजना आणि सामाजिक विकास योजना.

हे आराखडे SHG स्तरावर, ग्रामसंघटना स्तरावर आणि ग्रामपंचायत स्तरावर तयार केले जातात. सादरीकरणाने VPRP च्या यशस्वी तयारीसाठी स्वीकारल्या जाणार्या प्रमुख उपलब्धी, आव्हाने आणि रणनीती यावर प्रकाश टाकला.

जलशक्ती मंत्रालयाचे सल्लागार श्री उमाशंकर पांडे यांनी स्थानिक स्वराज्य संस्थांसाठी XV वित्त आयोगाची शिफारस आणि 2021-26 या कालावधीसाठी PRIs ला 2,36,805 कोटी रुपयांचे वाटप सादर केले. एकूण वाटपापैकी 60 टक्के अनुदान अनुदान आहे जे पिण्याचे पाणी आणि स्वच्छतेसाठी वापरवा लागेल.

पाणी पुरवठ्यासाठी वाटप पाईपद्वारे पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा, पाणी साठवण संरचना आणि पाण्याच्या पुनर्वापरासाठी वापर करणे आवश्यक आहे. स्वच्छतेच्या वाटपाचा उद्देश शास्तेन ODF स्थिती, घनकचरा व्यवस्थापन, धूसर पाणी व्यवस्थापन आणि विष्ठा स्लज व्यवस्थापनासाठी आहे.

श्री मोहित यादव, सहाय्यक. पेन्शन फंड रेग्युलेटरी अँड डेव्हलपमेंट अथॉरिटी (PFRDA) च्या महाव्यवस्थापकांनी अटल पेन्शन योजनेची (APY) वैशिष्ट्ये स्पष्ट केली. या योजनेतर्गत 18-40 वर्षे वयोगटातील सर्व नागरिक बचत खाते असलेल्या कोणत्याही बँकेद्वारे योजनेत सामील होऊ शकतात आणि पेन्शन पर्याय रु 1000-5000 PM निवडू शकतात.

युनिसेफचे डॉ सौमेन बागची यांनी बालसेही ग्रामपंचायतींवर प्रकाश टाकला. मुले प्रौढांपेक्षा अधिक असुरक्षित असतात, ज्या परिस्थितीत ते राहतात. सरकार आणि समाजाच्या कृती आणि निष्क्रियतेमुळे ते इतर कोणत्याही वयोगटाच्या तुलनेत जास्त प्रभावित होतात.

2.4 तांत्रिक सत्र III: हिमालयीन राज्यांसाठी पंचायत नियोजनामध्ये संस्थांची भूमिका

डॉ. बंके बिहारी प्र. शास्त्रज्ञ (कृषी. विस्तार) इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ सॉईल्लँड वॉटर कन्झर्व्हेशन, डेहराडून यांनी त्यांच्या सादरीकरणाने नमूद केले आहे की राज्यात दरवर्षी सुमारे 5113 मेट्रिक टन माती मुसळधार, स्थलांतरित मशागत आणि नाले इत्यादींमुळे नष्ट होते.

हे रोखण्यासाठी ते म्हणाले की समोच्च शेती, पीक छत फेरफार, आंतरपीक, मिश्र पीक, पट्टी पीक संवर्धन मशागत, आच्छादन आणि गल्ली क्रॉपिंग इत्यादी कृषीविषयक उपाय करणे आवश्यक आहे. त्यांनी समोच्च बंडिंग, ग्रेडेड बंडिंग, टेरेसिंग, कंझर्व्हेशन बँच टेरेसिंग, जलमार्ग इ. यांसारख्या जमिनीचे कॉन्फिगरेशन उपाय सुचवले.

राष्ट्रीय औषधी वनस्पती मंडळाच्या (NMPB) अधिकाऱ्याने औषधी

केले. औषधी वनस्पती हे आपल्या स्वदेशी आरोग्य सेवा परंपरांचा प्रमुख स्रोत बनतात. त्यांनी औषधी वनस्पतींवरील केंद्रीय क्षेत्र योजनेबद्दल स्पष्ट केले जे दर्जेदार संशोधन आणि विकास, प्रशिक्षणाद्वारे क्षमता वाढवणे, घरगुती/शालेय हर्बल गार्डन्स तयार करणे यासारख्या प्रचारात्मक उपक्रमांद्वारे जागरूकता वाढवणे यावर लक्ष केंद्रित करते.

पुढील सादरीकरणाने उत्तराखंडच्या जनसंपर्क विभागाच्या अधिकाऱ्याने राज्यातील समुदाय आधारित पाणीपुरवठा आणि स्वच्छताविषयक यशोगाथा शेअर केल्या. त्यांनी निदर्शनास आणून दिले की पाणीपुरवठ्यावर राज्य तिजोरीतून कमी अर्थसंकल्पीय सहाय्य आहे कारण पंचायती ऊर्जा खर्चासह O&M खर्च भागवतात.

2.5 तांत्रिक सत्र IV: हिमालयीन प्रदेशात पंचायत विकास योजना तयार करण्यासाठी लोक योजना मोहीम

डॉ. कथिरेसन सहयोगी प्राध्यापक आणि पंचायती राज केंद्राचे प्रमुख, NIRDPR, हैदराबाद यांनी GPDP/BPDP/DPDP सह एकत्रित जैवविविधता संवर्धन योजनेवर सादरीकरण केले. ते म्हणाले की प्रत्येक राज्याने BD कायदा 2002 लागू करण्यासाठी जैव-विविधता (BD) नियम जारी केले आहेत. या नियमानुसार, राज्य स्तरावर राज्य जैवविविधता मंडळ (SBB) आणि स्थानिक संस्था स्तरावर जैवविविधता व्यवस्थापन समित्या (BMC) आहेत. त्यांनी BMC च्या पुढील भूमिका आणि जबाबदाऱ्यांवर प्रकाश टाकला:

- लोकांची जैवविविधता नोंदणी (PBR) तयार करणे
- जैविक विविधतेचे संवर्धन, शाश्वत वापर आणि दस्तऐवजीकरण यांना प्रोत्साहन देणे.
- त्याच्या प्रादेशिक अधिकारक्षेत्रातून व्यावसायिक वापरासाठी जैव-संसाधनात प्रवेश करणाऱ्या किंवा गोळा करणाऱ्या व्यक्तींकडून शुल्क आकारणी.
- जैव संसाधने/पारंपारिक ज्ञान प्रवेश, शुल्क, जमा झालेले फायदे आणि सामायिकरणाची पद्धत दर्शविणाऱ्या तपशीलांबद्दल नोंदणी ठेवा
- NBA आणि SBB यांना त्यांच्या निर्णयांमध्ये पाठिंबा द्या

त्यांनी जैवविविधता नोंदणी (PBR) तयार करण्यात समुदायाच्या सहभागावर भर दिला. हा एक दस्तऐवज आहे ज्यामध्ये स्थानिक पातळीवर उपलब्ध असलेल्या जैव संसाधनांबद्दल सर्वसमावेशक माहिती आहे ज्यात विशिष्ट गावाची लँडस्केप आणि लोकसंख्या समाविष्ट आहे.

पुढील वक्ते NIRDPR सल्लागार श्री मोहम्मद तकीउद्दीन होते. ते म्हणाले की जीपीडीपीची कल्पना म्हणजे गावांचे परिवर्तन आणि आपत्ती आली तर विकासाचे सर्व फायदे गमावले जातात. आपत्ती हे खराब/अनियोजित/तूट विकासाचे सूचक मानले जाऊ शकते आणि स्थानिक सरकारांचे स्थानिक नियोजनात आपत्तीच्या जोखमीच्या मुख्य प्रवाहाकडे दुर्लक्ष होते.

नंतर डॉ. चंद्रशेखर कुमार, अतिरिक्त सचिव, MoPDR यांनी आपल्या विशेष भाषणात हिमालयीन राज्यांच्या समस्यांवर प्रकाश टाकला. ते म्हणाले की राज्यांसाठी योजना आखताना प्रदेशाची असुरक्षितता आणि

पर्यावरण संरक्षणाची गरज लक्षात घेणे आवश्यक आहे.

ग्रामीण भागात सर्वांगीण सुधारणा घडवून आणणाऱ्या पंचायत विकासासाठी महत्वाच्या असलेल्या निवडक क्षेत्रांचे त्यांनी थोडक्या विश्लेषण सादर केले. त्यांनी मिशन अंत्योदय 2020 सर्वेक्षणाने आधारित हिमालयीन राज्यांची क्षेत्र/राज्यनिहाय तुलनात्मक कामगिरी देखील केली. त्यांनी संबंधित राज्यांनी कामगिरी सुधारण्याचे आवान्त केले जेथे ते मागे आहेत. ते म्हणाले की, भारत सरकार केंद्र प्रायोजित आणि केंद्रीय क्षेत्राच्या योजनांद्वारे PRI ना मदत करत आहे. यार्ती प्रत्येक योजना त्याच्या विशिष्ट उद्दिष्टपूर्तीसाठी तयार करण्यात आ आहे, परंतु अशा प्रत्येक योजनेत पंचायतीचे केंद्रत्व उत्तरोत्तर सुनिश्चि करणे अपेक्षित आहे. ICDS, JJM, SBM आणि SSA वर MoPR द्व जारी केलेल्या अलीकडील सल्ले नियोजन, अंमलबजावणी आ देखरेख यामध्ये पंचायतींची भूमिका सुनिश्चित करतात

त्यानंतर हिमालयातील राज्यांमधून निवडून आलेल्या प्रतिनिधींसोब संवादात्मक सत्र होते. त्यांनी त्यांच्या पंचायतींमध्ये विकास कार्यक्रम नियोजन आणि अंमलबजावणी करतानाचे अनुभव सांगितले. या सत्राच्या अध्यक्षस्थानी अतिरिक्त सचिव एमओपीआर होते.

श्री संजीव कुमार जप्तक, हिमाचल प्रदेश यांनी एका व्हिडिओ फिल्मद्वारे ग्रामपंचायत शाळा, ब्लॉक गोहर, जिल्हा मंडीची कथा शेअर केली.

जम्मू आणि काश्मीरमधील श्री मोहम्मद अश्रफ पोद्दार सरपंच म्हणाले की, जम्मू आणि काश्मीर पीआर कायदा 1989 हा देशातील सर्वोत्तम आहे. ग्रामपंचायतीला (हलका पंचायत) पीआर कायद्याच्या अनुसूची XI मध्ये नमूद केलेल्या बाबींचे प्रशासन करण्याचा आणि ग्रामसभेच्या (हलका मजलीस) सल्लामसलत करून विकास योजना तयार करण्याचा अधिकार आहे.

जम्मू-काश्मीरचे श्री अनिल शर्मा सरपंच जिंदर्ह यांनी ग्रामपंचायतीने कचरा आणि राखाडी पाण्याची पद्धतशीर विल्हेवाट आणि व्यवस्थापन करण्यासाठी तयार केलेल्या स्वच्छतेसाठी एक आदर्श गाव कृती आराखडा सादर केला जो अन्यथा प्रत्येकासाठी अत्यंत चिंतेचा विषय होता.

उत्तराखंडमधील शामत कौशल्या रावत प्रधान ग्रामपंचायत कायरकुट्टी भत्ता यांनी माहिती दिली की तिच्या पंचायतीने स्त्रोत महसूलावर 50.00 लाख रुपये जमा केले आहेत. पंचायत कार्यालय सकाळी 8 ते दुपारी 2 पर्यंत जनतेसाठी खुले राहणार आहे. गावातील घनकचरा व्यवस्थापनाला पंचायत महत्त्व देत असून प्रत्येक घरातून कचरा गोळा करण्यासाठी टोपल्यांचे वाटप करण्यात आले आहे.

श्री तेस्वांगनोर्बो सरपंच ग्रामपंचायत फर्का, लेह जिल्ह्याने माहिती दिली की त्यांच्या पंचायतीमध्ये शेतकरी शेती आणि फलोत्पादनाची कामे करतात, परंतु गावात विपणनाची सुविधा नाही आणि परिणामी काही वेळा फळे आणि भाजीपाला मोठ्या प्रमाणात नष्ट होतो.

श्री इसा अली सरपंच ग्रामपंचायत पश्कुम, कारगिल जिल्ह्याने माहिती दिली आहे की कोविड-19 महामारीच्या काळात त्यांच्या ग्रामपंचायतींनी प्रसंगावधान राखून केंद्र / केंद्रशासित प्रदेश सरकारच्या निर्देशांची अंमलबजावणी केली आहे आणि नागरिकांनी विषाणूचे प्रसार रोखण्यासाठी सर्व आवश्यक सुरक्षा उपायांचे पालन केले आहे. त्यांनी विशेषतः (-)10 अंश सेंटीग्रेड तापमानातही त्यांची पंचायत कार्यक्षम घराच्या नळ कनेक्शनद्वारे पिण्याच्या पाण्याचा पुरवठा करते यावर

प्रकाश टाकला.

PPC वर ग्रामसभा- राज्य-हिमाचल प्रदेश जिल्हा- कुल्लू ब्लॉक-बंजार ग्रामपंचायत-चाकुर्ताA

2.6 तांत्रिक सत्र V: PRI मध्ये SDG चे स्थानिकीकरण

डॉ. जॉय इलामन, महासंचालक, केरळ इन्स्टिट्यूट ऑफ लोकल अॅडमिनिस्ट्रेशन यांनी व्हीसीच्या माध्यमातून सहभाग घेतला आणि ग्रामीण भागात शाश्वत विकास उद्दिष्टे स्थानिकीकरणाचे महत्त्व अधोरेखित केले. शाश्वत विकासाची अनेक उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी राज्य सरकारांनी विविध मंत्रालयांच्या पाठिंब्याने अनेक पुढाकार घेतले आहेत. तथापि, ग्रामीण भागातील पंचायती आणि समुदायाच्या प्रभावी सहभागाद्वारे SDG दृष्टीकोन तळागाळापर्यंत नेण्याची गरज आहे. हस्तक्षेपाची प्रमुख क्षेत्रे कोणालाही मागे सोडू शकत नाहीत. SDG चे स्थानिकीकरण आणि GDPD सह मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी त्यांनी पुढील सूचना केल्या:

- पंचायत विशिष्ट लक्ष्ये सेट करा
- सरकारी आणि गैर-सरकारी संस्थांशी समन्वय साधा
- केंद्र आणि राज्य प्रायोजित योजनांमधून संसाधने टॅप करा
- शाश्वत विकास उद्दिष्टे साध्य करण्यात पंचायत अग्रेसर असेल!

मिस. प्रियंका गुप्ता, उपमहाव्यवस्थापक, पेन्शन फंड रेग्युलेटरी अँड डेव्हलपमेंट अथॉरिटी (PFRDA), नवी दिल्ली यांच्या सादरीकरणाने भारत सरकारची प्रमुख योजना अटल पेन्शन योजनेचे (APY) महत्त्व अधोरेखित केले.

ही योजना 2015 मध्ये सुरू करण्यात आली होती आणि 60 वर्षांनंतर सन्मानित जीवन जगण्यासाठी असंघटित क्षेत्रातील 88% कामगारांना याचा फायदा होतो.

13-14 डिसेंबर 2021 रोजी आगरतळा, त्रिपुरा येथे पूर्वोत्तर राज्यांमधील पंचायत विकास योजनांच्या माध्यमातून आर्थिक आणि सामाजिक परिवर्तनावर प्रादेशिक कार्यशाळा

1. पार्श्वभूमी

13 सप्टेंबर 2021 रोजी NIRDPR, हैदराबाद येथे PPC-2021 वर प्रथम राष्ट्रीय स्तरावरील अभिमुखता कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती, ज्याचे आयोजन सर्वसमावेशक ग्रामपंचायत विकास योजना (GPDP), 2 ऑक्टोबर 2021 ते 31 जानेवारी 2022 पर्यंत अनुक्रमे ग्रामपंचायत, ब्लॉक पंचायत आणि जिल्हा पंचायतींच्या योजना (BPDP), आणि जिल्हा पंचायत विकास योजना (DPDP), ब्लॉक पंचायत विकास योजना तयार करण्यासाठी देशभरात लोक योजना मोहीम (PPC) सुरू करण्यासाठी करण्यात आली होती.

त्याचप्रमाणे, इंडो-गंगा, तटीय राज्य, PESA राज्ये, हिमालयीन राज्यांसाठी चार प्रादेशिक कार्यशाळा आयोजित करण्यात आल्या आहेत आणि शेवटी ईशान्येकडील राज्यांसाठी 13 आणि 14 डिसेंबर 2021 रोजी आगरतळा, त्रिपुरा येथे दोन दिवसीय प्रादेशिक कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली आहे.

2. कार्यवाही

2.1 उद्घाटन सत्र

श्रीमती. अंतरा सरकार देब, माननीय सभाधिपती, पश्चिम त्रिपुरा जिल्हा परिषद, त्रिपुरा यांच्यासह इतर मान्यवरांनी दोन दिवसीय प्रादेशिक कार्यशाळेचे उद्घाटन दीप प्रज्वलन करून आणि 'आगर' रोपाला पाणी देऊन केले कारण वनस्पती स्वतः 'अगरताळा' हे नाव त्यांच्या नावावरूनच उदयास आले आहे.

उद्घाटन सत्र करतांना श्री चंद्रसिंग धाराशक्ती, संचालक पार, उत्तराखंड यांनी उपस्थितांचे स्वागत केले.

श्री देवानंद रेआंग, पंचायत संचालक, त्रिपुरा सरकार यांनी पूर्वोत्तर राज्यांतील सर्व मान्यवरांचे, संसाधन व्यक्तींचे, प्राध्यापकांचे आणि प्रतिनिधींचे स्वागत केले. प्रादेशिक कार्यशाळा आयोजित करण्यासाठी आगरतळा, त्रिपुरा निवडल्याबद्दल ते MoPR आणि NIRD&PR, हैदराबाद आणि NERC-NIRDPR, गुवाहाटी यांचे मनापासून आभार मानतात. सर्वात शेवटी त्यांनी सर्व BDO चे मशाल वाहक आणि भागधारक म्हणून स्वागत केले जे "सबकी योजना सबका विकास" हा संदेश घेऊन जातील आणि इच्छित उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी तळागाळापर्यंत त्याची अंमलबजावणी करतील.

रेखा विभागाच्या अधिकाऱ्यांची उपस्थिती आणि नियोजन अभिसरणाचे

तंत्र अपेक्षित पातळीपर्यंत पोहोचत नाही. ग्रामीण भागातून शहरी भागात होणारे लोकांचे स्थलांतर चिंतेचे कारण आहे.

श्री पंकज कुमार, अवर सचिव, MoPR यांनी पूर्वोत्तर राज्यांतील सर्व मान्यवरांचे, संसाधन व्यक्तींचे, प्राध्यापकांचे आणि प्रतिनिधींचे स्वागत केले. ते म्हणाले की, PPC चे हे चौथे वर्ष असूनही, आम्ही अद्याप चांगला GPDP तयार करू शकलो नाही.

डॉ. सी. कथिरेसन सहयोगी प्राध्यापक आणि प्रमुख, सीपीआरडीपी आणि एसएसडी, एनआयआरडी आणि पीआर यांनी पंचायत विकास योजना तयार करण्यासाठी लोक योजना मोहिमेवर (पीपीसी) चर्चा केली आणि स्थानिक स्तरावरील नियोजन (एक पंचायत एक योजना), आर्थिक विकास आणि सामाजिक न्यायासाठी योजना तयार करणे आणि पंचायतींना दिलेल्या घटनात्मक तरतुदींचे महत्त्व यावर चर्चा केली.

डॉ. नारायण साहू, सहयोगी प्राध्यापक, NIRDPR, गुवाहाटी यांनी पूर्वोत्तर राज्यांतील सर्व मान्यवरांचे, संसाधन व्यक्तींचे, प्राध्यापकांचे आणि प्रतिनिधींचे स्वागत केले आणि प्रादेशिक कार्यशाळेच्या कार्यक्रम मॉड्यूलची सामग्री स्पष्ट केली.

प्रमुख पाहुणे श्रीमती. अंतरा सरकार देब, सभाधिपती, पश्चिम त्रिपुरा जिल्हा परिषदेने पूर्वोत्तर राज्यांतील सर्व मान्यवरांचे, संसाधन व्यक्तींचे, प्राध्यापकांचे आणि प्रतिनिधींचे स्वागत केले आणि ग्रामसभेद्वारे GPDP तयार करण्याचे महत्त्व अधोरेखित केले. ग्रामसभेत ग्रामस्थांचा आणि रेखा विभागाच्या अधिकाऱ्यांचा सहभाग समाधानकारक नसल्याचा उल्लेखही तिने केला त्यामुळे सर्व सहभागींनी या समस्येचा सामना कसा करायचा याकडे लक्ष देण्याची विनंती केली. पुढे, तिने सर्व प्रतिनिधींना आणि सहभागींना गावकऱ्यांच्या सामाजिक-आर्थिक परिवर्तनासाठी कार्यशाळेतील शिक्षण तळागाळापर्यंत लागू करण्याची विनंती केली.

Inaugural of the exhibition by Smt. Antara Sarkar Deb, Sabhadhipati, Paschim Tripura Zilla Parishad

2.2 तांत्रिक सत्र 1: पंचायत विकास योजना तयार करण्यासाठी लोक योजना मोहीम विकास योजना

श्रीमती. पियाली रॉय, सल्लागार, MoPR यांनी पीपल्स प्लॅन कॅम्पेन (सबकी योजना सबका विकास) चे विहंगावलोकन सादर केले. तिने

प्रादेशिक कार्यशाळेसाठी टोन सेट केला आणि GPDP ची पार्श्वभूमी, उद्दिष्टे, प्रक्रिया आणि वर्षातील प्रगती आणि BPDP आणि DPDP ची सद्यस्थिती याबद्दल बोलले.

तिने खालील गोष्टींवर चर्चा केली:

- 90% पेक्षा जास्त GP एकल ग्रामसभा आयोजित करत आहेत आणि GPDP चक्रातील सर्व कार्यक्रम दोन ग्रामसभांऐवजी एकत्र करत आहेत.
- ग्रामसभांमध्ये नागरिकांच्या अधिक सहभागाची/उपस्थितीची गरज
- IEC क्रियाकलाप वापरून मोठ्या प्रमाणात एकत्रीकरण सुनिश्चित करण्याची आवश्यकता
- लाइन विभागांकडून अधिक समर्थन/सहभागाचे महत्त्व
- GPDP मध्ये ग्राम गरिबी निवारण योजना (VPRP) चा समावेश
- संसाधन लिफाफ्यातील इतर मंत्रालयांच्या प्रमुख योजनांची गरज-मोठ्या मनरेगाद्वारे, सध्या XV FC योजनांचा वापर केला जात आहे मिस. मोनिका मीना, ASO, MoPR यांनी RGSA प्रकाशन आणि पूर्वोत्तर राज्यांसाठी PFMS स्थिती सादर केली. तिने RGSA खात्याची पूर्वोत्तर राज्यानुसार स्थिती हायलाइट करून तिच्या संबोधनाची सुरुवात केली. सध्या, आसाम वगळता, पूर्वोत्तरच्या सर्व राज्यांनी अद्याप राज्य नोडल एजन्सी खात्यासह बाल एजन्सी मॅप केलेले नाहीत. म्हणून तिने सर्वांना विनंती केली की या महिन्यापर्यंत चाइल्ड एजन्सीचा सकारात्मक नकाशा तयार करावा.

- तिने निदर्शनास आणून दिले की, सध्या काही पूर्वोत्तर राज्यांना UC जमा न केल्यामुळे RGSA निधी मिळत नाही. तिने सर्व राज्यांना राज्य समभाग सोडण्याची आणि प्रलंबित UC लवकरात लवकर सबमिट करण्याची विनंती केली.
- राज्याने प्रशिक्षण दिनदर्शिका आणि प्रशिक्षण वेळापत्रक प्रशिक्षण ऑफलाइन आणि ऑनलाइन दोन्ही TMP वर अपलोड करणे आवश्यक आहे.
- राज्य ई-ग्राम स्वराज पोर्टलवर GPDP, BPDP, आणि DPDP अपलोड करणे जलद करू शकते

डॉ. सी. कथिरेसन, सहयोगी प्राध्यापक, NIRDPR यांनी GPDP/BPDP/DPDP सह एकत्रित जैव-विविधता संवर्धन योजना सादर केली. त्यांनी खालील मुद्द्यांवर चर्चा केली:

- जैव-विविधता कायदा 2002, जैव-विविधता व्यवस्थापन समिती (BMC) चे संविधान,
- B M C च्या भूमिका आणि जबाबदाऱ्या आणि GPDP/BPDP/DPDP सह जैवविविधता संवर्धन योजनेच्या एकत्रीकरणाचे महत्त्व सांगितले.
- पीपल्स जैव-विविधता नोंदणीची मार्गदर्शक तत्वे आणि PBR तयारीमध्ये समुदायाच्या सहभागाचे महत्त्व

डॉ. नारायण साहू, सहयोगी प्राध्यापक, NERC-NIRDPR, गुवाहाटी यांनी पुराव्यावर आधारित पंचायत नियोजनावर सादर केले.

- त्यांनी पंचायत स्तरावर पुराव्यावर आधारित नियोजनाची गरज स्पष्ट केली आणि नमूद केले की ग्राउंड वास्तविकता आणि वास्तविक गरजांचा पुरावा म्हणून आवश्यक आणि पुरेसा डेटा वापरून योजना तयार केल्या पाहिजेत.

- त्यांनी ग्रामपंचायतीसोबत लाइन विभागांचा डेटा उपलब्ध करण्याबाबत चर्चा केली. केस स्टडीजद्वारे असे आढळून आले आहे की एकतर लाईन डिपार्टमेंट डेटा उपलब्ध नाही किंवा ग्रामपंचायतीकडे अंशतः उपलब्ध आहे. संबंधित विभागाच्या डेटा आणि योजनेच्या ज्ञानाबाबत ग्रामसभेतील आघाडीच्या कार्यकर्त्यांची क्षमता अनिश्चित आहे.

तांत्रिक सत्र II: VPDP/GPDP सह योजना आणि कार्यक्रमांचे अभिसरण

2.3 निमंत्रित लाइन मंत्रालये आणि संस्थांद्वारे सादरीकरण

निमंत्रित लाइन मंत्रालये आणि संस्थांद्वारे सादरीकरण

श्री सौमेन बागची, संयुक्त राष्ट्रांचा बाल निधी (युनिसेफ)

- त्यांनी मुलांवर विशेष लक्ष देण्याचे स्पष्ट केले, कारण ते प्रौढांपेक्षा अधिक असुरक्षित असतात; मुले विशेषतः शोषण आणि अत्याचारास बळी पडतात. बालसेही पंचायती मुलांना त्यांची क्षमता ओळखण्यास मदत करू शकतात.
- त्यांनी देशातील सर्व बालकांना मूलभूत हक्कांची हमी देणाऱ्या घटनात्मक तरतुदींवर तसेच मुलांची काळजी, संरक्षण आणि विकास नियंत्रित करणारे प्रमुख कायदे यावर बोलले.
- त्यांनी बाल-सेही ग्रामपंचायतीची ठळक वैशिष्ट्ये, MoPR ची भूमिका आणि SDG आणि PRI चे स्थानिकीकरण स्पष्ट केले.
- पुढे, त्यांनी मुलांना भेडसावणाऱ्या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी "बालसभा" आयोजित करण्याच्या महत्त्वावर चर्चा केली.

पंकज कुमार, राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (NDMA)

- त्यांनी पंचायत विकास आराखड्यात गाव आपत्ती व्यवस्थापन आराखड्याचा समावेश करण्याच्या महत्त्वावर चर्चा केली कारण

आपत्ती अनेक दशकांचे विकासात्मक नफा काढून घेतात

- त्यांनी उद्धृत केले की "सज्जता/जोखीम कमी करण्यासाठी किंवा कमी करण्यासाठी खर्च केलेला एक डॉलर, प्रतिसाद आणि मदतीसाठी आवश्यक सात डॉलर्स वाचवतो".
- पुढे, त्यांनी डीएम कायदा, 2005 मधील ठळक तरतुदी आणि आपत्ती जोखीम कमी करण्यासाठी आणि लवचिकतेसाठी पंतप्रधानांच्या दहा-सूत्री कार्यसूचीवर चर्चा केली..

डॉ. जुई भट्टाचार्य, नॅशनल मिशन मॅनेजर, डे-NRLM, MoPR

- तिने ग्राम गरिबी निवारण योजना (VPRP) च्या प्रक्रियेवर आणि GPDP मध्ये VPRP च्या समावेशाचे महत्त्व यावर चर्चा केली.
- तिने VPRP 2020-21 प्रमुख उपलब्धी, VPRP तयार करण्याची आणि पंचायतींना सादर करण्याची राज्य-दर-राज्य स्थिती आणि VPRP तयार करताना आलेल्या प्रमुख समस्यांवरही भर दिला.

मिस. बेन्झीर नझीम नवाझ, थीमॅटिक अँकर, कुडुंबश्री- NRO

- तिने VPRP (2020-21) साठी कुडुंबश्री-NRO च्या धोरणावर प्रकाश टाकला.)
- ती व्यावहारिक, पारदर्शक आणि सहभागी GPDP तयार करण्यासाठी SHG नेटवर्कशी सहयोग करण्याचे फायदे देखील लक्षात घेतात.

श्री रिपन चकमा, राज्य मिशन व्यवस्थापक, TRLM

- त्यांनी त्रिपुरा ग्रामीण उपजीविका मिशनच्या महत्त्वपूर्ण उपलब्धींवर तसेच VPRP च्या तयारीसाठी त्रिपुराने वापरलेल्या तंत्रांवर आणि सध्याच्या स्थितीवर भर दिला.

2.4 तांत्रिक सत्र III: PRI मध्ये SDG चे स्थानिकीकरण

श्री. सरोज कुमार दाश, सहसंचालक, SIRDPR, ओडिशा आणि सदस्य, PRI मध्ये स्थानिकीकरण SDP वरील MoPR-तज्ञ गट यांनी SDG चे स्थानिकीकरण आणि पूर्वोत्तर क्षेत्रातील पंचायत नियोजनातील त्याची प्रासंगिकता सादर केली.

- त्यांनी SDG ची संकल्पना आणि SDG च्या स्थानिकीकरणाचा अर्थ याबद्दल थोडक्यात चर्चा केली. त्यांनी सामान्य लोकांच्या समस्यांशी SDG समाकलित करण्यासाठी धोरणे तयार करण्यावर भर दिला.
- त्यांनी पूर्वोत्तर राज्यांच्या संदर्भात आदिवासींच्या मुख्य प्रवाहात आणि विकासाच्या महत्त्वावर भर दिला.
- त्यांनी नऊ थीममध्ये SDG च्या समावेशाच्या महत्त्वावर चर्चा केली जी उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी ग्रामपंचायतीची दृष्टी असली पाहिजे..
- वित्त आयोग आणि पुरस्कार अनुदान, इतर केंद्र प्रायोजित योजना आणि राज्य-प्रायोजित योजनांव्यतिरिक्त, उद्दिष्टे साध्य

करण्यासाठी मदतीचा एक महत्त्वपूर्ण स्रोत असू शकतो.

श्री RSN शर्मा, प्रकल्प व्यवस्थापक, RGSA-NPMU, MoPR यांनी सुधारित RGSA आणि GPDP चे स्थानिकीकरण यावर सादरीकरण केले. त्यांनी सुधारित RGSA आणि SDG चे स्थानिकीकरण यावर चर्चा केली आणि या संदर्भात पुढील उपक्रम प्रस्तावित आहेत..

- नियमितपणे SLMTA ची क्षमता वाढवणे
- ओळखलेल्या SDG निर्देशकांचा समावेश करण्यासाठी MA सर्वेक्षण
- GPDP मध्ये नियोजनात प्रमाणाकडून गुणवत्तेकडे लक्ष केंद्रित केले पाहिजे
- GPDP मध्ये SDGs अंतर्गत 'कोणालाही मार्गे न ठेवण्याचे' तत्त्व
- SDGs च्या देखरेखीसाठी समर्पित डॅशबोर्ड
- PDI आणि SDG उपलब्धि अंतर्गत SDGs चे स्थानिकीकरण करण्यासाठी पुरस्कार
- RGSA द्वारे SDG च्या स्थानिकीकरणासाठी रोडमॅप

2.5 तांत्रिक सत्र IV: लोक योजना मोहिम - निवडून आलेल्या प्रतिनिधींद्वारे अनुभव सामायिकरण

जिल्हा पंचायत अध्यक्षांद्वारे अनुभवांची देवाणघेवाण

अरुणाचल प्रदेश: श्री चुखु बबलू, ZPC, पापम परे जि.

- पापम परे जिल्हाचे निवडून आलेले अध्यक्ष म्हणून त्यांनी त्यांचे अनुभव शेअर केले आणि त्यांच्या कार्यकाळात आलेल्या आव्हानांवर चर्चा केली
- PRI सदस्य आणि कार्यकर्त्यांसाठी अभिमुखता आणि प्रशिक्षण संबंधित पक्षांकडून वेळेवर प्रदान केले जात नाही.
- सर्व विभागांकडून GPDP/ग्रामसभामध्ये सहभाग न घेणे.
- लाईन डिपार्टमेंट्सच्या कामकाजाची तपासणी करण्यासाठी योग्य देखरेख यंत्रणा नाही.

मेघालय : श्रीमती. बिनसारी चमारक, सचिव, VEC, रॉबाग्रे, पश्चिम गारो हिल्स जिल्हा

ग्रामपंचायतीच्या सर्वसमावेशक विकासासाठी उपलब्ध सर्व स्थानिक संसाधनांचा वापर करून सहभागी योजना तयार करण्यावर तिने लक्ष केंद्रित केले

त्रिपुरा : श्री. जॉयदेब देबबर्मा, सभाधिपती, खोवाई जिल्हा

- ते या प्रकारची कार्यशाळा जिल्हा आणि ब्लॉक स्तरावर नियमितपणे आयोजित करण्याची विनंती करतात.
- त्यांनी असेही नमूद केले की शेतकऱ्यांचे उत्पन्न दुप्पट करण्यासाठी सर्व योजनांची सर्व स्तरांद्वारे योग्य अंमलबजावणी करणे आवश्यक आहे.
- त्यांनी विकासात्मक कामांबद्दल अधिक माहिती गोळा करण्यासाठी निवडून आलेल्या प्रतिनिधींच्या एक्सपोजर भेटीसाठी योजना आखण्यावर भर दिला.

त्रिपुरा: श्री. अमलेंद्र दास, अध्यक्ष, उनाकोटी जिल्हा

- कृती आराखड्यात काही मर्यादा आहेत आणि प्राधान्यक्रमानुसार योजना तयार केल्या पाहिजेत आणि प्रभावी घडामोडींसाठी एक सल्लागार असावा
- नियोजन प्रक्रियेत लाइन विभागाचा सहभाग सुधारला पाहिजे.
- सर्वांगीण विकासाचे ध्येय साध्य करण्यासाठी, व्यावहारिक नियोजन आणि पारदर्शकता राखली पाहिजे..
- 15 व्या वित्त अनुदान आणि राज्य निधीद्वारे उत्पन्न निर्मिती उपक्रम, पिण्याच्या पाण्याचे प्रश्न सोडवले जात आहेत.

त्रिपुरा: श्रीमती. आंतरसरकारी देब, अध्यक्ष, त्रिपुरा

- ती ग्रामसभांचे महत्त्व सांगते आणि वर्षभरात दर्जेदार ग्रामसभांची संख्या वाढवते..
- ग्रामसभेच्या वेळापत्रकाबाबत व्यापक जनजागृती करण्यात यावी आणि रेखा विभागाचा सहभाग सुनिश्चित करण्यात यावा.
- निवडून आलेल्या प्रतिनिधींना त्यांचे शिक्षण वाढविण्यासाठी राज्याच्या आत आणि राज्याबाहेरील एक्सपोजर भेटींवरही तिने लक्ष केंद्रित केले.
- तिने न वापरलेल्या सरकारी जमिनीचा (मत्स्यपालन आणि इतर उपक्रम हाती घेतले जाऊ शकतात) वापरून स्वतःच्या स्त्रोताच्या महसूलात वाढ करण्याचा प्रस्ताव दिला.

ग्रामपंचायत अध्यक्षान्वारे अनुभवांची देवाणघेवाण

अरुणाचल प्रदेश : श्री. हप्पी माने, ग्रा.प. सदस्य, मयु ॥ ग्रा.प., लोअर दिबंगवली जिल्हा

- त्यांनी आपल्या कार्यकाळात विविध निधी वापरून पिण्याचे पाणी, मोबाईल कनेक्टिव्हिटी, रोड कनेक्टिव्हिटी सुधारल्याचा अहवाल दिला आहे.
- त्यांनी स्थानिक लोकांना ग्रामपंचायतीच्या विकासासाठी देणगी, रोख किंवा श्रम स्वरूपात देणगी देण्यास भाग पाडले कारण सरकार एका वर्षात ग्रामपंचायतीची सर्व विकास कामे करू शकत नाही.

आसाम : श्री. मानवसनावल, तलप जीपी, तिनसुकिया जिल्हा

- त्यांनी त्यांच्या पंचायतीमध्ये चालवलेले सर्व विकास उपक्रम योग्य आणि प्रभावी नियोजनासह सामायिक केले.
- त्यांनी ग्रामपंचायतीकडे उपलब्ध निधीचा वापर करून स्वतःचे स्रोत महसूल वाढवण्यावरही लक्ष केंद्रित केले.

आसाम : श्री. प्रदिपदेवरी, बागजाप ग्रा.प., मोरीगाव जिल्हा

- त्यांनी सांगितले की बागजाप GP ने दीनदयाल उपाध्याय पंचायत सशक्तिकरण पुरस्कार 2017-18 मिळवला आणि पुरस्कारातील पैसे पोल्टी हॅचरी सुविधा बांधण्यासाठी वापरले, जे पंचायतीसाठी कमाईचे स्रोत बनले.

- त्यांनी गाव पंचायत विकास आराखडा तयार करण्याची प्रक्रिया सांगितली.

2.6 तांत्रिक सत्र V: MoPR उपक्रमांवर सादरीकरणे

MoPR चे सल्लागार श्री जी.एस. क्रिसन यांनी व्हायब्रंट ग्रामसभा बनविण्याबाबतचे सत्र घेतले. त्यांनी पुढील मुद्द्यांवर चर्चा केली:

- त्यांनी ग्रामसभेच्या घटनात्मक तरतुदी आणि ग्रामसभेतील विशेषतः महिलांच्या सहभागाची पातळी यावर चर्चा केली.
- त्यांनी ग्रामसभा व्हायब्रंट करण्याच्या प्रक्रियेचा उल्लेख केला, म्हणजे ग्रामसभा सेंद्रिय, नाविन्यपूर्ण आणि सर्वत्र फायदेशीर बनवणे.
- पुढे, त्यांनी ग्रामसभा व्हायब्रंट करण्यासाठी MoPR ने जारी केलेल्या नवीनतम सल्ल्याचा उल्लेख केला.

डॉ. कथिरेसन, सहयोगी प्राध्यापक, NIRDPR यांनी ग्रामपंचायत नियोजनासाठी ग्राम मंच- अवकाशीय साधनावर सादरीकरण केले.

- त्यांनी GPDP फॉर्म्युलेशन प्रक्रियेत जिओ-स्पेशियल प्लॅनिंगच्या समावेशाचे महत्त्व आणि उपयोगिता यावर चर्चा केली.
- त्यांनी असेही सांगितले की MoPR शाश्वत विकास योजनेसाठी भौगोलिक डेटा वापरण्याचा मानस आहे, कारण अवकाशीय डेटासेट, उपग्रह प्रतिमांच्या संयोगाने, योजनेचे सध्याच्या स्थितीत दृश्य चित्र प्रदान करेल.
- पुढे, त्यांनी MoPR i.ee ग्रामस्वराज, ग्राम मंच, मिशन अंतोदय, व्हायब्रंट ग्रामसभा, GPDP, नागरिक सनद आणि SVAMITVA या महत्त्वाच्या वेब पोर्टलची आठवण करून दिली.

2.7 सत्राची सांगता

या कार्यशाळेतील टेकवे: राज्य प्रतिनिधींकडून सादरीकरणे

त्रिपुरा: श्री रतन नामा, सहायक संचालक, पंचायत संचालनालय, त्रिपुरा

- त्यांनी केंद्र पुरस्कृत योजना/राज्य पुरस्कृत योजना इत्यादींचा वापर करून योग्य आणि परिणामकारक नियोजनासह पंचायत क्षेत्रांत राबवलेल्या काही विकास उपक्रमांची माहिती दिली
- पीपल्स प्लॅन मोहिमेची सुरुवात झाल्यापासून, राज्य त्रिपुरा राज्यघटनेच्या 11व्या अनुसूचीच्या 29 विषयांतर्गत जास्तीत जास्त विभागांचा समावेश करून सर्वसमावेशक कृती योजना तयार करत आहे.

पंचायत परिकल्पना उत्सव: आसाम राज्याचा अनुभव

* पवित्र कलिता, सहसंचालक (Trg), SIPRD, आसाम

पार्श्वभूमी:

2019-20 या आर्थिक वर्षासाठी ग्रामपंचायतींना (GP) त्यांच्या ग्रामपंचायत विकास आराखडे (GPDPS) तयार करण्यास सक्षम करण्यासाठी लोक योजना अभियान (PPC) सबकी योजना सबका विकास' प्रथमच 02.10.2018 ते 31.12.2018 दरम्यान सुरू करण्यात आली. समग्र, वास्तववादी आणि सहभागी पद्धतीने. Th2019-20 या आर्थिक वर्षासाठी ग्रामपंचायतींना (GP) त्यांच्या ग्रामपंचायत विकास आराखडे (GPDPS) तयार करण्यास सक्षम करण्यासाठी लोक योजना अभियान (PPC) सबकी योजना सबका विकास' प्रथमच 02.10.2018 ते 31.12.2018 दरम्यानसमग्र, वास्तववादी आणि सहभागी पद्धतीने सुरू करण्यात आली. काटेकोर नियोजन, प्रशिक्षण याद्वारे मोहीम प्रभावीपणे पूर्ण केली जाऊ शकते; राज्यांचे ऊर्जावान इनपुट आणि संबंधित मंत्रालये/विभागांचे भक्कम पाठबळ. 2018 मध्ये सुरू झाल्यापासून लोक योजना मोहीम सहभागी पद्धतीने सर्वांगीण आणि वास्तववादी पंचायत विकास आराखडा तयार करण्यात महत्त्वपूर्ण ठरली आहे. मुख्य उद्देश म्हणजे मिशन अंत्योदय अंतर्गत उपलब्ध व्यावहारिक डेटा, मागील वर्षाच्या योजनेचे अंतर विश्लेषण आणि प्राथमिक डेटा संकलन यावर आधारित लोकांच्या वाटलेल्या गरजा कॅप्चर करण्यासाठी तळाशी नियोजन पद्धती स्वीकारणे.

GPDP तयार करण्याचे मुख्य घटक/उद्दिष्ट, जी GPDP मध्ये देखील समाविष्ट करणे आवश्यक आहे (i) गरिबी कमी करणे; (ii) मानवी विकास; (iii) SC/ST, अपंग व्यक्ती, महिला आणि असुरक्षित गटांवर विशेष भर देऊन सामाजिक विकास; (iv) आर्थिक विकास; (v) पर्यावरणीय विकास; (vi) सार्वजनिक सेवा वितरण आणि (vii) खर्चहीन विकास. अंमलबजावणीची प्रमुख रणनीती म्हणजे केंद्र/राज्य योजनांशी अभिसरण करून नियोजित कामे/कार्यक्रम हाती घेणे.

2020-21 अंतर्गत योजना मोहिमेसाठी PPC दृष्टीकोन पुन्हा सादर करण्यात आला, "एक मिशन एक योजना" च्या सारामध्ये सर्व विभाग आणि भागधारक एका छत्राखाली काम करत आहेत, त्यामुळे सर्व विभागांना पंचायत स्तरावर मिशन मोडमध्ये नियोजन सहभागी होण्यासाठी वातावरण व्यवहार्य बनले आहे.

ग्रामपंचायती, ग्रामसभा आणि पीपीसीमध्ये सहभागी असलेल्या इतर भागधारकांच्या दृश्यमान आणि समाधानकारक कामगिरीने प्रेरित होऊन, पंचायती राज मंत्रालय, सरकार. भारताच्या 2 ऑक्टोबर 2020 पासून 2021-22 साठी GPDP तयार करण्यासाठी समान प्रक्रिया सुरू करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. GPDP मध्ये राज्यघटनेच्या अकराव्या अनुसूचीमध्ये सूचीबद्ध 29 विषय आणि संबंधित विभाग/मंत्रालयाच्या योजना/कार्यक्रमांचा समावेश असावा. GPDP फॉर्म्युलेशनमध्ये सहभागात्मक प्रक्रियेद्वारे योजना तयार करणे समाविष्ट असल्याने, संरचित ग्रामसभेच्या बैठका आवश्यक आहेत जेथे सर्व विभागांचे आघाडीचे कर्मचारी G P मधील त्यांच्या विभागाच्या क्रियाकलापांशी संबंधित तपशीलवार सादरीकरणे करतात. फ्रंटलाइन कामगारांद्वारे प्रदान केलेले असे इनपुट GPDP तयार करण्यात महत्वाची भूमिका बजावतात कारण ते GPDP च्या क्षेत्रीय योजना बनवतात.

आसाम सरकारने 2020-21 साठी PPC अंतर्गत नियोजनाच्या संपूर्ण प्रक्रियेसाठी घेतलेला पुढाकार "पंचायत परिकल्पना उत्सव" म्हणून घोषित केला ज्यामध्ये सर्व रेषा विभाग आणि पंचायत आणि ग्रामीण

विकास विभाग पंचायतींना वास्तववादी वार्षिक कृती आराखडा तयार करण्यात मदत करतील. 2020-21 साठी पुरावे, तथ्ये आणि योग्य ग्रामसभांद्वारे उपलब्ध संसाधनांवर आधारित आहे. या सूचनेनुसार, ग्रामसभांचे आचरण आणि GPDPच्या मार्गदर्शक तत्वांमध्ये नमूद केलेल्या निकषांनुसार प्रक्रिया स्वीकारण्यासाठी पंचायतींना भेट देण्यासाठी एक पॅनेल तयार करण्यात आले.

अत्याधुनिक स्तरावरील कामगार, विविध योजना आणि कार्यक्रमांचे अग्रभागी कामगार, विशेषत: महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजना (MGNREGS), DAY-NRLM इत्यादींनी केलेले उपक्रम आणि कार्ये ग्रामपंचायतींद्वारे GPDP तयार करण्याच्या कामांना मोठ्या प्रमाणात सुलभ करतील. उपजीविका मिशनच्या महिला समुदाय संसाधन व्यक्ती (CRP) आणि प्रशिक्षित सामाजिक लेखा परीक्षकांना ग्रामसभेच्या बैठकीसाठी फॅसिलिटेटर म्हणून सहभागी करून घेण्याचाही हेतू आहे. मिशन अंत्योदय सर्वेक्षणाने गाव आणि G P स्तरावरील अंतर ओळखण्यात खूप मदत केली आणि मागील मोहिमेदरम्यान पुराव्यावर आधारित नियोजन आणि अंमलबजावणीवर पद्धतशीर जोर देण्यात आला.

या पार्श्वभूमीवर या प्रक्रियेच्या सर्व पैलूंचा अंतर्भाव असणारा तपशीलवार कृती आराखडा आपल्या राज्यासाठी तयार करण्यात आला आहे. ही प्रक्रिया विविध समित्यांना मिशन अंत्योदय सर्वेक्षण करण्यासाठी प्रशिक्षण देण्यास सुरुवात करेल आणि सहभागी नियोजन तयार करण्यासाठी विविध चरणांचा समावेश करेल. शेवटी, GPDP PlanPlus वर अपलोड करावा लागेल. तपशीलवार तारीखवार क्रियाकलाप आधीच प्रसारित केले आहेत.

वरील बाबी लक्षात घेता, एकात्मिक, सर्वांगीण आणि वास्तववादी गाव पंचायत विकास आराखडा तयार करण्यासाठी गाव पंचायतींना सोयीस्कर बनवण्यासाठी आणि त्यात लाईन विभागांच्या अधिकाऱ्यांचा सहभाग सुनिश्चित करण्यासाठी ग्रामसभेत GPDP तयार करण्याची प्रक्रियेत वरिष्ठ सरकारी अधिकाऱ्यांचा सहभाग असणे आवश्यक आहे.

वरिष्ठ अधिकार्यांच्या तपशीलाची पद्धत:

हा कार्यक्रम राज्यातील 2676 गाव पंचायती आणि VDC / VCDCमध्ये राबविण्यात येईल. या संदर्भात, खालील बाबींवर गाव पंचायतींच्या सोयीसाठी राज्य आणि जिल्ह्यातील दोन्ही वरिष्ठ अधिकाऱ्यांचा सहभाग घेण्याचा संकल्प करण्यात आला आहे.

- मिशन अंत्योदयवर आधारित सर्वेक्षण केलेल्या डेटाचे प्रमाणीकरण सुलभ करण्यासाठी.
- GPPFT/VPFT द्वारे तयार केलेल्या मसुदा पंचायत स्थिती अहवालाचे दृष्टीकोन आणि प्राधान्य देण्यासाठी सुविधा देण्यासाठी.
- ASRLMS च्या SHG द्वारे तयार केलेली गरिबी निवारण योजना तयार करणे सुलभ करण्यासाठी
- मिशन अंत्योदय डेटावर आधारित GPPFT द्वारे तयार केलेल्या समग्र दृष्टी योजना तयार करण्याच्या सुविधेसाठी

- ♦ संसाधन आधारित गाव पंचायत वार्षिक कृती आराखडा तयार करणे सुलभ करण्यासाठी
- ♦ ग्रा.पं.च्या विभागनिहाय क्षेत्रीय योजनेचे पृथक्करण करणे.

त्यानुसार 1 नोव्हेंबर ते 19 नोव्हेंबर 2020 आणि 27 नोव्हेंबर ते 13 डिसेंबर 2020 या कालावधीत पंचायत परिकल्पना उत्सवादरम्यान गाव पंचायतींना भेटी देण्यासाठी भेट देणाऱ्या अधिकाऱ्यांचे तपशीलवार वेळापत्रक तयार करण्यात आले आहे. पंचायत परिकल्पना उत्सवादरम्यान एकूण ७९ अभ्यागत अधिकाऱ्यांनी गाव सभांना भेट दिली. भेट देणाऱ्या अधिकाऱ्यांना अभिमुखता प्रशिक्षण देण्यात आले आणि त्यासाठी विकसित केलेली प्रश्नावली भरण्यास सांगण्यात आले.

कार्यकारी सारांश

या कामांसाठी राज्य सरकारने सोपवलेल्या अभ्यागत अधिकाऱ्यांनी गाव पंचायतींच्या भेटीच्या आधारे हा अहवाल तयार केला होता. या भेटीसाठी वरिष्ठ नागरी सेवा संवर्गातील अधिकारी पाहुणे म्हणून निवडण्यात आले. परंतु इतर व्यस्ततेमुळे काही अधिकारी त्यांच्या संबंधित ब्लॉकला भेट देऊ शकले नाहीत. पंचायतींना भेट देणाऱ्या 79 अधिकाऱ्यांपैकी 34 वरिष्ठ नागरी अधिकारी, 9 अधिकारी पंचायत आणि ग्रामीण विकास विभागाचे आणि 36 हे SIPRD चे प्राध्यापक सदस्य होते. गावसभांच्या कालावधीत भेट देणारे अधिकारी त्यांच्या/तिच्या पसंतीच्या दोन पंचायतींना भेट देतील, असा निर्णय घेण्यात आला. हा संपूर्ण कार्यक्रम "पंचायत परिकल्पना उत्सव" म्हणून घोषित करण्यात आला. या उत्सवामध्ये, 24 जिल्हे, 88 ब्लॉक्समध्ये 236 गाव पंचायतींचा समावेश आहे ज्यांना 1 नोव्हेंबर ते 19 नोव्हेंबर 2019 आणि 27 नोव्हेंबर ते 13 डिसेंबर 2019 या कालावधीत भेट देणाऱ्या अधिकाऱ्यांनी भेट दिली. "पंचायत परिकल्पना उत्सव" ची निरीक्षणे खालीलप्रमाणे आहेत.

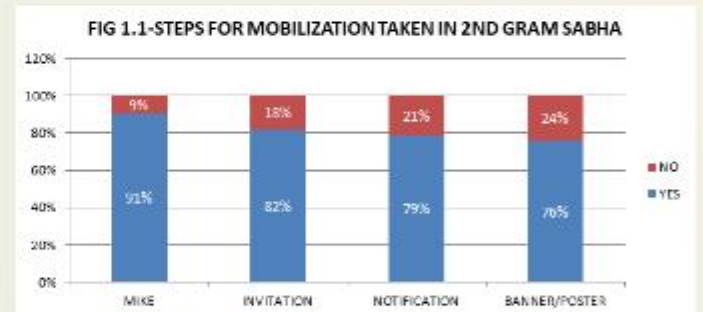
- I. असे दिसून आले आहे की 2रे गाव सभेच्या वेळी माईक घोषणा (91%) हे प्रभावी साधन होते, त्यानंतर निमंत्रण (82%), सूचना (79%) आणि बॅनरद्वारे (76%)
- II. वार्षिक कृती आराखडा तयार करण्यासाठी 3रेगाव सभेदरम्यान, माईकद्वारे घोषणा (82%), त्यानंतर निमंत्रण (70%), सूचना (70%) आणि बॅनरद्वारे (64%)
- III. दोन्ही गाव सभांमध्ये महिला सहभागींचा सहभाग अनुक्रमे 51% आणि 53% पुरुष सहभागींपेक्षा जास्त होता.
- IV. दोन्ही गाव सभेत 93% आणि तिसऱ्या गाव सभेत 80% सह योग्य अर्जेडा राखला गेला आणि पाळला गेला. तथापि, तिसऱ्या गाव सभेत केवळ २४% पंचायतींनी योग्य अर्जेडा ठेवल्याचे पुरावे दिले.
- V. लाईन विभागाची उपस्थितीही कमी होती. गाव सभेला केवळ 18% अधिकारी उपस्थित होते.
- VI. 94% गाव पंचायतीने पंचायतीची पहिली बैठक दुसऱ्या गाव सभेपूर्वी आयोजित केली आहे आणि 79% गाव पंचायतीने वार्षिक कृती गाव सभेपूर्वी दुसरी बैठक आयोजित केली आहे.
- VII. ९३% गाव पंचायतीने वार्डनिहाय परिस्थितीचे विश्लेषण केले असून ८४% गाव पंचायतींनी वार्डनिहाय DSR सादर केल्याचे निदर्शनास आले आहे.
- VIII. 73% गाव पंचायतीने परिशिष्ट-II वापरून पंचायत प्रारूप स्थिती

अहवाल तयार केल्याचे स्पष्ट आहे.

- IX. 54% गाव पंचायतीने परिशिष्ट-III चा वापर करून संसाधन लिफाफा तयार केला आहे.
- X. असे आढळून आले आहे की केवळ 52% गाव पंचायतीने परिशिष्ट -IV वापरून होलिस्टिक गाव पंचायत विकास आराखडा (GPDP) तयार केला आहे.
- XI. असे आढळून आले आहे की 62% गाव पंचायतीने परिशिष्ट-V वापरून वार्षिक कृती आराखडा 2020-2021 तयार केला आहे.
- XII. गरिबी निवारण योजना हा GPDP चा अविभाज्य भाग आहे. केवळ 59% गाव पंचायतींना दारिद्र्य निर्मूलन आराखडा तयार करता आला आहे हे उघड आहे.

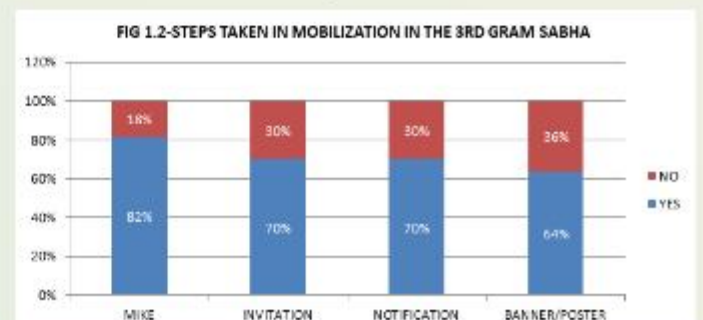
1.1 न्या ग्रामसभेत लोकांची जमवाजमव करण्यासाठी उचललेली पावले

सर्वेक्षण करण्यात आलेल्या 236 GPs पैकी 215 पंचायतींनी माईक घोषणा वापरल्या, 194 GPs ने निमंत्रण वापरले, 186 GPs ने अधिसूचना वापरली आणि 179 GPs ने बॅनर आणि पोस्टर्स वापरून लोकांना दुसऱ्या ग्रामसभेत एकत्र आणले. आकृती 1.1 लोकांना दुसऱ्या ग्रामसभेसाठी एकत्रित करण्यासाठी G P s द्वारे विविध एकत्रीकरण पद्धतींचा टक्केवारीनुसार अवलंब करते.

1.2 3र्या ग्रामसभेत लोकांच्या एकत्रीकरणासाठी उचललेली पावले

नोंदवलेल्या 236 ग्रामपंचायतींपैकी 82 टक्के पंचायतींनी माईक घोषणा, 70 टक्के ग्रामपंचायतींनी आमंत्रण, 70 टक्के ग्रामपंचायतींनी अधिसूचना आणि 64 टक्के ग्रामसभांनी तिसऱ्या ग्रामसभेत लोकांना एकत्र आणण्यासाठी बॅनर आणि पोस्टर्सचा वापर केला. आकृती 1.2 3र्या ग्रामसभेत लोकांना एकत्रित करण्यासाठी GPs द्वारे विविध एकत्रीकरण पद्धतींचा टक्केवारीनुसार अवलंब करते.

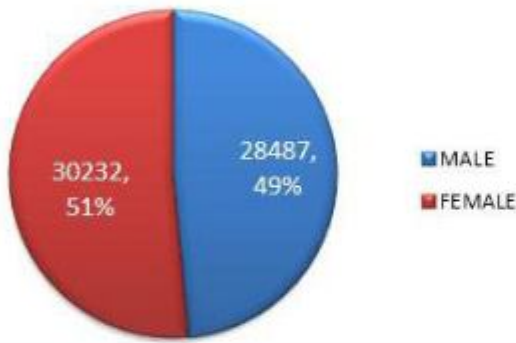

2.1 2न्या ग्रामसभेत स्त्री-पुरुष गुणोत्तराचा सहभाग.

सर्वेक्षण केलेल्या 236 गा.पं.पैकी 58,721 लोक त्या पंचायतीमध्ये दुसऱ्या ग्रामसभेला उपस्थित राहण्यासाठी जमले होते, त्यापैकी 28,487 पुरुष सहभागी होते आणि 30,232 महिला सहभागी होत्या. ही आकडेवारी पुरुषांच्या तुलनेत महिलांच्या सहभागामध्ये लक्षणीय वाढ दर्शवते.

FIG 2.1-PARTICIPATION OF MALE AND FEMALE IN 2ND GAON SABHA

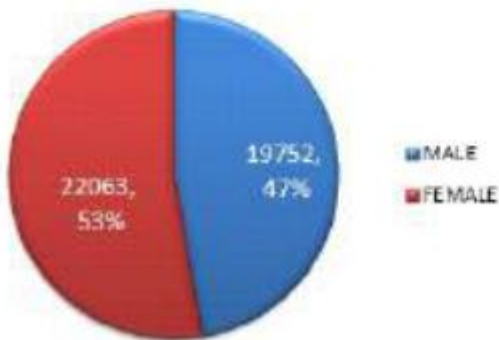

The female participation accounted to be 51% and the male participation was 49% of the total participants mobilized in the 2nd Gram Sabha.

2.2 Participation of Male and Female ratio in 3rd Gram Sabha.

Out of the total 41,815 people participating in the 3rd Gram Sabha 22,063 were female participants and 19,752 were male participants. The figure 2.2 shows the percentage wise distribution of male and female participants in the 3rd Gram Sabha which was 47 percent and 53 percent respectively.

FIG 2.2-PARTICIPATION OF MALE AND FEMALE IN 3RD GAON SABHA

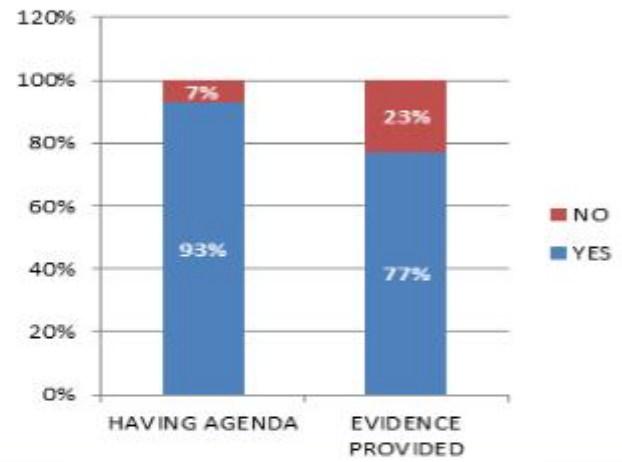

दुसऱ्या ग्रामसभेत जमवलेल्या एकूण सहभागीपैकी महिलांचा सहभाग 51% आणि पुरुषांचा सहभाग 49% होता.

3.1 3र्या ग्रामसभेत स्त्री-पुरुष गुणोत्तराचा सहभाग.

3र्या ग्रामसभेत सहभागी झालेल्या एकूण 41,850 लोकांपैकी 22,063 महिला आणि 19,752 पुरुष सहभागी होते. आकृती 2.2 3र्या ग्रामसभेतील पुरुष आणि महिला सहभागींचे टक्केवारीनिहाय वितरण दर्शविते जे अनुक्रमे 47 टक्के आणि 53 टक्के होते. दुसऱ्या ग्रामसभेत जमवलेल्या एकूण सहभागीपैकी महिलांचा सहभाग 51% आणि पुरुषांचा सहभाग 49% होता.

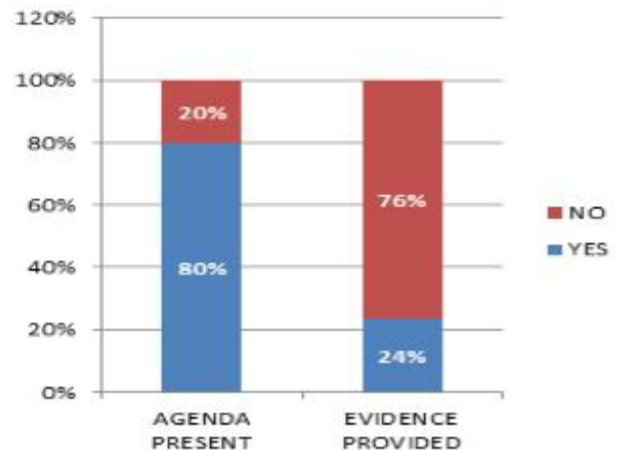
FIG 3.1-MAINTENANCE OF PROPER AGENDA IN 2ND GAON SABHA

3.2 3र्या ग्रामसभेत स्त्री-पुरुष गुणोत्तराचा सहभाग.

तिसर्या ग्रामसभेत सहभागी झालेल्या एकूण 41,815 लोकांपैकी 22,063 महिला आणि 19,715 पुरुष सहभागी होते. आकृती 2.2 3र्या ग्रामसभेतील पुरुष आणि महिला सहभागींचे टक्केवारीनिहाय वितरण दर्शविते जे अनुक्रमे 47 टक्के आणि 53 टक्के होते.

FIG 3.2-MAINTENANCE OF PROPER AGENDA IN 3RD GAON SABHA

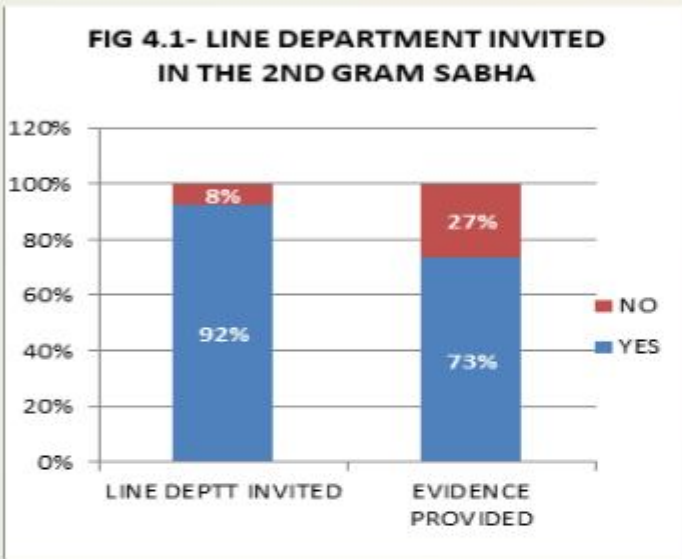

4.1 लाइन विभागांना आमंत्रित केले आहे आणि दुसऱ्या ग्रामसभेत पुरावे दिले आहेत

विश्लेषण केलेल्या 236 GP पैकी 217 GP ने लाईन डिपार्टमेंट्स अधिकार्यांना योग्य मागिने आमंत्रित केले होते, परंतु केवळ 172 GP ने अधिकार्यांना दुसऱ्या ग्रामसभेत आमंत्रित करण्यासाठी पुरावा म्हणून कागदपत्रे दिली.

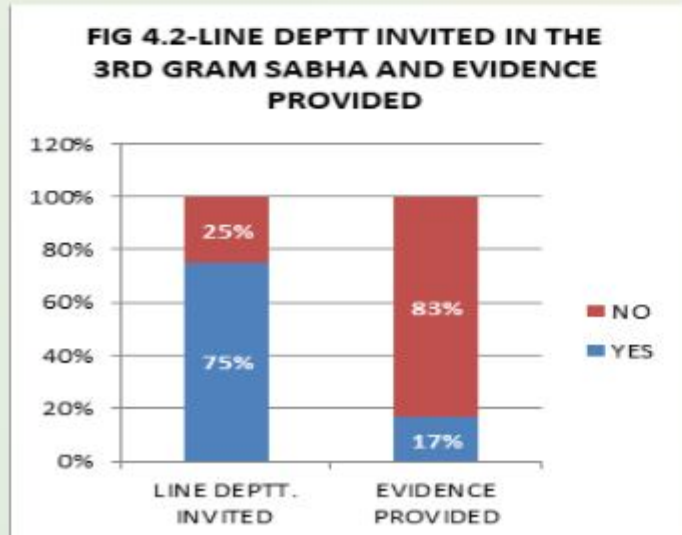
उर्वरित 19 ग्रा.पं.कडे अधिकृत रेकॉर्ड नव्हते किंवा त्यांनी लाइन विभागाच्या अधिकार्यांना दुसऱ्या ग्रामसभेत सहभागी होण्यासाठी आमंत्रित केले नव्हते.

4.2 ३ऱ्या ग्रामसभेला लाइन विभागांना आमंत्रित केले आणि पुरावे प्रदान केले

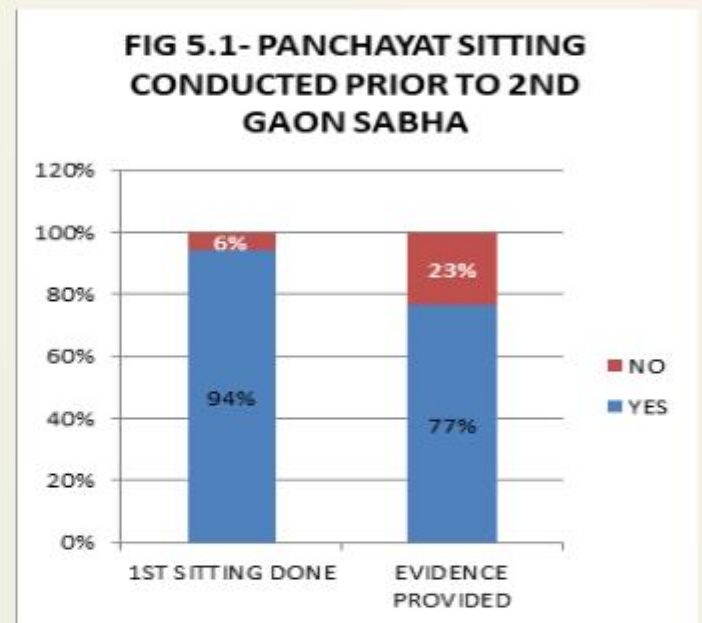
विश्लेषण केलेल्या 236 ग्रा.पं.पैकी 177 ग्रा.पं.नी ३ऱ्या ग्रामसभेत लाईन विभागाच्या अधिकार्यांना निमंत्रित केले होते, परंतु लक्षणीयरीत्या केवळ 40 ग्रा.पं.नी अधिकार्यांना ग्रामसभेत निमंत्रित करण्यासाठी पुरावा म्हणून कागदपत्रे दिली.

लाईन डिपार्टमेंट्सना आमंत्रित केल्याचा पुरावा न ठेवणाऱ्या GP ची संख्या भेट दिलेल्या एकूण GP पैकी 83 टक्के होती.

5.1 २ऱ्या ग्रामसभेच्या आधी पंचायत बसणे

आकृती 5.1 2 र्या ग्रामसभेच्या आधी बसलेल्या पंचायतींची टक्केवारी दाखवते. ग्रा.पं.मधील सर्व 10 वॉर्डांचा समावेश असलेल्या विविध PRA उपक्रमांच्या गोळा केलेल्या प्राथमिक आणि दुय्यम डेटाचे विश्लेषण करणे आणि DSR तयार करणे हा त्याचा सारांश होता. हे उघड करते की 94 टक्के (219 GP) ने यशस्वीरित्या पहिली बैठक आयोजित केली, परंतु केवळ 77 टक्के GP कडे योग्य दस्तऐवज उपलब्ध आहेत, म्हणजे भेट दिलेल्या 236 GP पैकी 181 GP ने योग्य दस्तऐवज राखले.

5.2 ३सऱ्या गाव सभेच्या आधी बसलेली पंचायत

आकृती 5.1 तिसऱ्या ग्रामसभेच्या आधी बसलेल्या पंचायतींची टक्केवारी दाखवते. तिसऱ्या आणि शेवटच्या ग्रामसभेत सादर करण्यात येणारा प्रारूप वार्षिक आराखडा तयार करण्यासाठी तिसऱ्या ग्रामसभेच्या आधी दुसरी पंचायत बैठक घेतली जाते.

आकृती दर्शविते की 79 टक्के ग्रा.पं.नी ३ऱ्या ग्रामसभेच्या अगोदर 2री पंचायत आयोजित केली होती जी भेट दिलेल्या एकूण 236 GP पैकी 186 GP होते.

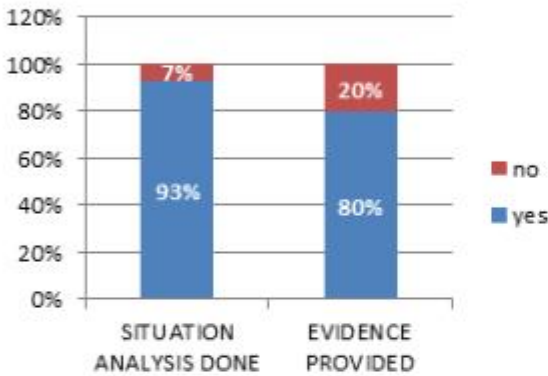

6.1 प्रभागनिहाय परिस्थितीचे विश्लेषण केले आणि पुरावे दिले

ग्रा.पं.नी भेटी दिल्या पैकी 219 ग्रा.पं.नी प्रभागनिहाय परिस्थितीचे विश्लेषण केल्याची नोंद आहे. 236 GPपैकी 188 GPने रिसोर्स मॅप, सोशल मॅप इत्यादी स्वरूपात परिस्थितीचे विश्लेषण करण्याचे योग्य पुरावे दिले. लोकांच्या गरजेनुसार सर्वांगीण योजना मॅप करण्यासाठी आवश्यक प्राथमिक डेटा शोधण्यासाठी परिस्थितीचे विश्लेषण हे प्राथमिक साधन आहे.

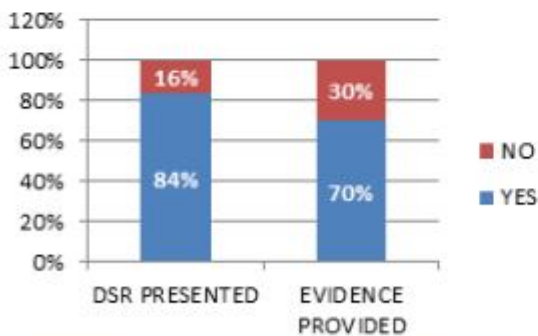
FIG 6.1-Situation Analysis done and evidence provided

6.2 वार्डनिहाय DSR उपस्थित/पुरावा प्रदान केला आहे

विकास स्थिती अहवाल (DSR) पंचायतीमधील प्रत्येक प्रभागाने विविध विकासातील तफावत आणि वॉर्डमधील उपलब्ध संसाधने मिळवण्यासाठी तयार करणे आवश्यक आहे. एकूण GPs पैकी 84 टक्के लोकांनी भेट दिली, योग्य वॉर्डनिहाय DSR राखले, त्यापैकी फक्त 70 टक्के लोकांनी योग्य DSR राखण्याचे पुरावे दिले

FIG 6.2-WARD WISE DSR PRESENTED/EVIDENCE PROVIDED

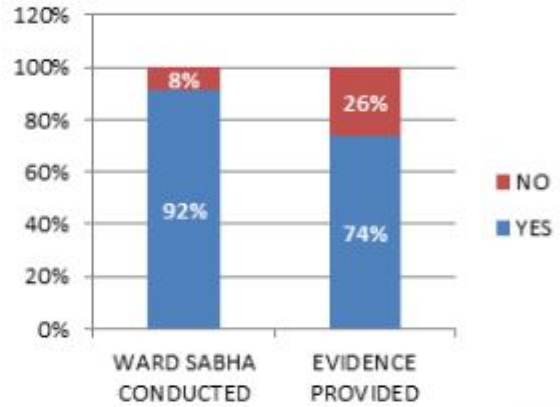

6.3 पुराव्यानिशी प्रभाग सभा घेतली

प्रत्येक ग्रा.पं.ने २-या ग्रामसभेच्या अगोदर प्रभागाच्या प्राथमिक गरजा प्राधान्याने पूर्ण करण्यासाठी प्रभागनिहाय सभा आयोजित करावी. प्रभागनिहाय DSR चे विश्लेषण, प्राधान्य आणि प्रमाणीकरण करण्यासाठी हे आयोजित केले जाते. आकृती 6.3 असे दर्शविते की भेट दिलेल्या 236 ग्रा.पं.पैकी 217 ग्रा.पं.नी

प्रभागनिहाय सभा आयोजित केली होती, परंतु केवळ 175 ग्रा.पं.नी प्रभागनिहाय सभा आयोजित करण्यासाठी अभ्यागत अधिकार्यांना योग्य पुरावे दिले होते.

FIG 6.3-Ward Wise Ward Sabha Conducted and Evidence provided

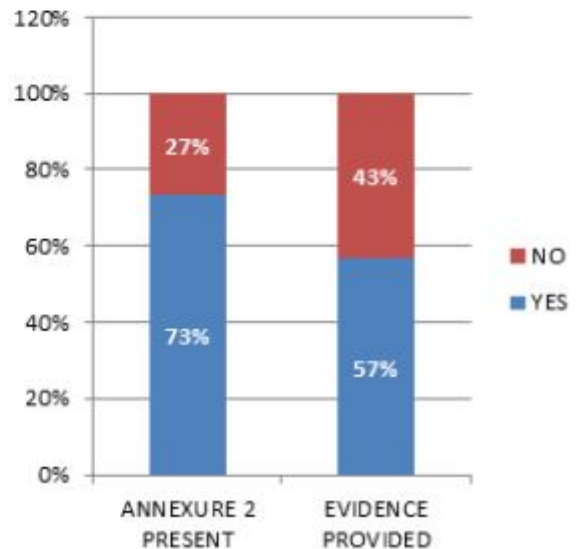

7.1 परिशिष्ट II उपस्थित आणि पुरावे प्रदान केले

परिशिष्ट II ज्याला पंचायत मसुदा स्थिती अहवाल देखील म्हणतात जो संपूर्ण पंचायतीच्या एकाच स्थिती अहवालामध्ये प्रभागानुसार DSR एकत्रित करण्यासाठी विहित स्वरूप आहे. हे प्रत्येक प्रभागानुसार प्राधान्यक्रमांकासह क्षेत्राच्या नावासह योजनेचे प्रस्तावित नाव हायलाइट करते.

विश्लेषणात असे दिसून आले की एकूण 236 ग्रा.पं.नी भेट दिलेल्या 172 पंचायतीपैकी केवळ 73 टक्के पंचायतींनी परिशिष्ट II ची योग्य कागदपत्रे ठेवली, त्यापैकी केवळ 134 पंचायतींनी पुरावे दिले.

FIG 7.1-Annexure II present and evidence provided

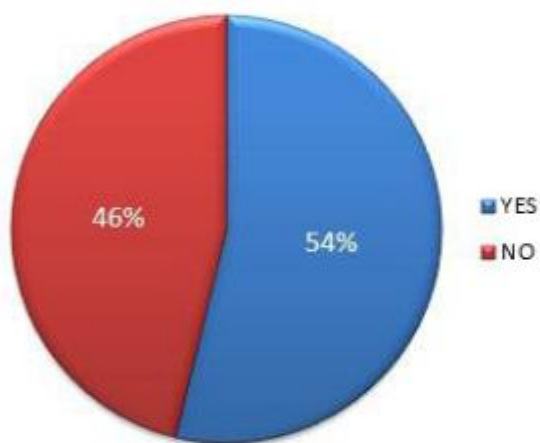

7.2 परिशिष्ट III उपस्थित आणि पुरावे प्रदान केले

परिशिष्ट III (संसाधन लिफाफा) विशिष्ट वर्षात गाव पंचायतीचे विविध विभाग आणि गाव पंचायतीच्या स्वतःच्या महसुली स्त्रोतांसह विविध स्त्रोतांकडून निधीची उपलब्धता आणि त्याचा प्रवाह कॅप्चर करण्यासाठी विहित केला आहे.

परिशिष्ट III भेट दिलेल्या 236 GP पैकी फक्त 127 GP द्वारे दस्तऐवजीकरण करण्यात आले. भेट दिलेल्या उर्वरित 108 GP ने परिशिष्ट III ची योग्य कागदपत्रे ठेवली नाहीत.

FIG 7.2-ANNEXURE III PRESENTED

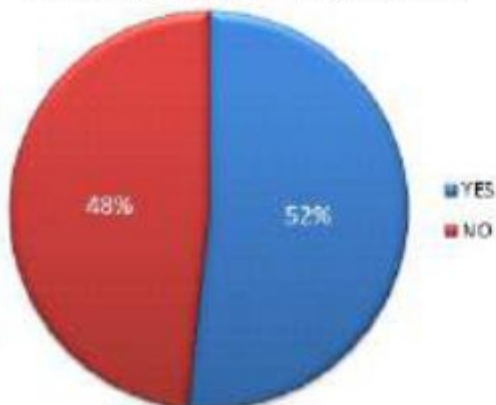

7.3 परिशिष्ट IV उपस्थित

परिशिष्ट IV ही गाव पंचायत विकास योजना (G P D P) च्या अध्यायीकरणासाठी एक मानक रचना आहे. GPDP ला पद्धतशीरपणे मांडण्यासाठी ते योग्य दिशा देते.

हा दस्तऐवज योग्य GPDP आयोजित करण्यासाठी महत्वाचा असला तरी, भेट दिलेल्या एकूण 236 GP पैकी 48 टक्के GP परिशिष्ट IV राखण्यात अक्षम होते.

FIG 7.3-ANNEXURE IV PRESENTED

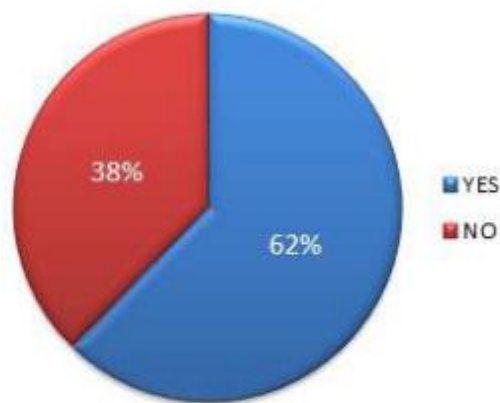

7.4 परिशिष्ट V उपस्थित

संसाधने/निधीच्या उपलब्धतेनुसार मास्टर प्लॅनचे विभाजन करण्यासाठी परिशिष्ट V विहित केलेले आहे. मुळात परिशिष्ट V चा वापर GP कडे उपलब्ध लाईन डिपार्टमेंटच्या निधीसह MGNREGA, FFC आणि OSR च्या योजनांच्या पृथक्करणासाठी केला गेला आहे.

भेट दिलेल्या एकूण 236 GP पैकी 146 GP नी परिशिष्ट V ची व्यवस्थित देखभाल केली आहे आणि उर्वरित 90 GP कडे परिशिष्ट V नाही.

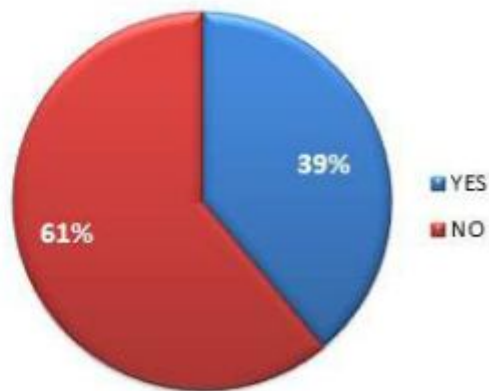
FIG 7.4-ANNEXURE V PRESENTED

7.5 परिशिष्ट VI उपस्थित

परिशिष्ट VI ची रचना केवळ लाइन विभागांसाठी केली गेली आहे. संबंधित विभागांचे आघाडीचे कर्मचारी पात्रता निकषांसह त्यांच्या विभागाशी संबंधित योजनांचे संक्षिप्त विहंगावलोकन सादर करतील आणि त्यांच्या विविध योजनांतील हक्क आणि लाभ आणि GPDP मध्ये त्यांच्या योजनेत समाविष्ट करण्यासाठी ग्रामपंचायतीची भूमिका सूचित करतील..

FIG 7.5- ANNEXURE VI PRESENTED

लक्षणीयरीत्या भेट दिलेल्या एकूण 236 GP पैकी 144 GPs परिशिष्ट VI दस्तऐवज प्रदान करू शकले नाहीत. भेट दिलेल्यांपैकी केवळ 39 टक्के लोकांनी परिशिष्ट VI दस्तऐवज ठेवला होता.

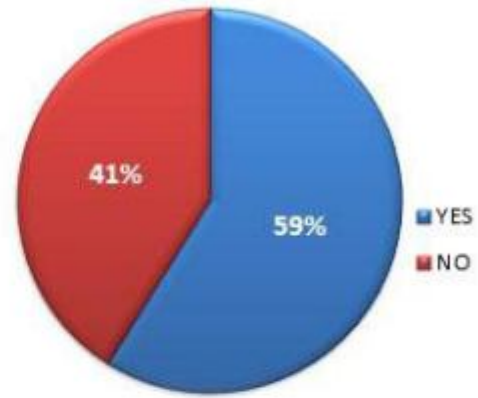

8. गरिबी निर्मूलन योजना सध्या आहे

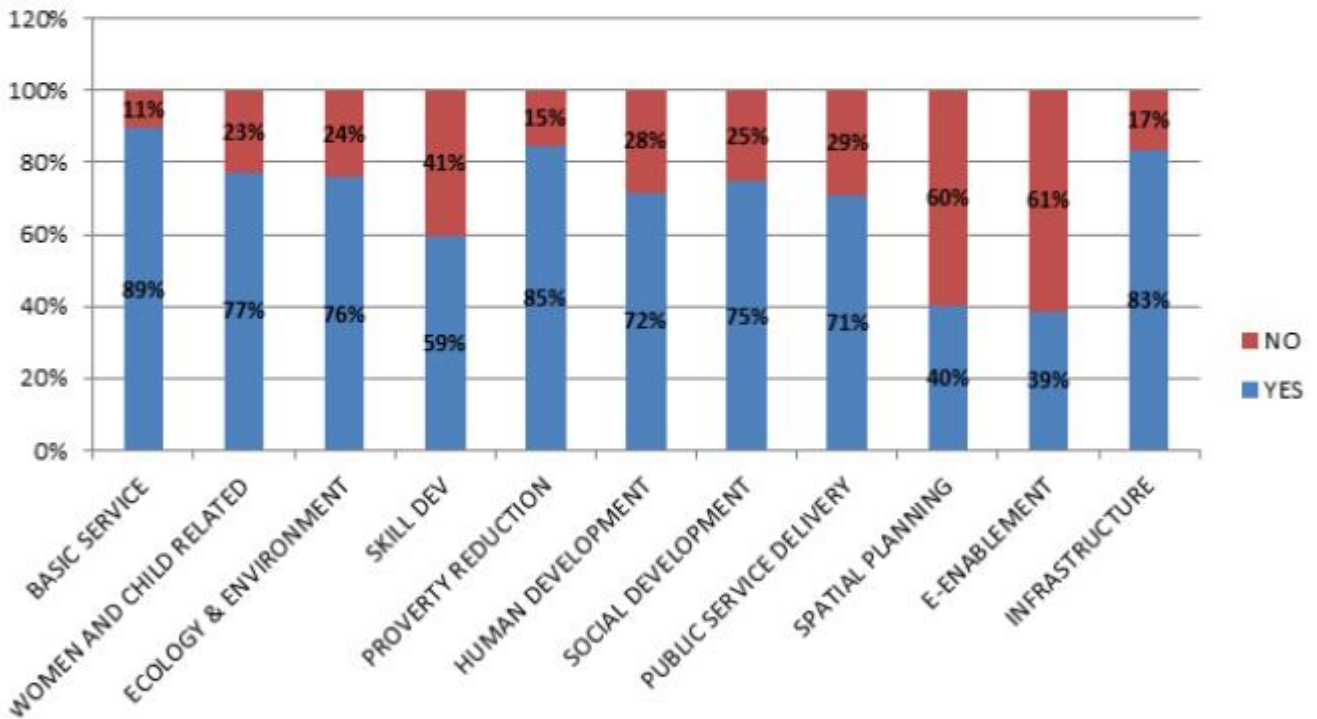
गरिबी निवारण योजना (PRP) ही स्थानिक विकासासाठी एकत्रित मागणी योजना आहे जी SHG च्या समुदाय कार्यकर्त्यांनी त्यांच्या संबंधित ग्रामपंचायतीच्या भागीदारीत तयार केली आहे. NRLM अंतर्गत PRI-CBO अभिसरणासाठी PRP हे एक महत्वाचे साधन म्हणून उदयास आले आहे.

असे निदर्शनास आले की, सर्वेक्षण केलेल्या एकूण 236 ग्रा.पं.पैकी केवळ 139 ग्रा.पं.नी ग्रामसभेत दारिद्र्य निर्मूलन आराखडा सादर केला उर्वरित 97 ग्रा.पं. ग्रामसभेत दस्तऐवज मांडू शकले नाहीत.

FIG 8-PROVERTY REDUCTION PLAN (PRP) PRESENTED

SECTOR WISE DISCUSSION IN THE 2ND GRAM SABHA

भेट दिलेल्या सर्व 236 GP च्या 2या ग्रामसभेत चर्चा केलेले आणि मांडलेले क्षेत्रनिहाय मुद्दे आकृती दाखवते. मूलभूत सेवा, गरिबी निवारण, पायाभूत सुविधांशी संबंधित समस्या अनुक्रमे 89 टक्के, 85 टक्के आणि 83 टक्के आहेत. ज्या मुद्द्यांवर कमीत कमी चर्चा झाली ते अनुक्रमे 39 टक्के आणि 40 टक्के ई-सक्षमता आणि अवकाशीय नियोजन होते.

SKICC, श्रीनगर, जम्मू आणि काश्मीर येथे पंचायती राज मंत्रालयाकडून 8वा आंतरराष्ट्रीय योग दिवस (IDY) साजरा करणे

पंचायती राज मंत्रालय, भारत सरकार यांनी आज 21 जून 2022 रोजी आठव्या आंतरराष्ट्रीय योग दिनानिमित्त शेर-ए-काश्मीर इंटरनॅशनल कन्व्हेन्शन सेंटर (SKICC) श्रीनगर, जम्मू आणि काश्मीर भारत सरकार द्वारे निवडलेले, 2022 सकाळी 6:00 ते सकाळी 8:00 येथे 75 राष्ट्रीय स्तरावरील प्रतिष्ठित स्थानापैकी एक असलेल्या सामूहिक योग प्रालयिकांचे आयोजन केले.

या कार्यक्रमाचे उद्घाटन जम्मू आणि काश्मीरचे नायब राज्यपाल श्री मनोज सिन्हा आणि केंद्रीय पंचायती राज राज्यमंत्री श्री कपिल मोरेश्वर पाटील यांच्या हस्ते दीपप्रज्वलन करून मान्यवरांच्या उपस्थितीत आणि मोठ्या संख्येने सहभागी, योगप्रेमी आणि स्थानिक रहिवासी आहेत. श्री अरुण कुमार मेहता, मुख्य सचिव, जम्मू आणि काश्मीर सरकार, श्री (डॉ.) चंद्रशेखर कुमार, अतिरिक्त सचिव, पंचायती राज मंत्रालय, श्री नितीश्वर कुमार, नायब राज्यपाल, जम्मू आणि काश्मीरचे प्रधान सचिव, श्री (डॉ.) बिजय कुमार बेहरा, आर्थिक सल्लागार, पंचायती राज मंत्रालय, श्रीमती. मनदीप कौर, आयुक्त/सचिव, ग्रामीण विकास आणि पंचायती राज विभाग, जम्मू आणि काश्मीर सरकार आणि केंद्र सरकार आणि जम्मू आणि काश्मीर सरकारचे इतर वरिष्ठ अधिकारी त्यांच्या उपस्थितीत या कार्यक्रमाला उपस्थित होते.

उपस्थितांना संबोधित करताना, श्री मनोज सिन्हा, जम्मू आणि काश्मीरचे लेफ्टनंट गव्हर्नर, आपल्या दैनंदिन जीवनातील योगाचे महत्त्व याबद्दल तपशीलवार बोलले आणि प्रत्येकाने आपल्या वैयक्तिक आणि व्यावसायिक जीवनातील प्रत्येक क्षेत्रात समतोल राखण्यासाठी योगाचा अभ्यास करण्याचे आवाहन केले. लेफ्टनंट गव्हर्नर यांनी वेगवेगळ्या कार्यालयात काम करणाऱ्या सहभागींना कामाच्या ठिकाणी उत्पादकता वाढवण्यासाठी आराम करण्यासाठी आणि स्वतःला टवटवीत करण्यासाठी दिवसा योग ब्रेक घेण्याचे सुचवले.

यावेळी बोलतांना श्री कपिल मोरेश्वर पाटील, केंद्रीय पंचायती राज

राज्यमंत्री यांनी सर्व सहभागींना 8 व्या आयडीवाय निमित्त हार्दिक शुभेच्छा दिल्या आणि प्रत्येकाने मानसिक, भावनिक, शारीरिक आरोग्य आणि कल्याण आणि आरोग्यासाठी नियमितपणे योगाचा अंगीकार करून योगासनांचा सराव करण्याचे आवाहन केले. पृथ्वीवरील स्वर्ग म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या काश्मीर खोऱ्यातील श्रीनगर या ऐतिहासिक शहरात जगप्रसिद्ध आणि निसर्गरम्य दल सरोवराच्या काठावर असलेल्या SKICC येथे हलका पाऊस असूनही मोठ्या संख्येने स्थानिक योगप्रेमी एकत्र आल्याबद्दल त्यांनी आनंद व्यक्त केला.

कॉमन योगा प्रोटोकॉलनुसार सामूहिक योग प्रालयिक डॉ. रुही तबस्सुम, मास्टर योग ट्रेनर यांनी कार्यक्रमस्थळी आयोजित केले होते आणि सर्व सहभागी IDY-2022 चे चिन्हांकित करण्यासाठी 45 मिनिटांच्या योग सत्रात सामील झाले होते.

SKICC, श्रीनगर येथे IDY-2022 उत्सवात विविध संस्थांमधील अंदाजे 1200 सहभागी उपस्थित होते, ज्यात आयुष संचालनालय आणि युनानी महाविद्यालयातील सुमारे 250 सहभागी होते; RRIUM कडून 50; RDD (पंचायती राज संस्थांचे निवडून आलेले प्रतिनिधी आणि पदाधिकारी) कडून 550; युवक व क्रीडा विभागाकडून 50; SKUAST कडून 40; BSF कडून 50; CRPF कडून 100; BMO कडून 15; स्काउट्स कडून 50; CMO कडून 15; NHM चे 50 आणि स्थानिक रहिवाशांसह इतर सहभागी आहेत.

केंद्रीय पंचायत राज मंत्री श्री गिरिराज सिंह यांचे प्रकाशनपंचायती राज मंत्रालयाची आपत्ती व्यवस्थापन योजना

केंद्रीय ग्रामीण विकास आणि पंचायती राज मंत्री श्री गिरिराज सिंह यांनी 17 मार्च 2022 रोजी पंचायत राज मंत्रालयाच्या आपत्ती व्यवस्थापन आराखड्याचे प्रकाशन केले. पंचायती राज मंत्रालयाचे सचिव श्री सुनील कुमार, पंचायती राज मंत्रालयाचे अतिरिक्त सचिव डॉ. चंद्रशेखर कुमार, राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाचे (एनडीएमए) सदस्य श्री कृष्णा एस. वत्स, श्री राजेंद्र सिंह, सदस्य, NDMA आणि भारत सरकारचे इतर वरिष्ठ अधिकारी यांच्या उपस्थितीत आपत्ती व्यवस्थापन आराखडा प्रसिद्ध करण्यात आला. राज्य पंचायती राज विभागांचे वरिष्ठ अधिकारी, राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणे, राज्य मदत आयुक्त, देखील या कार्यक्रमाला अक्षरशः उपस्थित होते.

श्री गिरिराज सिंह म्हणाले की, पंचायती राज मंत्रालयाने पंचायतींमध्ये तळागाळातील आपत्ती प्रतिरोधक क्षमता विकसित करण्याच्या उद्देशाने आपत्ती व्यवस्थापन योजना विकसित केली आहे आणि ग्रामीण भागातील आपत्ती व्यवस्थापन उपायांना राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाशी संरेखित करण्यासाठी एक फ्रेमवर्क स्थापित केले आहे. त्यांनी असेही जोडले की समुदाय-आधारित आपत्ती व्यवस्थापन योजनांची कल्पना, योजना आणि अंमलबजावणी करण्यासाठी एकत्रित

आणि सामूहिक कृती, आपत्तीचे सर्वसमावेशक व्यवस्थापन करण्यासाठी आपल्या देशासाठी एक गेम चेंजर असेल.

पंचायती राज मंत्रालयाचे सचिव श्री सुनील कुमार यांनी ठळकपणे सांगितले की "पंचायती राज मंत्रालयाचा आपत्ती व्यवस्थापन आराखडा" (DMP-MoPR) गावापासून जिल्हा पंचायत स्तरापर्यंत समुदाय-आधारित नियोजनाच्या मोठ्या दृष्टीकोनातून तयार करण्यात आला आहे. योजनेअंतर्गत, प्रत्येक भारतीय गावात "ग्राम आपत्ती व्यवस्थापन योजना" असेल आणि प्रत्येक पंचायतीची आपत्ती व्यवस्थापन योजना असेल.

कार्यक्रमादरम्यान, राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाचे सदस्य, श्री कृष्णा एस. वत्स यांनी एक संक्षिप्त सादरीकरण केले ज्यामध्ये त्यांनी आपत्ती व्यवस्थापन नियोजनातील पंचायती राज संस्थांची महत्त्वाची भूमिका आणि ग्रामीण भागात आपत्ती जोखीम सहन करण्याची संस्कृती विकसित करण्याची गरज यावर प्रकाश टाकला. क्षेत्रे या कार्यक्रमात राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाचे सदस्य श्री राजेंद्र सिंह यांचाही सहभाग होता.

Ministry of Panchayati Raj

- <https://www.facebook.com/MinistryOfPanchayatiRaj>
- https://twitter.com/Inopr_gov?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor
- <https://www.youtube.com/channel/UC6VBoQXipAuDqZsimefo4nA>
- <https://www.panchayat.gov.in>

Printed & Published by

Ministry of Panchayati Raj

Edited-in-chief: Sunil Kumar,

Secretary, Ministry of Panchayati Raj

Printed by: Mode Advertising & Marketing Private Limited

Published by: Ministry of Panchayati Raj,

Government of India, Tower II,

9th floor, Jeevan Bharti Building,

Connaught Place, New Delhi-110001